ANUL LXXV N-RELE 5—6 MAI—IUNIE 1942

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

A. C. CUZA

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867

INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938

ORDONANTA PREZIDENTIALA N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

APARE LUNAR ÎN 96—128 PAGINI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

BUCUREŞTI III, STR. ARGENTINA, 39

TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

PARTICULARI	500 LEI
ŞCOLI PRIMARE	500 LEI
ŞCOLI SECUNDARE	500 LEI
LIBRĂRII	750 „
OFICIALE	1500 „
STRĂINĂTATE	2000 „

ABONAMENTELE SE ACHITĂ LA INCEPUTUL ANULUI

NUMĂRUL: PREŢUL INDICAT PE COPERTĂ

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZĂ

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXV N-RELE 5—6 MAI-IUNIE 1942

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CUPRINSUL

CRONICA LITERARĂ

CRONICA REVISTELOR

BIBLIOGRAFIE

UN BIRUITOR: A. C. CUZA

•

In al 75-lea an de apariţie, revista „Convorbiri Literare" poposeşte lângă cel mai vechiu şi statornic colaborator al ei: A. C. Cuza. Este în tradiţia acestei publicaţiuni să nu se piardă nicio clipă legătura strânsă cu acei cari i-au înălţat prestigiul şi în duhul cărora continuă să se menţină. „Cel mai vechiu steag cultural al Românilor" — cum atât de potrivit caracterizează în numărul trecut „Convorbirile Literare" d. prof. S. Mehedinţi, fostul lor director care, după epoca Maiorescu — Iacob Negruzzi, le-a dat ţinuta ideologică de astăzi — trebuie să fâlfâie pe altarul aceloraşi convingeri nestrămutate.

Popasul lângă A. C. Cuza este determinat însă şi de alt motiv. Poate mai important decât toate. Ni-l impun zilele de adâncă şi luminoasă prefacere naţională, când poporul românesc prinde să-şi contureze şi lăuntric drepturile lui fireşti, pentru a căror recâştigare A. C. Cuza a luptat mai bine de jumătate de secol.

Cât de împăcat cu sine trebuie să se simtă A. C. Cuza, privind cum creşte peste ţară dimineaţa biruinţelor, pentru care el s'a sbuciumat şi în ivirea căreia a crezut cu fanatism!

Cât de aureolată trebuie să arate figura de patriarh din str. Codrescu dela Iaşi, între zăpezile vârstei şi ale amintirii, vâzând că ideile sale semănate cu cincizeci de ani în urmă prind să dea roade!

Iată, problema jidovească a încetat să mai fie — cum era numită până acum — agitaţie inutilă, motiv de vrajbă. Ea a devenit o problemă de Stat şi rezolvarea ei sporeşte cu fiecare zi. Astăzi se vede limpede pericolul judaic, limpede aşa cum l-a arătat A. C. Cuza într'o vreme când vântul renaşterii naţionale era departe de Europa cotropită de Israel, într'o vreme când programul politic al lui A. C. Cuza părea o himeră.

Continuator fără pereche al intransigenţei eminesciene, A. C. Cuza a denunţat necontenit toate cangrenele noastre sociale, cari, dimpreună cu judaismul, urgentau prăbuşirea poporului românesc. Degetul său necruţător s'a îndreptat mereu spre fiecare nouă destrămare ce se făcea în organismul naţiei, iar glasul său de tunet n'a obosit să dea semnale de alarmă. Cu aproape doisprezece ani în

urmă, adică la 20 Septembrie 1930, profesorul dela Iaşi atrăgea atenţiunea conducătorilor de atunci asupra următoarelor probleme naţionale, cari se cereau soluţionate fără întârziere:

„Clasa producătoare ţărănească trăieşte în sărăcie şi strâmtorare, incapabilă să-şi plătească dările către Stat.

Industria şi comerţul, aflate în cea mai mare parte în mâinile streinilor, apasă încă şi mai mult asupra agricultorilor români.

Statul neputând să-şi acopere cheltuielile cu veniturile ordinare a ajuns să-şi vândă bunurile, să-şi zălogească drepturile regaliene şi serviciile publice, ameninţat pururea de faliment pe care-l întârzie apelând la împrumuturile falimentare în condiţiuni fireşte oneroase dela capitalişti internaţionali.

Corupţia s'a încuibat în organizaţia Statului şi în organismul naţiei ca un cancer care îi istoveşte puterile şi o împiedică de a se regenera".

Referitor la politica noastră externă, A. C. Cuza s'a exprimat astfel, în Camera Deputaţilor, la 14 Decembrie 1934:

„O altă politică a apărării intereselor României eu nu văd decât într'o sinceră politică de unire şi alianţă cu Germania. Pentru ce? Să vă spun. De Germania, mai întâi, ne leagă interesele noastre economice ca de nicio altă ţară din lume, de Germania ne leagă interesele noastre de apărare împotriva comunismului. Germania este singurul Stat care a apărat civilizaţia lumii împotriva anarhiei comuniste marxiste a jidanilor. Alianţa României cu Germania, în situaţia de astăzi, este pentru mine o dogmă".

Cuvintele acestea au fost primite în parlament cu vehemente atacuri din tabăra democrată, cărora le-au urmat nu mai puţin de ofensatoare strigătele presei jidoveşti. Ceeace n'a însemnat, totuşi, ca ele să se adeveriască aidoma.

Clar-văzător şi în continuă ardere, sufletul lui A. C. Cuza nu putea fi decât al unui poet. Adică aşa cum ni-l arată versurile strânse de curând în volum, dintre cari „Te cheamă privighetoarea" şi „Deschide, deschide, fereastra", puse pe muzică, farmecă şi astăzi prin aceeaşi aleasă sensibilitate care a vrăjit multe generaţii.

Iar faptul că A. C. Cuza a luptat şi a biruit în Iaşi, în oraşul în care puterea judaică devenise de neînvins în ultimul timp, dovedeşte încă odată că izbânda este cu atât mai măreaţă pe cât obstacolele întâlnite sunt mai grele. Din această categorie face parte biruinţa lui A. C. Cuza, oferind o superbă lecţie de pedagogie naţională.

„Convorbiri Literare"

FENOMENUL EDUCAŢIEI

CÂTEVA OBSERVĂRI

Toată cultura şi toată civilizaţia omenirei au la originea, la menţinerea şi la înaintarea lor acest fapt nou faţă de lumea animală: instruirea şi educarea tinerelor generaţii, timp relativ întins (copilăria, adolescenţa, la mulţi şi o parte din tinereţe — în totul cam a treia parte din vieaţă), de către generaţiile mature, în cercuri şi în forme de vieaţă socială organizată.

La celelalte specii de animale, chiar la cele mai apropiate de om, progenitura lor, spre a trăi şi a se desvolta, are numai foarte scurt timp nevoie de ajutorul părinţilor, doar pentru nutrire şi pentru ocrotire; încolo, vre o învăţătură pentru vieaţă, de dat şi de primit, adică un fenomen al educaţiei, nu există; nu se poate naşte, întru cât între animale, pentru ele şi prin ele, în afară şi de-asupra sferei de vieaţă animală, nu s'a mai desvoltat o alta. Vieaţa animalelor nu are ca la specia om un mediu sufletesc colectiv din care să se adape noile generaţii spre a se cultiva prin el, spre a-l păstra şi a-l transmite mai departe continuu îmbogăţit şi transformat, şi în acelaşi timp spre a învăţa prin el să se folosească din ce în ce mai bine şi mai din plin de elementele şi de forţele naturei.

Animalele trăesc numai în prezent şi pentru prezent şi — afară de scurtul timp de ocrotire fizică a puilor, la unele din ele — fiecare numai pentru sine; amintire de un trecut al lor, individual sau al speciei, ori preocupări şi aspiraţii de viitor, curiozitate de a cunoaşte şi imbold propriu spre o muncă pentru sine şi pentru o comunitate socială din care şi-ar da seama că fac parte, nu au şi nu pot avea. In fiecare specie de animale generaţia nouă repetă întocmai vieaţa tuturor generaţiilor precedente, nu creează, nu inventează, nu lasă moştenire nimic. Pentru vieaţa ce va avea de trăit şi pentru continuarea speciei sale, puiului de animal îi sunt de ajuns puterile fizice şi sufleteşti cu care l-înzestrează de la naştere natura: instinctele şi percepţiile simţurilor. Cel mult, dacă e să capete deprinderi ce nu are din naştre, vre o învăţătură sau disciplină (şi aceasta pasivă) — cum e cazul pentru unele animale domestice şi alte câteva —, această înzestrare nouă se face nu prin reprezentanţi ai speciei lor şi în folosul lor, ci prin om şi în folosul acestuia: domesticirea şi „dresajul" sânt şi ele un fel de educaţie — dar spre sclavie.

Cu întâiele societăţi omeneşti ori cât de primitiv organizate a apărut în lume pentru om (cine ştie după câte milioane de ani de vieaţă strict animală, vieaţă de turmă, apoi de hordă), pe lângă mediul cosmic al naturei înconjurătoare, un mediu nou: mediul vieţei

special omeneşti, esenţial spirituală, sufletească, organizată în forme de vieaţă colectivă, în care fiecare individ matur are conştiinţa că face parte dintr'o unitate şi comunitate socială diferenţiată de altele — clanuri, familii, triburi, popoare, naţiuni —, vieţuind în sate, cetăţi, „ţări" şi state, cu relaţii între ele. Mediul acesta uman e din ce în ce mai complicat şi mai larg, iar în unele laturi ale vieţei (mai ales în laturea economică) tinde spre organizarea omenirei întregi într'o singură comunitate planetară.

Această vieaţă umană în sânul unor comunităţi cu conştiinţă de individualitatea şi de personalitatea lor şi cu relaţii între ele a dat naştere culturei şi civilizaţiei omeneşti. Aceste produse ale minţei şi ale muncei atâtor generaţii din atâtea neamuri au creat pentru om condiţii nouă de existenţă, un mediu nou, pentru care nu mai sânt de ajuns instinctele şi celelalte înzestrări cu care el vine pe lume, la naştere.

Vieaţa ce l-aşteptă pe noul născut nu mai e acum o simplă vieaţă pentru întreţinerea materială a existenţei sale individuale şi pentru perpetuarea biologică a speciei; ci e o vieaţă ca membru al unei anume comunităţi etnice, cu o sferă de existenţă sufletească complexă: morală, intelectuală, artistică, economică, politică, subt o formă proprie naţională, cu un lung trecut şi cu un agitat prezent, cu regule de vieaţă şi cu îndeletniciri şi sarcine de muncă pentru sine şi pentru alţii ce trebuesc însuşite; cu aspiraţii de viitor şi cu un destin ce trebue înţels, susţinut şi apărat, alături de alţi semeni, şi de alte comunităţi, în concurenţă şi adesea în vrăjmăşie cu ele.

Omul nu mai poate vieţui ca un neştiutor de sine şi de consângenii şi convieţuitorii săi, ci numai ca o **persoană** prinsă în multele cercuri şi forme de vieaţă, de muncă, de creaţie şi de luptă ale comunităţei în care s'a născut şi a crescut. El devine om numai prin absorbirea în sine, în timpul perioadei sale de creştere, a valorilor sufleteşti ale culturei epocei sale, cel puţin ale orizontului comunităţei sufleteşti în mijlocul căreia se trezeşte vieţuind. Şi ajunge a fi cu atât mai mult om, cu cât în conştiinţa de sine şi în concepţia lui despre rostul său în lume valorile supreme din atmosfera morală a timpului (în deosebi a comunităţei sale) domină instinctele şi pornirile egoiste din sufletul lui, — cu cât adică scopurile şi practica activităţei sale personale se încadrează mai armonios şi mai spontan în munca de susţinere, de creaţie şi de întărire morală a comunităţei sale etnice.

Aceste valori sufleteşti sânt ţinute vii în cultura şi ajung un element esenţial în conştiinţa fiecărui individ, în măsura în care acesta e ajutat şi se osteneşte el însuşi a şi le însuşi în perioada creşterei şi a desvoltărei sale ca om. Ele nu se transmit prin naştere, nu se moştenesc. Pe lângă instincte fundamentale, omul se naşte numai cu dispoziţii spre unele aptitudini, cu posibilităţi de desvoltare umană în mijlocul şi cu ajutorul societăţei organizate în care creşte: să poată vorbi, să poată judeca, să se poată cultiva, să poată câştiga deprinderi de muncă şi norme de vieaţă, să poată crea sau produce ceva de valoare socială.

Cu fiecare om, omenirea începe de-a capul. Cultura şi omenia trebue câştigate din nou. Nimic din tot ce a luat fiinţă în omenire

ca valori umane în miile de ani trecute, nimic din tot ce-au agonisit părinții ca învățătură și educație, ca putere de judecată și ca experiență de vieață, nimic din cele sufletești ce a creat și a agonisit neamul său — limbă, credință, datine — nu se transmite de-a gata prin naștere. Fiecare adolescent,fiecare tânăr trebue să înceapă de-a capul, cu ajutorul celor maturi, dar prin sine însuși, munca necesară spre a-și agonisi învățătura și deprinderile prin care să poată sta cu vrednicie în lupta vieței, ca mădular al unei societăți căreia-i datorește tot ce e și tot ce poate deveni: „Was Du ererbt von deinen Vätern hast, Erwirb es, um es zu besitzen".

Munca ce trebue să întreprindă e îndelungată și uneori grea, până să ajungă a fi capabil de o activitate mai mult sau mai puțin luminată, cu o conștiință mai mult sau mai puțin limpede a datoriilor vieței, a urmărilor faptelor și a limitelor drepturilor sale, a naturei și a valorei relative a lucrurilor și a oamenilor, până să se deprindă a gândi și a lucra însuflețit de sentimentul adevărului, al onoarei și al răspunderei morale pentru sine, pentru alții, pentru națiune, în tot ce face. Și încă! Scara umană puțini o urcă până sus.

Dacă în epoca lor de formație tinerele generații ar fi lăsate cu prea slab ajutor sau cu o rea îndrumare în educația lor, cuprinsul vieței umane a indivizilor și a societăței ce ei o alcătuesc ar slăbi în întinderea și în avântul său; în asemenea condiții, ideile și sentimentele care alcătuesc resorturile puterei de pricepere a lumei, de înfăptuire și de conducere înțeleaptă a vieței individuale și a celei colective, de regulare a raporturilor cu alții, se desvoltă confuz, instinctele primare și egoismul individual iau cârma vieței, coheziunea și rezistența ființei colective a națiunei și a Statului scad, și astfel se creează înlăuntrul acestora condițiuni care — împreună cu altele din afară — pot duce la fenomenul istoric al decăderei și al dissoluției Statelor și națiunilor sau la cel al cotropirei ori al exploatărei lor de către alții.

De aceea, printr'o necesitate a firei, s'a ivit ca o mântuire — de la întâiele forme de organizare socială, continuându-se subt toate latitudinile în tot cursul istoriei omenirei — **fenomenul educației tinerelor generații.** (Luăm termenul „educație" în înțelesul larg al cuvântului, de cultivare a ființei omenești în întregimea ei, cuprinzând în primul rând cultivarea sufletului — deprinderi de conducere în vieață, de omenie față de oricine, de muncă onestă și stăruitoare, sentimentul de răspundere, de devotament și de abnegație — în acelaș timp cu luminarea inteligenței, cu câștigarea de îndemânări tehnice și de cunoștințe sistematice despre natură, omenie și vieață).

Acest fenomen al educației este, atât prin durata și conținutul său, cât și prin factorii care ajută la înfăptuirea lui, unul din cele mai complexe fenomene sociale ce se țes necontenit în vieața sufletească a societăților omenești.

Natura omenească însă e, în genere, atât de imperfectă, instinctele egoiste atât de puternice, dorința de putere și de afirmare a propriei ființe atât de năvalnică în orice individ și în orice unitate colectivă (familie, clasă socială, națiune, stat), încât această cucerire

din nou de-a capul a umanităţei, prin opera de educare ce se înfăptueşte în fiecare individ, în fiecare generaţie, în fiecare naţiune, nu e niciodată terminată, niciodată desăvârşită.

De aceea, drept vorbind, fenomenul educaţiei nici nu se termină în perioada copilăriei-adolescenţei, ci e un proces de necontenită formare şi reformare sufletească în tot lungul vieţei.

Se nasc din când în când exemplare rare de oameni care, prin fericite dispoziţii de temperament şi printr'o creştere într'un mediu care înlesneşte desvoltarea acelor dispoziţii, câştigă o excepţională stăpânire de sine, o absolută dominare a pornirilor instinctive şi a afectelor şi ajung a fi — pe cât e omeneşte posibil — deplin „formaţi" şi educaţi la sfârşitul perioadei de creştere. Dar, în deobşte, cine poate avea pretenţia, chiar la adânci bătrâneţe, că e deplin educat, deplin bun, că nu ar mai avea nimic de corectat în caracterul său, nimic de regretat în faptele şi în purtările sale, nimic de revăzut şi de adâncit în felul său de a observa şi a judeca? Câţi ar putea spune că au avut totdeauna destulă răbdare şi atenţie în relaţiile cu alţii, destulă înţelepciune în conducerea propriei lor vieţi? In laturea morală, nu numai talentul şi geniul, ci însăşi simpla distincţie sânt mult mai rare decât în laturea intelectuală.

Şi tot astfel şi cu personalităţile colective ale omenirei, naţiunile.

Idealul de umanitate ce-l are în vedere educaţia nu se înfăptueşte deplin în nici un individ, în nici o naţiune, ci rămâne numai, ca o idee platonică, o zare de lumină spre care tinde omenirea, dar cu cât se apropie mai mult de ea cu atât vede că mai are încă mult până să ajungă la ea. Iar pentru individ vieaţa e prea scurtă pentru un asemenea drum, şi pentru naţiuni mersul nu e totdeauna un pas mai departe nici chiar pentru cele mai cultivate.

Dacă însă atât în înţelesul comun cât şi în preocupările ştiinţei fenomenul educaţiei e restrâns, ca cercetare, numai asupra perioadei care coincide cu desfăşurarea creşterei organice a fiinţei umane, ca şi când cu terminarea acesteia ar fi terminată şi creşterea şi formarea sufletească, această limitare e determinată de faptul că în această perioadă a vieţei omeneşti fenomenul educaţiei e pe primul plan al vieţei, e mai izbitor, mai sistematic în mijloacele sale, mai viu simţit ca o necesitate şi ca o datorie pentru familie şi pentru comunitatea organizată, iar privit în linia vieţei individuale atunci se agonisesc temeiurile învăţăturlor şi ale deprinderilor de muncă şi se fixează trăsăturile caracterului, liniile mari ale personalităţei.

De aceea, mai ales pentru această perioadă comunităţile omeneşti au în grijă educaţia generaţiilor prin care se continuă în lume fiinţa lor. Iar înlăuntrul marilor unităţi etnice sau politice — care prin datine şi prin legiuiri de Stat stabilesc cadrul general al mijloacelor de educaţie a tinerimei şi spiritul dominant al operei de îndeplinit — asupra a trei aşezăminte e lăsată în deosebi grija conducerei efective a educaţiei: asupra **familiei**, a **bisericei**, a **şcoalei**. Asupra celor două dintâi, mai ales pentru cultivarea inimei, formarea caracterului; asupra celei din urmă, mai ales pentru cultivarea minţei; ca o sarcină sacră de la natură pentru cea dintâi, ca un apo-

stolat și o înaltă funcțiune socială pentru cele de-al doilea. Ele sânt chiemate a ajuta și a priveghea tainicul proces de desvoltare și de organizare a puterilor sufletești ale tinerelor generații. La ele ni se duce numaidecât gândul și când e vorba de lăudat cineva pentru distincția educației sale, și când e de criticat ori de compătimit pentru ceea ce vedem ori socotim că-i lipsește în caracterul său, în felul de a se înfățișa în lume, în ținuta, în tonul și în cuvintele ce întrebuințează, în deprinderile sale de cugetare, de muncă, de purtare și de viețuire cu alții.

Cu drept cuvânt, în mare parte. Căci în primăvara vieței, în atmosfera acestor trei cercuri de vieață colectivă respiră și crește copilul și adolescentul, din ele își trage în mare parte seva care-i nutrește cugetul și-i formează osatura morală.

In atmosfera familiei deschide ochii asupra lumei și primește cele dintâi impresii, adesea hotărîtoare pentru tot restul vieței.

In atmosfera bisericei, cu misiunea ei de educatoare și mângâietoare a neamului omenesc (în deosebi în societățile în care acțiunea ei nu se mărginește la o activitate mai mult formală, ci are un rol activ și de mare influență în îndrumarea morală a tinerimei și a întregei națiuni), se pătrunde de misterul existenței, de acel ceva ce depășește puterea de înțelegere și vieața omului, de simțul solidarității, al iubirei și al datoriei față de semenii săi.

In atmosfera școalei își încearcă puterile minței și ale caracterului, își lărgește orizontul cugetărei, poate găsi suggestii ori sprijin pentru organizarea unei discipline de vieață și a unei metode de cugetare și de lucru, și exemplu sau îndemn pentru înălțarea spre aspirații ideale.

Dar în numărarea factorilor care contribue de aproape sau mai de departe, cu dinadinsul sau fără intenție, la rezultatul concret la care a ajuns în fiecare tânăr desfășurarea procesului latent al educației, și cărora de obiceiu li se atribue o parte de răspundere pentru acest rezultat, sânt de luat în seamă și alții.

In întâiul rând copilul și tânărul însu-și. In acest fenomen al educației el nu este pasiv, un obiect, ci un subect, un constructor al său însu-și. Educația nu **i se face** de către alții, nu **i se dă,** cum se zice în vorbirea obicinuită, ci **și-o face** el însu-și prin propriile sale puteri în acțiune, ajutat sau împiedicat de ceea ce i se oferă de către „educatorii“ săi, ca material și ca îndrumare. Se înțelege, structura și calitatea acestor puteri proprii îi sânt date prin naștere în complexiunea corpului și a sufletului său, în care se realizează o nouă sinteză a elementelor transmise de „părinții din părinți“; dar dinamismul lor se concentrează în conștiința proprie și în substratul ei inconștient; prin aceasta se determină în el și prin el mersul educației sale; din ceea ce vine din afară, din întreaga înconjurime în care se desfășură vieața sa, el culege și alege.

Intre „educatorii“ săi, adică între cei de la care vin influențe și suggestii, în același timp sau succesiv, sânt mulți factori, împletiți toți în atmosfera dominantă a națiunei și a Statului.

Astfel fenomenul educației se face și se reface necurmat în sufletul copilului, nu numai în atmosfera și subt exemplul de vieață al familiei (în care, pe lângă părinți, nu trebue să uităm pe frați,

bunici și alte rude — și pe servitori, unde e cazul), în atmosfera bisericei și a școalei, ci și subt influenșa concepției de vieață ce plutește în întreaga lume ce-l împresoară.

Pe lângă familie, biserică, școală, această ambianță, cu enorma ei putere de suggestie asupra tuturor, dar mai ales asupra copiilor și adolescenților, este formată de colegi și prieteni, de comunitatea geografică (sat, oraș, mic sau întins, izolat sau centru de mare mișcare, cu vieață, aspect, case, strade, monumente ce răsfrâng ordine, curățenie, gust, perspective, fond și trecut național, ce impun pietate și respect, — sau din potrivă înfățișând un spectacol de neîngrije, de nepăsare, desordine și confuzie materială și morală, împestrițare cosmopolită, vieață ușuratecă, de petreceri și de pierdere de vreme); de presa și de literatura națională; de spectacole oferite de teatre, cinematografe, distracții și recreații publice; de ținuta și de tonul general al vieței private și al celei publice; de spiritul și de nivelul moral al vieței de Stat (administrație, justiție, armată, instituții și organe de cârmuire, de îndrumare, de purtare de grijă și de control...).

Toate aceste laolaltă creează direct ori indirect atmosfera morală generală care învălue masa întreagă a națiunei.

Din fiecare instituție, din felul în care cei care o întrupează își înțeleg și-și împlinesc îndatoririle ce au, și în genere din actele și purtările fiecărui om, pleacă suggestii în bine sau în rău către toți cei care le suferă sau numai le văd, le aud. Oricine e, cu intenție sau fără intenție, educator al altora și mai ales al celor neformați încă.

Se înțelege că aceste multiple influențe și suggestii ce vin asupra copilului și a tânărului din atâtea părți nu se exercită cu o putere egală asupra tuturor. După împrejurări și după terenul variabil ce află în sufletul fiecărui copil ori tânăr, uneori (și asupra unora) se incifrează mai mult, alteori (și asupra altora) mai puțin. De aceea când ar fi vorba de descifrat partea de influență și deci de răspundere a fiecăruia din factorii amintiți în sumara analiză de mai sus, concluziile cu caracter general pot fi oricând puse în discuție.

Așa se face că adesea unii aruncă toată răspunderea pentru educația tinerimei (sau mare parte din ea) mai ales asupra familiei, alții asupra școalei, alții asupra „mediului social" ș. a. m. d. Cazul se prezentă mai cu seamă când e vorba de raporturile dintre școală și familie, unde adesea se aud plângeri și se aruncă învinuiri reciproce. E ușor pentru fiecare parte să găsească la cealaltă procederi greșite, lipsă de înțelegere a vieței copilului ca copil, necruțare a puterilor lui, apăsare sufletească, desconsiderare a alcătuirei particulare a ființei lui.

Dar cu asemenea atitudini puțin se poate îndrepta. In loc să se producă o luminare mutuală, o apropiere sufletească și o colaborare sinceră în opera comună, se cășunează mai adese învrăjbire, ale cărei efecte se răvarsă asupra educației copilului.

Bune rezultate și în educație — ca în orice întreprindere și lucrare omenească — se pot căpăta (întru cât privește pe „educatorii" mai de aproape), numai dacă fiecare din ei se absoarbe cu tot sufletul în misiunea ce o are, dacă se uită pe sine și se identifică cu

scopurile operei la care ia parte, făcând abstracție de oricare alți factori ce intervin; împlinind lucrarea sa ca și când ar fi cea mai înaltă din toate cele omenești și el singur ar fi răspunzător în fața lumei întregi și în fața viitorului de ducerea ei la bun sfârșit.

In această scurtă expunere, mărginindu-ne la unul din acești părtași mai de aproape la fenomenul educației tinerimei, anume la școală, ne propunem a schița aici doar câteva sumare observații din cele ce ar fi de spus cu privire la lucrarea ei efectivă în țara noastră, în școala primară și în cea secundară.

Țara e în drept să aștepte de la școală, pentru educarea tinerimei sale, mai mult decât de la alți factori, mai mult chiar decât de la familie (încărcată și cu alte îndatoriri și neegală în puteri). Ba, în special de la școala primară, cu deosebire de la cea de la sate, țara e în drept să aștepte o ridicare a vieței nu numai a generațiilor în creștere, ci și a celor mature, în genere a întregei vieți a localităței. Școala e, negreșit, pentru copii și pentru tineri; dar ea trebue să fie, prin această destinație chiar, oriunde, la noi mai ales la sate, unde se află temelia și rezervoriul de energie al națiunei, un focar de lumină și de căldură pentru întreaga obște din jurul ei.

Lăsând la o parte rezultatele pozitive de netăgăduit, vom atinge câteva din laturile negative ale activităței ce se desfășură în școalele noastre.

De ce lipsuri ne plângem în educația tinerimei noastre trecute prin școale? (Firește, nu înțelegem că acele lipsuri le constatăm la toți, ci e vorba numai de impresia generală ce o avem de la mulți tineri, în timpul școlarităței lor și după terminarea studiilor).

De la un absolvent de școală, chiar de la unul de școală primară, cu atât mai mult de la unul de școală secundară sau superioară, țara e în drept să aștepte un spor de muncă, de pricepere și de cultură morală. Pe de o parte, o minte mai luminată prin învățătură, o ascuțire a simțului de observare, o informare și o judecată mai sigură, în stare de a-și da seama mai bine de adevăr și de eroare și de urmările faptelor sale, pentru sine și pentru alții, o prețuire mai înțeleaptă a valorii diferitelor ocupații sociale și o îndrumare mai largă spre cele productive, o înțelegere mai limpede a fenomenelor naturei, a vieței din jurul său, a vieței națiunei sale și a locului ei în lume. Pe de altă parte, iubire și respect pentru oameni, tratare mai blândă a animalelor, prețuire și cruțare a lucrurilor sale și ale altora și mai ales a celor publice, iubire a adevărului, repulsiune pentru minciună și pentru mijloace necinstite, gustul și plăcerea muncei nu numai pentru folos personal și imediat, ci și pentru scopuri mai mari ale comunităței, înfrânare a pornirilor egoiste, devotament pentru interesele publice, absorbirea lui „eu" în „noi" față de orice lucru și de orice acțiune ce privește comunitatea, iar nu exploatarea pentru „eu" a tot ce e „noi"; bună-credință, politețe și exactitate în raporturile cu alții, disciplină a vieței și prețuire a timpului, ș. a. m. d.

Dacă în unele din aceste laturi ale cultivărei sufletului găsim

mai puţin decât socotim că am fi în drept să ne aşteptăm, cauzele — în afară de unele cazuri ingrate de la natură — trebue să fie, întâi, într'o defectuoasă organizare a învăţământului public, având pertutindeni şi chiar în şcoalele de tip practic nota predominantă de învăţământ abstract, teoretic, neadaptat destul nici la psihologia copilului şi adolescentului, nici la nevoile reale ale ţărei. E un învăţământ unilateral, mai mult de carte, din carte şi pentru carte, fără multă preocupare de laturea morală a vieţei; un învăţământ dispunând mai mult spre memorizare decât spre judecată, spre pasivitate şi spre ocupaţii biurocratice, decât spre activitate creatoare, îndrumând spre Universitate peste nevoile ţărei, în paguba altor sectoare ale vieţei naţionale.

In al doilea rând, eventualele lipsuri în cultura morală şi în cea intelectuală a multor tineri trebue să fie în legătură întru cât priveşte partea şcoalei în ajutarea educaţiei lor — cu o prea puţin chibzuită alcătuire a programelor şi a manualelor şcolare, precum şi cu aplicarea unor metode de educaţie în genere aspre şi greşite, ca urmare a unei prea superficiale pregătiri şi alegeri a corpului didactic.

Şi aici, ca şi în alte părţi ale mişcărei noastre spre însuşirea culturei moderne, am împrumutat în fuga, cam pe de-asupra, forme apusene care au în urma lor un lung trecut de desvoltare şi au putut da acolo strălucitele rezultate ce admirăm, fiindcă au la spate o vechie cultură a maselor populare în toate sectoarele vieţei sociale, cu o sănătoasă tradiţie în preţuirea muncei manuale şi în disciplina vieţei personale şi a celei colective.

Rezultatele educaţiei şcolare în cele două trepte dintâi ale învăţământului public la noi în şcoala primară şi în cea secundară, cu feluritele ei ramuri, sânt adesea prea uşurele.

Amândouă au fost concepute şi s'au realizat unilateral, ca aşezăminte de învăţătură de carte, de predare de cunoştinţe, acestea privite ca scop în sine, ştiinţă pentru ştiinţă, ca şi când aceasta ar fi de ajuns spre a ajuta pe copii şi pe tineri să se pregătească temeinic pentru vieaţa lor şi a ţărei.

A fost lăsată în umbră, mai ales pentru şcoala rurală — care avea să ajute la cultivarea imensei majorităţi a tinerimei unei ţări agricole — legătura învăţăturei din şcoală cu vieaţa reală a satului şi a ţărei: s'a dat o învăţătură abstractă, după programe uniforme, cu metode sterile.

Copilul însu-şi, cu întreaga lui fiinţă fizică şi morală, sănătatea lui, bucuria lui de vieaţă, dreptul lui la afecţiune şi respect, pentru sine şi ca unul în care stă viitorul neamului, interesa mai puţin. Importantul era să arate că poate repeta cunoştinţele din carte sau declama poezii la sfârşitul anului şcolar, să fie examinat, notat, clasificat. Făcea vre un progres sau nu, asta-l privea numai pe el şi pe părinţii lui, nu pe dascăl, nu ţara. Dacă această educaţie, cu astfel de metode, se arăta improprie pentru stimularea puterilor şi a însuşirilor sufleteşti ale şcolarilor; dacă mai toţi se alegeau cu puţin pentru conducerea vieţei lor, iar mulţi erau cu totul refractari procedeurilor unei astfel de educări, — aceasta părea normal, nu emoţiona mai pe nimeni din ai şcoalei şi părea a nu privi de

fel răspunderea dascălilor lor. Ajutarea cu bunăvoință, a oricărui copil, la desvoltarea puterilor lui sufletești, spre creșterea lui ca personalitate morală, spre cultivarea minței și a inimei lui, a mânei, a ochiului și a îndemânărilor lui particulare, o luare în considerare a demnității lui personale și a dorinței lui de libertate și de activitate manuală și intelectuală independentă — au fost și sânt pe al doilea și al nouălea plan al preocupărilor școalei.

La manualele școlare, o totală desconsiderare a spiritului limbei, și a puterei și felului de înțelegere al copilului, mai ales la manualele pentru școala primară: rezumate de știință pentru oameni maturi, într'o limbă abstractă, plină de neologisme și de solecisme. In loc să ajute la formarea unei judecăți limpezi, vioaie, rostită cu înlesnire într'o limbă firească copilului, întărind simțul limbei părintești și bucuria de a vorbi în ea, — cuprinsul și limba multora din manualele noastre școlare contribue mai de grabă la confuziunea cugetărei și la vanitatea de a vorbi o limbă împănată cu cât mai multe cuvinte nouă (adesea rău înțelese și fals construite), socotind aceasta ca un semn de distincție intelectuală și socială.

Cine se încumetă să scrie cărți pentru copiii țărei sale ar trebui să aibă un mare respect și iubire pentru limba națională, un simț ascuțit pentru spiritul ei original, — și talentul unui artist, pe lângă intuiția sufletului copiilor și alte însușiri necesare. Un Fabre la noi un Creangă, un Odobescu, sunt rari!

Rămân dascălii.

Ce fericire pentru copii și tineri, când au norocul de a fi călăuziți și însuflețiți în educarea lor de unul din acei dascăli binecuvântați de Dumnezeu, care găsesc bucuria și împlinirea vieței lor în această chiemare! Se întâlnesc de aceștia în toate școalele, de la cele de sat, până la Universitate. Dar nu prea des

De obiceiu, realitatea se apropie rar de acest ideal.

In afară de contactul scurt și distant din ora de clasă, vre un interes mai de aproape pentru fiecare școlar în parte, pentru greutățile ce întâmpină în vieață și ca școlar, pentru gândurile lui despre lume și despre vieață, pentru vre o lucrare sau vre o aptitudine a lui, cu un cuvânt un interes cald pentru mica sau tânăra lui ființă în creștere, — mai rar. Ceea ce purcede, în de obște, ca radiare sufletească, de la dascăl spre școlarii săi e, la mulți, mai de grabă răceală, neîncredere, bănuială sau indiferență, une-ori comoditate, alteori asprime, prejudecată sau aversiune pentru unii, curiozitate și oarecare simpatie pentru câțiva.

Față de aceste sentimente, atitudinea școlarilor e, pentru cei mai mulți, un sentiment de sfieală, de teamă, de neîncredere în puterile sale, pentru unii pasivitate și nesinceritate, pentru câțiva dorința sau sforțarea de a câștiga stima sau bunăvoința dascălului.

In astfel de condiții generale, delicata, tainica, grava operă a educărei, ce se urzește în sufletul fiecărui școlar și prin ei toți pentru neam, se desfășură cu rezultate adesea nesigure.

In activitatea școlară, ceea ce ar trebui să fie numai o parte dintr'un tot și numai un mijloc pentru desvoltarea personalității, pentru nutrirea și disciplinarea inteligenței și a caracterului școlarilor, devine de regulă scop în sine: învățătură de carte, câștigarea

de cunoştinţe, obţinere de certificate. Pe primul plan nu mai e fenomenul educaţiei privit prin sufletul copilului ori adolescentului în întregimea fiinţei lui şi în perspectiva desvoltărei lui, ci de multe ori e mai mult împlinirea unor forme, ca pentru sine, indiferent de ce urme lasă ele în sufletul şcolarului: de o parte, „predare" de cunoştinţe şi iniţiare în unele tehnice, apoi controlare şi notare a reţinerei lor, examene pentru promovare sau oprire pe loc, eliberare de certificate; de partea ceailaltă silinţă şi interveniri pentru note, promovări şi certificate.

Procesul educaţiei în şcoală e astfel superficial şi unilateral. Resorturile adânci ale vieţei copilului, simţirea, judecata şi voinţa lui, dorinţa de perfecţionare şi de afirmare a personalităţei sale, în întregimea şi în originalitatea ei, cu sentimentul unei activităţi libere împreună cu alţii, în muncă manuală şi intelectuală creatoare, rămân la periferia activităţei din şcoală. Organizarea şi tradiţia acesteia nu oferă de ajuns loc şi prilej pentru favorizarea desvoltărei sentimentelor cu valoare socială, indispensabile unei vieţi colective sănătoase şi spornice.

Prin practica ei, şcoala favorizează mai lesne egoismul, creşte egoişti. Cere sau lasă ca fiecare şcolar să se îngrijască numai de sine, să aibă ambiţii şi aspiraţii numai pentru sine; munca şi rezultatele sânt individuale, izolate pentru fiecare; ajutor mutual, onest, organizat, muncă şi rezultate laolaltă între şcolari, între dascăl şi şcolari — nu e regula; între fruntaşii clasei e mai de grabă concurenţă egoistă decât colaborare; la ceilalţi şcolari, muncă în silă la unii, preocupări heterogene la alţii, recurgere la ajutor fraudulos, la nevoie. Activitatea şcolară se săvârşeşte de obiceiu într'o atmosferă greoaie, încărcată, mai rar în bucurie şi voioşie, cum ar trebui pentru ţeserea prielnică în adâncul sufletului a fenomenului educaţiei.

Concepţia despre organizarea educaţiei tinerimei şi practica ei în şcoală nu este şi nu poate fi ceva izolat în vieaţa naţiunilor şi a statelor. In ea se reflectă concepţia despre sensul şi organizarea generală a vieţei colective. Intr'o societate sau într'o epocă istorică în care spiritul dominant e individualist-egoist, în care pentru mulţi din pătura conducătoare şi din masele populare idealul vieţei este numai confortul personal, strălucirea externă, gustarea din belşug a plăcerilor materiale, fără privire la alţii şi la viitorul comunităţei, — şi educaţia tinerimei în şcoală răsfrânge mai mult sau mai puţin aceeaşi stare de spirit, deşi totdeauna cu o notă de aspiraţii ideale.

Dar vieaţa omenirei nu e ceva static, ci dinamic. Concepţii de vieaţă şi forme de organizare ajung după un timp a nu mai corespunde structurei, aspiraţiilor şi necesităţilor de vieaţă ale maselor umane; alte concepţii şi alte forme sânt căutate, se impun. Şi nu e vorba numai de schimbarea formei de organizare, ci de o nouă direcţie de cuget şi de simţire, de noi judecăţi de valoare, de o idee nouă despre bine şi despre rău, despre drept şi despre nedrept. Se înţelege, schimbarea nu e dintr'o dată radicală şi de la început clară şi sigură în scopurile şi în mijloacele ei, ci cu dibuiri, gre-

șeli, înaintări și transformări excesive une-ori, până să se așeze un nou echilibru; une-ori o evoluție lentă, alte-ori o revoluție.

După cum observase încă genialul Aristoteles pentru schimbările formelor politice, în această premenire de forme de organizare socială e o succesiune de contraste, fiecare născând din excesul de putere al celei precedente, din slăbirea sau pierderea îndreptățirei istorice a principiului ce sta la temelia ei. Cu nuanțe și variații multiple (organizare monarhică, aristocratică, oligarhică, democratică, dictatorială ș. a.), organizările vieței societăților omenești sânt, în fond, o alternare între forme în care predomină scopuri și interese individuale sau ale unei părți din colectivitate (fie această parte chiar o majoritate) și forme în care principiul lor de vieață e urmărirea scopurilor și intereselor întregei comunități, ale unităței sociale în totalitatea sa.

După experiențe, pățanii, învățăminte, suferințe și decepții numeroase, e acum în omenire un vânt de premenire ce vrea să pună la temelia oricărei organizări a vieței colaborarea, munca în comun organizată, ajutată și călăuzită de o conducere unitară, pentru scopuri superioare ale totalității, în locul muncei însuflețite mai mult de scopuri și interese individuale sau de clasă.

O concepție asemănătoare, cu nuanțe, încercări și realizări felurite, dar cu principii comune, stă și la temelia noilor tendențe și curente pedagogice de 20—30 de ani încoace pentru organizarea fenomenului educației în școală sau în așezăminte cu destinație similară.

Prielnică desvoltărei sufletești a copiilor și a tinerilor, pentru ei și mai apoi pentru comunitatea întreagă se arată a fi o activitate nu exclusiv individuală și nu predominant intelectuală, ci una de o potrivă manuală și intelectuală, de regulă în mici grupe, cu spirit de echipă, subt conducerea unui camarad ce vădește însușiri de conducător, cu ajutorul și subt priveghierea dascălilor, urmărind prin muncă laolaltă și prin ajutor reciproc scopuri și rezultate nu separat individuale, ci ale grupei întregi, în care fiecare aduce priceperea și aptitudinile lui personale.

Spiritul care stăpânește de la sine procesul educației în astfel de organizări este dorința pentru fiecare de a se întrece mai mult pe sine decât pe alții, de a se bucura de succesul comun care e și al său însu-și, de a se interesa și a fi fericit de progresele camarazilor ca de ale sale proprii, de a nu despărți niciodată pe „eu" de „noi".

Pe lingă activitatea în grupe, se lasă loc și timp și pentru activitate individuală, iar în anii din urmă ai școalelor secundare sânt indicate programe de studii cu putința de opțiuni, spre trecerea la metode personale de lucru și adâncire în cultură printr'un domeniu mai restrâns, după orientarea generală din anii precedenți.

Organizarea activităței școlare în asemenea condițiuni e mai prielnică desvoltărei unei discipline de vieață călăuzite de norme morale. Sentimentul de solidaritate cu camarazii, deprinderea de a urmări rezultate și de a găsi satisfacții în munca liberă și onestă împreună cu alți camarazi, lealitatea în gând și în faptă, stima

pentru orice fel de muncă onestă şi productivă, aversiunea pentru înşelătorie sau pentru exploatarea în interes personal a unei situaţii de serviciu obştesc, preocuparea sinceră de scopuri şi interese supra-individuale constituind condiţiile normale ale activităţei în şcoală, — e de aşteptat ca aceste sentimente să intre în fibrele acestor personalităţi în creştere şi să rămână apoi ca norme de nesdruncinat în faptele lor de oameni maturi.

Această concepţie despre orânduirea fenomenului educaţiei în şcoală înseamnă o revoluţie în spiritul general al şcoalei.

Şcoala trebue să fie un aşezământ de educare a fiinţei întregi a şcolarului, mai presus de toate educatoare a simţirei şi a voinţei lui, nu aproape exclusiv instituţie de învăţământ prin repetare după manuale. In centrul şcoalei trebue aşezat copilul, nu dascălul; între ei să domnească apropiere, încredere, colaborare, cu iubire şi respect reciproc, nu distanţă şi opoziţie, astfel încât autoritatea şi supunerea să vină de la sine, în mod firesc.

Noua formă de organizare a educaţiei în şcoală cere, se înţelege, un nou spirit din partea dascălilor, deci o revizuire a mijloacelor pentru pregătirea şi alegerea lor.

Ei au o însărcinare de importanţă esenţial naţională, ce trebue privită şi de Stat şi de cei care sânt investiţi cu ea, nu ca o **profesiune** ca oricare alta, ci ca o **misiune** sacră la pregătirea sufletească a celor care întrupează viitorul naţiunei. De aceea nu poate fi încredinţată decât celor care simt şi dovedesc că au sufletul şi pregătirea necesară pentru acest apostolat şi, în genere, o înaltă concepţie de vieaţă.

Examene de capacitate pot constata pregătire ştiinţifică şi îndemânare didactică, dar nu şi vocaţia pentru misiunea de educator al tinerimei neamului. Aceasta se poate adeveri numai **după aceea**, în practica reală a vieţei şcoalei.

Cine arată că nu are vocaţie pentru această misiune şi nici nu-şi dă cinstit osteneala să se apropie de ea, nu are ce căuta în aşezăminte de educarea tinerimei.

Maxima puero debetur reverentia s'a spus de mult. Cel care primeşte misiunea de educator al tinerimei trebue să se apropie de orice copil cu pietate şi iubire, cu conştiinţa că are în faţa sa pe unul din cei prin care naţiunea sa va continua de a vieţui în lume; cu gândul că poate în rebela sau în visătoarea fiinţă, ce-şi adună pe nesimţite puteri spre a se afirma la vreme ca om matur, e în germene un om de seamă al ţărei, un spirit innovator, creator sau conducător în ştiinţă, în artă, în tehnică, în vieaţa practică.

La spatele oricărui copil, dascălul să vadă ridicându-se tainic naţiunea întreagă, ca un judecător ce are dreptul să-i amintească mereu marea sarcină şi marea răspundere ce i-a dat.

Totuşi, câţi nu continuă a descuraja sforţările oneste ale copilului, nu iau în râs stângăciile şi amorul lui propriu, încercările lui de a-şi afirma personalitatea, nu-l umilesc prin cuvinte ofensatoare sau prin acte brutale!

In ce privește înalta concepție de vieață și datoria pentru educatori de a înfățișa în persoana lor, în cugetarea, în vorba, în purtarea și în ținuta lor un model pentru copii și pentru tineri, — deosebirea între ce este și ce ar trebui să fie e uneori strigătoare. Simplitate distinsă, seriozitate morală, simț al datoriei și al răspunderei, sinceritate și iubire a adevărului în toate, și înainte de toate în persoana sa fizică, de la figură și de la mână până la îmbrăcăminte și pieptănătură — trebue să radieze din persoana educatorului și a educatoarei spre școlarii lor.

Condiții și rezultate ideale sânt greu de îndeplinit și de obținut în orice fenomen social. Dar unul la care comunitatea și fiecare din cei care iau parte la producerea lui sânt datori să se silească și să veghieze în orice clipă a se apropia de condiții și de rezultate ideale este — fenomenul educației.

I. Rădulescu-Pogoneanu

V Â L T O A R E A

ROMAN

VII

Toate acestea se petrecură de mult, dar Ion Mărginean, cum stătea întins în pat fără să poată dormi, în noaptea aceea după marea cină oficială pe care au dat-o Emilia și el, le vedea foarte apropiate, ca și când s'ar fi petrecut numai ieri. Voia totuși să adoarmă, ziua următoare avea mult de lucru. Se gândi că aerul proaspăt, tot mai răcoros ce venia prin ferestrile deschise, îl ține treaz. Se sculă și închise cu grije ferestrile, să nu trezească pe Emilia. Apoi se învălui în plapumă.

Dar somnul nu se apropia de el, cu toate că liniștea crescu acum în jurul lui. De-odată își aduse aminte pentru ce nu putea dormi. Șampania aceea! Da, băuse și el două pahare, când se servi, deși nu-i plăcea și știa că-i alungă somnul, ținându-l într'o trezire limpede. Nu putea însă să nu închine cu oaspeții, și nu se putură feri să nu servească și șampanie! Așa văzură și la alte mese din familii fruntașe, unde fuseseră invitați. Iar, pe lângă șampanie, fu atât de neprevăzător să fumeze și o țigară de foi, el care nu era decât un fumător ocazional, și aceasta numai de când se mută în oraș.

Se învârti de câteva ori de pe o parte pe alta, apoi renunță să mai facă forțări pentru a adormi. Poate nu reușește chiar din motivul acesta. In sfârșit îi făcea chiar o plăcere să-și treacă prin amintire trecutul apropiat, la care avea așa de puțină vreme peste zi să se gândească. Și-i părea de folos să treacă în revistă trecutul apropiat, pentru a se lămuri mai ușor asupra prezentului, asupra drumului pe care mergea acum. După cum spusese Emilia intrase în horă, și acum trebuia să joace! De multeori nu avea timpul necesar pentru a examina mai de aproape acest joc în care intrase într'un chip firesc oarecum, în urma unei evoluții naturale de împrejurări și fapte....

Cu slujba lui de advocat oficial al Băncii se familiariză repede. Era o minte limpede și ordonată, avea o strânsă disciplină a gândirii, era o fire ordonată, și cu cunoștințele temeinice și proaspete ce le avea, îi fu ușor să stăpânească îndatoririle lui, să descurce chestiuni juridice, să poarte procesele Băncii, ori cât de încâlcite ar fi fost unele.

Cu locuința cea nouă se obicinuiră destul de repede, deși le lipsia mereu curtea, grădina de acasă, atmosfera liniștită a satului.

Copiii urmau acum la o școală primară a cărei clădire era chiar în strada asta principală, copilul în clasa a patra, fetița în a doua.

Un răstimp îi însoţi Emilia, şi la ducere şi la întoarcere, până cunoscură bine drumul, până se obicinuiră cu mişcarea străzii. Apoi băiatul protestă să-i mai însoţească. Văzu că toţi copiii veniau singuri la şcoală, şi începu să se simtă oarecum ruşinat înaintea lor.

Aveau vreo cinci-şaşe familii cunoscute în oraş, foşti colegi de ai lui, sau foste colege de ale Emiliei. Le făcură vizite şi începură relaţiile lor sociale.

Emilia se orientă în grabă asupra evoluţiei la care ajunsese felul de a se îmbrăca al femeilor. Era o destul de mare deosebire între ceea ce văzu aici şi în oraşul mai mic din apropierea satului lor. Aici moda era mai cutezătoare. Incă nu văzuse rochii atât de scurte şi de strâmte. Nici bluze cari să pună sânii într'o asemenea evidenţă. Emilia avu la început senzaţia vagă a unei indecenţe pe care o afişau femeile ca la o expoziţie. Dar văzu că noile costume pe stradă se purtau oarecum într'un fel natural; toată lumea se îmbrăca la fel, aşa că dela o vreme nu-i mai părea bătătoare la ochi moda asta avansată. Vedea că nu bate la ochi nici altora, nu deşteaptă nici o senzaţie, nu atrage atenţia bărbaţilor, cari, cei mai mulţi treceau indiferenţi pe lângă femei. Se vede, îşi zise ea, că moda asta nu e nouă, lumea s'a obicinuit cu ea!

Totuşi când îmbrăcă pentru întâia oară un astfel de costum cu rochia scurtă şi strâmtă, avu senzaţia că e de jumătate desbrăcată, cum era şi bluza cu sânii puşi în evidenţă. Pe trupul ei înalt şi zvelt, plin de mlădieri, costumul se potrivea de minune. O întinerea cu ani, dar îi dădea parcă şi un aer dacă nu de obrăznicie, dar de sfidare, de independenţă.

Se privi îndelungat în oglinda mare fixată în uşa unui dulap pentru rufărie, se examină amănunţit, şi simţi o căldură care-i ridică sângele în obraz. Ii şedea bine, îi plăcea, simţul înăscut al unei discrete cochetării, care nu o părăsi complet nici în cei patru ani când se ocupă de economie, îi era satisfăcut. Dar nu îndrăzni să iasă îmbrăcată aşa în stradă. Işi luă un alt costum, adus de acasă pentrucă avea de făcut cumpărături urgente în oraş.

Respiră uşurată, liberă. Inaintând pe stradă văzu destule femei îmbrăcate la fel, şi-şi zise că e prea puţin curagioasă. Nu era cumva o gâsculiţă dela sate? Dar respinse repede gândul, ştiind că nu-i adevărat, pentrucă ea s'a interesat mereu de modă, şi a ţinut pas cu lumea. Totuşi întâi trebuia să o vadă bărbatul îmbrăcată acasă în costumul cel nou, pentru a auzi şi părerea lui, şi pe urmă să-l poarte. Ii va spune toate ezitările ei.

I le-a şi spus, încă în seara aceea. Dar Ion nu prea auzia ce-i spune ci o sorbea din ochi.

— Păi ştii că iar ai ajuns rândunica de altă dată? In costumul ăsta par'că acum ai venit în vacanţă din institutul tău.

— Iţi place vasăzică?

— Ce întrebare!

— Şi crezi că-l pot purta pe stradă?

— Doamne sfinte! Dar cum să nu-l poţi purta? Toate femeile-l poartă, deşi unora, celor voluminoase, nu li se potriveşte de fel. Sunt ridicole! Şi nu li se potriveşte nici celor cari nu au picioare fru-

moase. Vezi uneori nişte pulpe groase cari par umflate, şi nişte şolduri cari îşi arată şuncile prin rochia prea strânsă.

— Uite, uite! râse Emilia, nici nu ştiam că domnul advocat vede atâtea lucruri.

Intâia eşire pe stradă în costumul acela nu-i pricinuise însă nici o plăcere. Avea senzaţia indecenţei, şi faţa ei schimba mereu culori, de câteori îi venia înainte un bărbat mai tânăr. Ii părea că fie care se uită la ea prea stăruitor. Dar după aceea se obicinui. Inţelese că nu era privită mai mult decât alte femei.

Aceeaşi sensaţie o avu la început şi în roşul de buze. Nu-l folosise nici odată înainte de a se muta la oraş. Dar şi acesta se ţinea de modă. Costumul întâi şi al doilea şi-l făcu la croitoreasă. Dar pe celelalte începu din nou să şi le facă acasă, afară de cazuri rare. Işi adusese maşina de cusut, jurnale de modă afla destule, cu croiuri gata. Şi avea gust şi dexteritate.

Incă în primăvara aceea căzu guvernul, şi fu ales la putere partidul liberal.

Incepu din nou o mare frământare. Neasemănat mai mare decât aceea cunoscută la sate, în alegerile trecute, de către Ion Mărginean.

Işi ceru înscrierea în partid cu vre-o lună înainte, cu cel dintâi prilej când veni din nou în inspecţia la bancă deputatul Grecescu. Atunci se vorbea dar nu credea nime într'o aşa de apropiată schimbare de guvern.

La numirea lui de advocat al sucursalei Băncii de aici nu i se pomeni nimic de înscriere. Dar aflase că şi directorul sucursalei şi toţi funcţionarii erau membri ai partidului, şi după ce se sfătui cu Emilia aflară de bine şi cuviincios să se înscrie şi el. Fu o simplă formalitate, şi pe urmă participarea, din când în când, la şedinţele clubului din localitate.

Dar după schimbarea de guvern la club începu o activitate febrilă. Se ţineau zilnic consfătuiri, şi chiar de două ori la zi. Veneau mereu dela centru, din Capitală, membri marcanţi ai partidului, ba începură să treacă pe aici, pentru scurte consfătuiri la club, şi pentru foarte multe audienţe în camera presidenţială, şi miniştri.

Ion Mărginean cunoscu foarte multă lume nouă aici la club. Mai des venia deputatul Grecescu, care se ambiţionă să candideze într'o circumscripţie din judeţul acesta. El lua loc de obiceiu în camera presidenţială, şi avea multe consfătuiri între patru ochi. Mărginean înţelese că e vorba de fixarea candidaturilor, şi lucrul părea că merge cu destulă greutate.

Intr'o zi văzu că e o agitaţie la club mai mare decât de obiceiu. Inţelese în grabă şi care e motivul: preşedintele organizaţiei judeţene îşi dăduse demisia acum în pragul alegerilor. Şi nu numai atât! Primise să candideze la Senat pe lista partidului pe care-l părăsise înainte cu doi ani. Se zvonea că-l părăsise tocmai din motivul că la alegerile trecute nu-l candidară. Era un advocat mai în vârstă, prieten vechiu cu fruntaşii partidului din care eşise.

Trecerea lui în partidul liberal fu comentată multă vreme ca bună şi preţioasă achiziţie. Dar omul nu făcu mare ispravă în decursul organizării, şi părea nu numai că regretă, dar că se şi ruşi-

nează pentrucă într'o clipă de indignare își părăsise pe vehii prieteni și tovarăși de luptă.

In odaia presidentului, unde lucra deputatul Grecescu fură invitați pe rând mulți membri din comitetul județean al organizației.

Ion Mărginean era gata să părăsească clubul, după ce frunzări ziarele, când îi spuseră că e poftit la domnul Grecescu.

— Ai auzit, de sigur, ce ne-a făcut D-l Roșculeț. Omul n'a fost nici ademenit, nici chemat să vină la noi. L-am primit totuși cu mulțumire fiindcă era cunoscut în județ ca om de ispravă, și mai avea și popularitate. N'am fi avut nimic de zis dacă ar fi plecat mai de mult, nu acum în pragul alegerilor. Am consultat pe mai mulți. Aproape toți sunt de părerea că e o pierdere simțitoare, fiindcă lumea va zice: dacă i-a părăsit acum când sunt la putere, și când avea un loc sigur la Senat, de bună seamă că nu-i va fi lăsat de flori de măr! Cine știe ce va fi descoperit în partidul liberal. Acum e vorba pe cine să punem președinte în locul lui? Am consultat pe mai mulți, aș dori să știu și părerea dumitale. Se înțelege, ar fi de dorit o persoană dacă se poate una mai acceptată, dacă nu una care să întrunească asentimentul marei majorități. E limpede că interesul partidului nu poate să izbucnească acum animozități și fricțiuni.

Ion Mărginean trecu repede în revistă, în gând, pe fruntașii partidului din localitate. I cunoștea pe toți și se gândi că nici unul nu ar întruni nici consensul majorităților. Partidul abea se organizase, prilejuri de a se distinge nu au fost până acum. Nu puteau fi cântăriți decât după valoarea individuală. Și, cu toate că erau mulți oameni de treabă, nici o figură nu era totuși proeminentă între celelalte.

— E o problemă destul de grea domnule deputat, zise el după un răstimp de cugetare și-i arătă și motivele la cari se gândi.

— Imi pare curios că dumneata judeci situația mai serios ca toți ceilalți, mai gravă. Totuși aș vrea să știu la cine te gândești? Am auzit până acum patru nume.

— Eu n'aș putea da, cu conștiința împăcată, nici un nume dintre localnici. Eu aș crede că președinția de aici, — nu numai provizoriu până trec alegerile, ci și după aceea, cel puțin până la consolidarea organizației, până când dintre membri prea puțin distanțați azi se va ridica o figură mai proeminentă, — ei bine, cred că până atunci presidenția din județul nostru să vă fie oferită dumneavoastră, și în caz că nu ați putea primi, unui domn ministru. Sunt, de-ocamdată, prea multe ambiții locale.

Domnul Grecescu își făcu ochii mici de tot, abea o licărire, lăsând țigara de foi în scrumiera de pe masă.

Din felul cum vorbi și cum argumentă fostul notar, el înțelese că nu are de a face cu un adulator, cu o lichea. El aprecie argumentele lui Mărginean ca foarte serioase, când îi arătă că nici unul dintre localnici nu ar fi potrivit. Simți că și propunerea ce o făcea, era tot atât de serioasă.

— Te rog să te explici, zise uitându-se mereu la el cu cele două licăriri ce se mai vedeau din ochii lui.

— Să-mi dați voe, eu nu am activat în viața politică, nu am experiență. Dar judec lucrurile în felul următor. Prin alegerea unui

localnic s'ar produce cu siguranţă fricţiuni, ceea ce ar paraliza într'o măsură destul de mare propaganda, şi mai ales, spiritul de solidaritate, însufleţirea. E cu totul cert, pe de altă parte, că gestul lui Roşculeţ e în defavorul partidului. El era recunoscut, fără discuţie, la presidenţie în urma trecerii şi stimei de care se bucura în judeţ. In consecinţă locul lui trebuie umplut cu o personalitate, cu un om cu greutate deosebită. Deocmandată sunteţi cel mai cunoscut din conducerea centrală în acest judeţ. Aţi activat în alegerea parţială, şi pot să vă spun cu toată sinceritatea că n'am auzit pe nimeni care să nu fi fost mulţumit cu felul cum v'aţi purtat. Din potrivă! Pe urmă, şi că sunteţi un membru marcant al partidului. Când s'a auzit că voiţi să candidaţi aici, toată lumea s'a bucurat. Iar în cazul când nu aţi putea primi, presidenţia şă-i fie oferită unui membru al guvernului. Sunt sigur că şi în cazul acesta toată lumea ar fi încântată. Şi e natural să fie aşa: partidul la noi e proaspăt încă, oamenii nu pot avea încredere în biruinţă ca în cazul când i-ar conduce în alegeri, ori ar şti că stau subt protecţia unei personalităţi marcante.

Când sfârşi, D-l Grecescu îşi luă ţigara de foi din scrumieră, o aprinse din nou, şi după ce slobozi un fum gros, alburiu, zise:

— Mulţumesc, domnule advocat. Nu m'am înşelat în aprecierea dumitale. Stă o judecată sănătoasă, care supleneşte lipsa de experienţă în politică. Desigur soluţia cea mai bună e cea dată de dumneata. Nu mai sunt însă presidentul unei organizaţii judeţene în vechiul Regat. După statut nu pot fi în două locuri. Aici, deci, n'aş putea fi decât provizoriu. Totuşi va trebui să rămânem la soluţia asta, deoarece până după alegeri domnii miniştri nu vor să primească presidenţii. Dar, ce crezi dumneata, pentru a nu jigni nici o susceptibilitate locală, cum ar fi de procedat?

— Imi iau asupra mea rezolvarea problemei.

Deputatul era mulţumit, satisfăcut. El se hotărîse de mai demult să-şi pună candidatura şi în acest judeţ, pe lângă circumscripţia ce o avea în vechiul Regat. Era unul dintre oamenii de mare încredere ai partidului, şi cuvântul lui cădea de multeori greu în cumpănă în problemele de organizare ca şi în cele economice. Partidul avea, pe lângă interese politice, şi mari interese economice în Ardeal. Deputatul Grecescu representa, din încredinţarea şefiei, de doi ani aceste interese. Reuşise să câştige o serie de membri dintre intelectualii cari n'au activat până acum în politică, între ei şi oameni cu nume, cu trecut. Dar mai ales în viaţa economică contribuise în mare măsură să pună, împreună cu alţii, temeiuri solide sucursalelor Băncilor partidului, şi a întreprinderilor sale economice în Ardeal. Cu timpul voia să renunţe la circumscripţia sa din vechiul Regat, şi să-şi facă aici o cetăţue. Propunerea, soluţia dată de Ion Mărginean, diferea în intenţiunile lui pentru viitor, deci nu ar fi admis generalisarea presidenţiilor din regat, sau chiar majoritatea candidaturilor de acolo pentru Ardeal. Era aderentul umplerii acestor locuri cu oameni de treabă, cu fruntaşi localnici. Excepţia lui ar fi devenit, astfel, şi mai importantă.

Mai pe scurt deputatul Grecescu îşi făcea pregătirile către şefia ardeleană a partidului.

Pentru Ion Mărginean fu ușor să convingă comitetul județean pentru oferirea unanimă a presidenției lui Grecescu. După demisia fostului președinte deși-i fură pomenite lui Grecescu diferite nume, deși acceptarea unui localnic, ori care ar fi fost el, ar fi provocat cu siguranță animozități și fricțiuni, în realitate fiecare membru al comitetului care credea că poate râvni la președenție, se temea de o asemenea însărcinare acum în pragul alegerilor. Fiecare știa că o înfrângere i-ar fi închis cu desăvârșire drumul în politică. Fiecare își dădea seama că nu e cunoscut în toate circumscripțiile județului. Și, lucru esențial, fiecare se temea de cheltuielile electorale.

Așa că propunerea advocatului Băncii fu primită cu unanimitate și chiar cu însuflețire. Grecescu era destul de bine cunoscut în ținut. Apoi, lucru de căpetenie, nu vor trebui să se gândească la contribuții pentru cheltuelile electorale. Grecescu avea la spate Banca, ba după cum știau cu toții, avea la spate întreg guvernul, fiind cunoscut de mult ca unul dintre electorii principali ai partidului.

Din cinci circumscripții electorale ale județului partidul reuși în patru. Fu o biruință răsunătoare în Ardeal.

Ion Mărginean la începutul propagandei electorale abea luase parte la câteva întruniri la orașe. Dar din săptămâna a treia Emilia nu-l mai vedea cu zilele. Cutreera, cu candidații satele, și, în scurtă vreme fu apreciat ca unul dintre cei mai buni propagandiști și vorbitori poporali.

La început își zicea că neavând nici o calitate oficială, nu era obligat la propagandă. Nici nu-i ceruse noul președinte Grecescu. Dar după ce luă parte la câteva întruniri, după ce asistase și la întruniri ale opoziției, începu să se simtă deprimat. Nu era ceea ce înțelegea el să fie o propagandă electorală. Nu se făcea apel la înfrățirea românească, nu se vorbea despre interesele de unire și consolidare a țării, despre felul cum trebue întemeiată România mare, ci se arătau greșelile guvernelor anterioare, a persoanelor conlucrătoare din partide și se slăveau șefii respectivi, sau partidul respectiv. Văzu că alegătorii ascultă fără nici o însuflețire pe toată lumea, că sunt nedumeriți și că, cu cât se întețea propaganda, erau tot mai desorientați.

Atunci începură să se frământe în el toate gândurile și sentimentele, întreg idealul pe care-l credea el necesar în vremea cât a luat contact cu realitatea românească la el în sat, până a fost în postul de notar.

Deși pentru a eși de pe linia moartă pe care fusese aruncat, se trezi în el puternic egoismul, grija de propria lui soartă, și cu ori ce preț voi să se reabiliteze din rușinea și nedreptatea suferită, acum, când era reabilitat și existența sa onorabilă și a familiei sale era asigurată, se trezi în el din nou simțământul de a-și da concursul la viața publică, așa cum il înțelese el în urma frământărilor de atunci: de-a ajuta pe cei mai buni.

Nu era nevoe să asculte criticele ce se aduceau mereu guvernelor anterioare. Era el însuși lumina, ca unul care a fost o rotiță în mașinăria administrativă că guvernele anterioare n'au pornit pe drumul cel bun, și că au făcut multe greșeli. Nu le credea și nu le-a

crezut nici odată săvârşite din rea credinţă, pentru că ori câte învinuiri ar fi auzit, în conştiinţa sa nu putea crede că un guvern românesc, în propria ţară, ar putea săvârşi răul cu intenţiune. El atribuia greşelile mai ales la două motive: lipsa de experienţă în guvernare şi drumul greşit de a se începe lupta de partid şi de învrăşmăşire între fraţi. Nici chiar destituirea lui din post nu o atribuia unei rea voinţe, căci cu el personal nu putea avea nimic nici fostul prefect, nici fostul ministru de interne. Ci credinţei greşite că trebuia forţată reuşita într'o alegere parţială, dându-i-se acesteia o covârşitoare semnificaţie politică.

Acum îşi zicea că era prilejul să-şi dea concursul după credinţa sa. Mai întâi partidul acum la putere încă nu guvernase unitar peste ţara întreagă, şi putea avea cele mai bune nădejdii în el, findcă toată lumea ştia că are practica cea mai îndelungată în guvernare, şi că subt conducerea lui s'au săvârşit atâtea etape principale în viaţa Statului român, până la actul din urmă al unirii politice. In rândul al doilea ceea ce n'a reuşit în primii trei ani dela unire, ar putea reuşi acum: o solidarizare, o înfrăţire a neamului întreg în jurul acestui partid. Dacă ar reuşi, îşi zicea el, să obţină aproape unanimitatea voturilor, solidaritatea şi unirea într'un singur partid a naţiei întregi s'ar realiza, s'ar impune mai întâi şi apoi ar fi aprobată prin constrângere şi de către şefii opoziţiei, ne mai rămându-le altceva de făcut. Cât priveşte masele alegătorilor, el era convins că ar fi mai bucuroase să meargă toate pe un singur drum decât să se învrăjbească între ele. Ţăran şi trăind între ţărani, cunoştea mentalitatea şi idealul lor în România mare: de a li se face dreptate şi a putea munci cu câştig în ţara lor, respectându-se între orice împrejurări legile, acum când nu mai erau slujbaşi străini cari să le calce.

După ce participă la câteva adunări ale partidului dela putere şi ale celor din opoziţie, Ion Mărginean nu numai se întristă ci se şi scandaliză. Ceea ce se făcea era departe ca cerul de pământ de cum înţelegea el să se facă propaganda!

Şi atunci, fără să fie anume provocat ori rugat, intră în luptă, şi în patru săptămâni nu da 2 sau de trei ori pe acasă.

La început tovarăşii lui de propagandă, între cari se nimeriau candidaţii, foşti deputaţi, îi ascultau cu nedumerire cuvântările. Ce spunea el erau mai mult principii de educaţie naţională: îndatoriri pe care le aveau cu toţii în România mare de a fi uniţi, solidari, de a nu ne rupe rândurile lăsând între noi spărturi printre cari să se poată furişa duşmanul; duşman care nu poate fi românul ci străinul, pentrucă noi cum ne-om duşmăni şi ne-om urî, când abea ne-am unit? Dar sunt străini cari stau la pândă, şi la graniţele toate, şi la noi acasă. Datoria în unire nu este să votăm mai mulţi candidaţi, ci numai pe unul. Toţi românii să dea acelaşi vot, aşa nu ni se vor rupe rândurile. Trebue să credem că toţi candidaţii români sunt buni şi oameni de omenie, ori de care partid s'ar ţinea. Dar cum două partide au guvernat aşa că n'au putut mulţumi pe toată lumea, a venit acum rândul partidului care a condus România şi în vremea războiului, şi la încheerea păcii. E un partid cu ştiinţa cârmuirii, celelalte sunt încă prea tinere şi fără experienţă. Dacă ne dăm cu

toţii voturile pentru acest partid, putem ajunge să rupem învrăjbirea dintre noi, care nu are ce căuta în România mare, abia născută.

Cam acestea erau elementele principale ale cuvântărilor lui Ion Mărginean. Tovarăşii de propagandă rămaseră la început nedumeriţi: nici o pomenire de nume: nici a şefului guvernului ori al candidatului, cel puţin, nici o critică la adresa celorlalte partide şi a guvernării lor.

Dar repede băgară de seamă că vorbirile lui Ion Mărginean erau ascultate cu atenţiunea încordată, cu aprecieri serioase, şi că nici o altă cuvântare nu trezia la sfârşit astfel de urale. In loc să-l facă atent că acestea nu sunt cuvântări electorale, la îndemnul noului preşedinte Grecescu, — îl ascultase şi el de câteva ori pe advocatul Băncii, — adoptară şi ceilalţi oratori metoda lui Mărginean. Văzură că au succese neasemănat mai mari decât cu criticile, defăimările, sau laudele goale de până acum.

— Iată ce înseamnează să cunoşti adevărata mentalitate a poporului ardelean, zicea Grecescu la întrunirile dela club. Şi, de părerea lui erau tot mai mulţi propagandişti intelectuali, nu numai în judeţul acesta, ci şi în altele. Pentrucă Grecescu, supraveghind alegerile şi din alte judeţe, recomandă şi în alte părţi metoda lui Mărginean.

Pentru preşedinte şi pentru alţii se părea că totul e socotit numai ca o metodă. Era chiar lucrul la care Mărginean nu se gândi nici odată. El nu vorbea cum vorbea urmărind o tactică electorală, ci-şi mărturisea cu toată sinceritatea şi însufleţirea propriile lui convingeri politice, cari erau încă şi acelea ale poporului. Când mulţi alţii propagandişti îi adoptară felul cuvântărilor la întrunirile poporale, având ca scop biruinţa partidului la alegeri, el oficia la altarul unui crez. Şi de aceea nici unul nu era ascultat de alegători cu sfinţenia cu care îl ascultau pe el. Avea şi un talent oratoric natural, cunoştea şi limba poporului, vorbindu-i pe înţeles, cu pilde şi asemănări din raza lor de viaţă.

Se simţi cuprins de un elan ca în anii tinereţii, când, ca student, luă parte la propagandă într'o circumscripţie electorală care avea şi candidat român. Işi dădu seama că ceea ce vestea el acum era aceeaşi evanghelie a românismului pe care o propovăduise şi atunci: unirea şi solidaritatea naţională, dreptatea şi legalitatea pentru popor.

Nici nu mai avea vreme să citească ziarele, să se informeze ce se petrece în alte circumscripţii electorale. Era satisfăcut că alegătorii îl înţelegeau şi îl aprobau.

După alegeri preşedintele Grecescu ţinu să-i mulţumească la masa banchetului, şi să releve marile lui calităţi de orator popular.

Abea după alegeri avu prilejul să audă ce s'a petrecut în alte circumscripţii electorale, şi să iea cunoştinţă de protestele opoziţiei. Urmări, aproape fără să-i vină să creadă, desbaterile parlamentare cu prilejul validărilor, când fură desvăluite samovolniciile administraţiei şi furtul urnelor. Furtul unelor? Ii era peste putinţă să creadă! In judeţul în care a făcut el propagandă nu s'a pomenit de aşa ceva.

— Ba pe-aici s'a vorbit destul, îi zise Emilia. Ziarele opoziției au fost mereu pline de protestele opoziției.

Intr'o zi se întâlni pe stradă cu unul dintre șefii opoziției, și rămase surprins când văzu că nu-i răspunde la salut, ci-și întoarce capul într'altă parte.

Se simți jicnit, apoi se revoltă. Era un om la care ținea foarte mult, pentru care făcuse propagandă electorală încă înainte de războiu. Ce putea avea cu el?

Nu avu pace până nu putu avea o întâlnire cu el.

Omul politic îl primi numai decât după multe stăruințe ale unui prieten comun. Dar Mărginean simți imediat că-l vede cu silă. Era cu fața întunecată, cu privirile posomorîte. Mărginean îi spuse dela început ce-l aducea aici.

— Cum? Dumneata te mai miri că nu ți-am răspuns la salut? Cum aș mai putea cunoaște pe un trădător al intereselor ardelenești?

Advocatul păli, apoi tot sângele îi năvăli, de revoltă, în față.

— Cum ați spus? Trădător? Eu trădător?

— Poate unul inconștient, bătu puțin în retragere șeful opozițiionist.

— Nu vă dau voe să mă ofensați! Cum am trădat, conștient sau inconștient?

— Dar dumneata ne-ai făcut cel mai mare rău în alegerile trecute, și nu numai în județul ăsta, ci și în altele. Fiindcă te-ai lăsat dus, ca niște moaște și în alte județe. Dumneata ai lucrat împotriva intereselor ardelenești.

Ion Mărginean simți cum i se încleștează fălcile. Abea putu întreba, printre dinți:

— Aș vrea să-mi spuneți cum?

— Dar ai ajutat la biruința partidului liberal în alegeri! Un om ca dumneata, pe care te știu de student, care ai lucrat pe vremuri cu noi pentru partid.

— Dați-mi voe! Eu n'am luptat acum pentru nici un partid! Am luptat pentru un ideal național, pe care-l cred necesar și după unire: strângerea rândurilor, unire și solidaritate națională.

Omul zâmbi sarcastic și amar:

— Și chiar în cadrele, în jurul partidului liberal, ai crezut dumneata posibilă și necesară această unire și solidaritate?

— Pentru ce nu? Dumneavoastră ați avut guvernul, partidul poporului ne-a cârmuit doi ani și nu ați reușit să faceți această unire. Ați deslănțuit lupta între frați, lupta de partid, când eu simt și știu foarte bine că România n'are nevoe de-o astfel de politică de învrăjbire. Și, sunt încredințat și din experiența ce am făcut-o trei ani ca notar în sat, și din ceea am făcut acum în alegeri, că poporul nu vrea partide, ci unire și solidaritate frățească și românească. Eu am fost în linia de conduită a poporului și sunt convins și sunt convins că nu am greșit, că nu pot fi un trădător nici conștient nici inconștient.

— Nu-mi pot închipui cum ai ajuns dumneata la convingerea că solidaritatea națională se putea face în cadrele partidului liberal! Cu majoritățile lui zdrobitoare de acum, o să ne trateze pe ardeleni ca pe niște coloniști.

— Credeţi în mod sincer că un partid românesc, cu trecutul şi experienţa celui liberal, poate fi un duşman al românismului, al ţării? Că poate, peste toţi exista un partid românesc care să nu fie naţional, să nu voiască bine tuturor românilor? Eu nu pot crede!

— Dar e cel mai egoist partid. E o organizaţie a burgheziei cu interesele ei, a unei clase acaparătoare, o să ne aducă în scurtă vreme la sapă de lemn. Vor absorbi toate bogăţiile Ardealului, şi noi vom rămânea pe drumuri la noi acasă.

— Nu-mi închipui posibilă o duşmănie şi o lăcomie între români care să poată aduce ce prevedeţi dumneavoastră. De altfel, după cum am fost informat, continuă el aducându-şi aminte, conducerea partidului Dumneavoastră nu i-a socotit pe liberali deloc primejdioşi înainte de alegeri. Eraţi gata să vă uniţi cu ei, să mergeţi împreună la alegeri. Nu v'aţi putut înţelege numai asupra unui număr de candidaţi pentru a face o fusiune. A declarat-o şi primul ministru în parlament. Cum se poate că ce aţi socotit de bun înainte cu două luni, acum să vi se pară o trădare?

Omul se ridică de pe scaun cu faţa întunecată şi înăsprită.

— Dumneata dacă vorbeşte sincer, nu poţi fi un om politic. Dumneata eşti un vizionar. Dar mai logic e să cred că te-ai simţit obligat să faci propagandă pentru ei fiindcă ţi-au dat un mijloc de existenţă.

Ion Mărginea se ridică şi el în picioare. Sufla greu.

— Adică, m'am vândut! Acum înţeleg pentru ce nu m'aţi resalutat. Sunt profund întristat şi profund indignat! Să aud dela dumneata asemenea ofensă.

— Poate nu-i ofensă. Poate-i un advertisment să nu mai faci politică dacă n'ai simţ şi pricepere politică. Vizionarii n'au ce căuta în viaţa politică.

— Dar, pe vremuri, am avut! Când puteau să mă elimine din Universitate.

— Atunci era suficientă simţirea, elanul. Acum e nevoe de pătrundere politică, de strategie şi de combinaţii raţionale.

— E posibil, dacă nu se mai urmăreşte idealul naţional ca cel de partid. Dar câtă vreme se urmăreşte cel dintâi, nu e nevoe de nici o strategie. Ci tot de elan şi de simţire, şi tot de jertfa intereselor şi ambiţiilor personale.

Omul ridică sprâncenele, apoi le încruntă.

— Mă vei scuza! Sunt forate ocupat. Dumneata, dacă voeşti, rămâi la convingerile dumitale. Şi-ţi doresc să te simţi fericit în cadrele partidului care şi-a câştigat biruinţa prin furtul urnelor.

Ion Mărginean eşi aproape furios în stradă. Il ofensase şi la despărţire!

După câţiva paşi îşi zise: „Nu mai e omul pe care l-am cunoscut odată. Ce l-a schimbat? Războiul ori anii de după războiu? Ambiţii noui? Făcuse parte din guvernul provizoriu al Ardealului. Era sigur că ardelenii acum nu mai vorbeau aceeaşi limbă. Iată pentru el, omul acesta cu nume, cunoscut de mult, era acum un străin, cu care nu se mai putea înţelege.

Işi simţi sufletul întristat şi greu. Mai târziu reveni de multe ori asupra acestei convorbiri. Acuza că intrase într'un partid care

în alegeri falșificase rezultatul voturilor în câteva circumscripții, il indispunea mereu. Fapta nu mai putea fi negată. Se aduseră în parlament o mulțime de dovezi. Işi dădu seama că ilegalitățile ce i se cerură lui în alegerea aceea parțială se repetară și acuma, de către alt partid, și li se mai adăugase și inovația asta cu urnele, ce nu putea fi calificată. Işi aduse aminte de convorbirea lui cu ministrul de interne din guvernul trecut: „Să vezi ce va fi când vor face liberalii alegerile. Ce am făcut noi, e floare la ureche!".

Dar el nu se simțea cu nimic vinovat. Când a intrat în partid nime nu știa că va veni furtul urnelor. El, cel puțin nici nu-și putea închipui o nebunie ca aceasta. La secțiile de votare din ținuturile pe unde a făcut el propagandă, nu s'a întâmplat asemenea mișelie. Propaganda ce o făcuse a fost o muncă de educație politică națională. A cerut să fie votat un singur partid pentru a răsturna temeiurile dihoniei între frați. Că a recomandat să fie votat partidul liberal, era o atitudine întemeiată: partidul era singur care nu guvernase până acum peste țara întreagă, era apoi cel cu mai îndelungată experiență de guvernare.

Argumentându-și în chipul acesta se liniștea, deși afacerea cu urnele îl rușina mereu, cu toate că nici nu știuse ce se pune la cale, nici nu se simți de nimic vinovat. Pe deasupra, după alegeri, își văzu întins de slujbă. Rar mai mergea pe-o jumătate de ceas pela club.

E mustrat însă cu mâhnire că lumea se împărți în mai multe fracțiuni de când veni guvernul liberal, și după alegeri înverșunarea dintre ele era tot mai înveninată.

Ce vină purta el personal în evoluția asta nenorocită a vieții politice? Un om ce putea adăuga sau opri din ceeace curente distructive poartă cu ele? Iată, el voise cu totul altceva: unire și solidaritate românească. Și resultatul e dihonie și mai mare.

Poate că nu-i alt chip de viață politică într'un stat național, cu toate visurile pe care le nutri el despre o frățească colaborare? Poate aceasta e starea firească, evoluția firească?

Dar nu putea fi! Cel puțin în aprobarea conștiinții sale nu putea fi. Aceasta nu mai era, desigur, politică națională la începutul României mari.

Incercă să se izoleze din nou de viața publică. Nu mai citia ziare, nu mai asculta discuțiile și prăpastiile dela club. Se cufunda în lucrările biroului, și se interesa iarăși de aproape de familie.

Avea sensația destul de limpede decând vorbise cu fruntașul acela politic că e prins și el de vâltoarea realității românești, și acum, rupând contactul cu ceea ce se petrecea, îi părea că poate să nu ia cunoștință de vâltoarea aceea.

Emilia fu foarte bucuroasă când se terminară alegerile și Ion rămânea acasă și la slujbă. Săptămânile cât umblase în propagandă fură destul de grele pentru ea. Era mereu îngrijorată să nu i se întâmple vre'un rău, văzând că se întâmplă bătăi ba că au fost chiar împușcături cu prilejul alegerilor.

In afară de asta, nu mai putea eși nicăiri. Familiile cunoscute și prietene erau acum învrăjbite. Impărțite între trei partide politice, cu unii dintre soți chiar candidați, femeile erau de-o nervositate ascuțită, și din două vorbe cearta era gata.

Pe de altă parte, nu știa cum, par'că toată lumea își luase nasul la purtare. Funcționarii dela Bancă intrau în biroul lui Ion ca la ei acasă. Le trebuia cutare act, cutare hârtie, și dacă n'o aflau, o pofteau și pe ea în birou pentru a căuta. Unii dintre ei, cu astfel de prilejuri, se purtau destul de obraznic. Ii priveau întins brațele goale, sau trupul încovoiat asupra dosarelor din arhivă unde căuta actele. Ea dădea uneori ajutor bărbatului în birou, așa că nu era neîndemânatică.

Se părea că alegerile creiaseră o atmosferă arzătoare, care pune în friguri pe toată lumea, care impune un fel de intimitate, un fel de spirit de interes de clan între partizanii aceleiași grupări politice.

Emilia avu ocaziunea să observe acest spirit mare în câteva vizite pe care le făcuse. Văzu la olaltă doamne cari nu se puteau suferi mai înainte, și bărbați, cari abea se cunoșteau, bătându-se prietenește pe umeri. Și, din potrivă, auzi vorbe rele despre familii mai înainte prietene, și cari acum nu se mai vedeau.

Pe lângă funcționari dela Bancă se trezea de multe ori că sună la birou mutre necunoscute, cari se interesau c'un fel de familiaritate, dela egal la egal, despre domnul advocat: unde era? Când va sosi? Care e situația prin comunele pe cari le-a cutreerat.

Odată cel care sună fu însuși prefectul. Mașina i se oprise la poartă iar el, după ce-i deschise servitoarea, aștepta în birou. Trebuia să vorbească necondiționat cu doamna. Era un domn din vechiul Regat, un fost ofițer, era încă tânăr, să fi tot avut patruzeci și cinci de ani.

Ce putea să-l aducă aici? El care era în toiul alegerilor, va ști de bună seamă pe unde va fi bărbatul său.

Știa, într'adevăr, dar altceva îl adusese la ea. Peste două zile era așteptat să sosească un ministru. Făcea un turneu rapid prin Ardeal. Aici va sosi pe la orele zece, și nu va rămânea decât o jumătate de ceas. Era cu cale să i se servească o mică gustare. Nu l-ar duce la restaurant, iar el, prefectul, era celibatar. A tot auzit spunându-se despre talentele ei de bună gospodină. Nu ar putea oferi ea o mică gustare? Dece, se înțelege. Nu vor fi decât trei persoane. Doamna primarului era bolnavă greu de-o săptămână.

Emilia nu se simți atât de neplăcut atinsă de propunerea ce-i făcea, cât mai mult de atitudinea lui. Până veni, o privi și o examină din toate perspectivele, părând că o cântărește cu toată minuțiozitatea. Observase și în alte două rânduri, când fură invitați la masă în aceeași familie, privirile lui stăruitoare și atât de insolente. Dar atunci el se putea gândi că, într'atâta lume, nu-l observă. Acum însă erau numai amândoi în birou. Se schimbă la față de indignare. Totuși, nu putu refuza. Era vorba de un ministru, poate unul care e tare la Bancă.

Nu! Bine că trecură alegerile! Ele provocară un fel de libertinaj între cei ce făceau parte din aceeași grupare politică. Iată și ministrul acela, om către cincizeci opt-șaizeci de ani, mai mult o privi și-i făcu complimente decât mâncă, vreme de un sfert de ceas cât i-a făcut cinstea să rămână în prânzătorul ei modest.

Da, auzise dela mulți, și mai constatase ea însăși că domnii din Vechiul Regat sunt mai atenți față de doamne. Da, încă ea nu-și

va putea uita nici odată purtarea acelui doctor care fusese invitat la ei la cules de vii, și dăduse mai ales de gândit surprinzând privirea prefectului răzând cu înțeles către ministru, și clipind spre ea, când le servea ceaiul... Nu cumva l-a adus pe ministru anume s'o cunoască? Știa că prin oraș se vorbește despre ea că e frumoasă și elegantă. Ba-i spuse de câteva ori chiar bărbatul.

La gândul acesta se simți jicnită și, costă o adevărată sforțare să poată schița un zâmbet și să-i mulțumească de cinstea ministrului la despărțire.

— Eu mă simt fericit, doamnă, că v'am cunoscut, și eu vă sunt recunoscător!

Poftim! și Dumnealui era slobozit în toate mădularele și pufăios, și purta o bărbie ascuțită, albă, ca de țap!

Bine că se sfârșiseră alegerile și bărbatul era din nou acasă. Hm, fără el, mereu sensația că undeva în străini, și că în orice clipă i se putea întâmpla ceva neplăcut.

Mai ales că băgă de seamă că unele din cunoștințele ei, ai căror bărbați activau la alegeri în alte partide, deveniră foarte reci față de ea, gata parcă să-i spună o vorbă ofensatoare.

Se gândi că nu-i plăcut lucru să intri în învălmășala vieții publice. Dar ei nu intrară, nu veniră la oraș de bună voe, nici cu scopul acesta. Totuși simția și ea, ca și bărbatul său, că fură atrași de vârtej și fără voia lor, și că zadarnic ar încerca să-și lămurească prietenele. Nime nu ar crede-o. Nu putea fi ea o excepție, ea și bărbatul său, când el activa într'un partid? Și încă ce activitate? Toată lumea vorbea că-i cel mai bun elector al partidului liberal în județ.

Acum, că bărbatul său era din nou în sânul familiei, nu-i mai păsa de nimic! Dacă unele familii cunoscute s'au înstrăinat de ei, n'au decât! Pot trăi și retrași cum au trăit la sat, și încă mai liniștiți și mai mulțumiți. Ea avea destul de lucru cu doi copii, și când nu avea trecea în biroul bărbatului și-i ajuta. Invățase să bată la mașină.

Cât de bine era așa! Cu toți în casă în jurul ei! Copiii învățau bine, erau între cei dintâi în clasele lor. Bărbatul era stăpân de mult pe slujba lui, ba își căpătase îndemânare în tot felul de procese. Deși nu le purta el, veniau câțiva din foștii lui colegi de Universitate să le studieze împreună, retrăind emoțiile din vremea studiilor când pregăteau împreună examenele. Veniau pentrucă, spuneau ei, el recapitulase de curând toate materiile pentru diploma lui, și-și putea aduce mai ușor aminte decât ei articolele și paragrafe de legi.

Erau doi-trei inși, cari fură mai slăbuți în studii și la Universitate, iar războiul pusese între ei și volumele de drept un obstacol destul de înalt. Unul dintre ei venise din războiu și invalid de un picior.

Cu Banca avea contract, nu atârna de fluctuațiile politice. După alegeri, cum afacerile sucursalei crescuseră, i se votă un ajutor de cinci mii lei pentru angajarea unui stagiar. Dar banca nu avea nimic împotrivă dacă stagiarul putea fi soția lui. Și astfel ajutorul ce-i dădea Emilia în birou, era acum și răsplătit. Nici el nici ea nu crezură că-i subt demnitatea femeii să lucreze și ea în birou. Ocupațiile casnice, grija de copii nu-i luau decât o parte din timp ca

și în sat. Dar acolo avea grădina, avea economia, care-i putea umplea tot timpul liber. Aici, fără lucru, Emilia se plictisea. Își dădu în grabă seamă că plimbările prin oraș, cofetărie, cinematograful, visitele nu puteau umplea timpul ei într'un chip care să o mulțumească. Era, în realitate, numai o pierdere de timp, ceea ce pe ea, care era plină de energie și-i plăcea să lucreze, nu o satisfăcea.

Puțin îi păsa când înțelese că sunt femei în oraș, și chiar dintre prietenile ei, cari o ironizau pentrucă lucra în biroul bărbatului. Munca nu numai că era în firea ei, ci acum, când se învrăjbise partea cea mai mare a societății românești din oraș, din motive politice, era și un bun refugiu de-a nu se mai gândi la mizeriile sociale pe cari le vedea sau despre cari auzia.

Pe de altă parte Ion Mărginean nu ar fi încredințat pe un stagiar să-l împlinească la desbateri, chiar dacă și-ar fi angajat unul. Se simțea prea responsabil pentru a nu susține personal ori ce causă a Băncii. Așa că stagiarul ar fi făcut tot numai lucru de birou, pe care-l putea face și Emilia.

Lumea vorbea, cârtea, ironiza. Chiar funcționarii băncii. Dar mai ales femeile cari veniră din sate la orașe, unde bărbații lor aveau o slujbă oficială. Ele nu înțelegeau atitudinea Emiliei, și începură să o privească din nou peste umăr.

Dar ei nu-i păsa!

Știa unde dusese pe multe femei tinere traiul cel nou dela oraș, fără nici o ocupație, mai ales dintre acelea cari nu aveau nici copii.

Atâta s'au tot plimbat pe străzile orașului, au privit vitrinele, au petrecut zilnic ceasuri în cofetării, au cercetat cinematografele, până au început să le ese zvonuri urîte. Făcură cunoștințe cu tineri și bărbați cari le văzură expunându-și mereu costumele și grațiile, și cari le acostară pe stradă sau în cofetării, iar acum ajunseseră prieteni ai casei, și cari se angajaseră mărinimoși să le distreze, să le umple timpul liber, în vreme ce bărbații își vedeau de slujbe.

Emilia fu din bună vreme scandalizată cum tratau acești tineri, cari părea că nu au nici o ocupațiune, pe unele din cunoștințele ei: le socoteau drept niște gâsculițe dela țară, și profitau de lipsa lor de experiență, ca și de vanitatea lor adulată cu meșteșug.

In vremea din urmă, înainte de alegeri, nu mai putea intra într'o casă să nu audă prevestindu-se lucruri scandaloase despre acele din gâsculițele acelea. Două își părăsiră bărbații, se spunea că nu de voe bună, și trăiau cu cutare prieten, așteptând divorțul și cununia nouă, care nu prea erau semne să vină. Cutare a primit în dar o blană prețioasă; cutare se certa zilnic cu bărbatul care opri pe un astfel de prieten să-i mai calce pragul. Și câte alte povești de felul acestora!

Chiar și cu prilejul propagandei electorale izbucniră două-trei scandaluri, de care Emilia abea auzi și apoi nu se mai interesă de ele.

Nu avea nici un rost să se mai intereseze. Știa de mult că moravurile eșiră zdruncinate din războiu, și ea atribuia chiar certurile și învrăjbirile politice zdruncinării bunului simț cu care oamenii s'au întors din cei patru ani de războiu.

Și ea și bărbatul, își luau uneori Sâmbăta seara copiii și plecau să petreacă Duminecile acasă în satul lor. Socrii îi primeau pe toți cu însuflețire. Era cea mai mare bucurie a lor aceste vizite rare.

Copiii se repezeau numai decât prin ogradă, prin grădină, cercetând de aproape toate lucrurile, și chiuind de bucurie când descopereau un altoi sădit proaspăt, în grajd vițeluși necunoscuți de ei, sau numărând stupii din stupină, aflau câteva coșnițe mai mult.

Vara și toamna se cățărau prin pomi, iarna porniau cu săniuța, și abea puteau fi ținuți în casă până mâncau.

Ion și Emilia erau prea mulțumiți cu felul cum bătrânii purtau economia lor. Era și pasionată, se și pricepea, mai ales soacră-sa, dar începu să se miște și doctorul Crețu. Țineau două slugi mari și un băiat la vite. Arau cu două pluguri, lucrau cu două care. Era mare lipsă de brațe de lucru, după ce se făcu reforma agrară. Cu doi muncitori stabili nu mai aveau nevoe de lucrători din sat decât la coasă, la fân și la secere. Săpau porumbul cu mașina.

Ion și Emilia se întorceau înviorați din Duminecile petrecute acasă, iar copiii supărați că nu mai puteau rămânea. Bătrânii se interesau de viața lor dela oraș și erau mulțumiți că au trecut peste greutățiile începutului.

I. Agârbiceanu

O S M A N

Era după retragerea din Muntenia. Iarna anului 1916. Compania noastră era cantonată într'un sat din jurul Vasluiului. Satul părea pe jumătate pustiu, iar oamenii, adică femeile, copiii și moșnegii, tare amărîți, căci nu era casă să n'aibă pe unul de ai lor la război.

Locuiam cu căpitanul meu, la un gospodar cuprins, om de vreo 60 de ani, ai cărui feciori, amândoi însurați, erau și ei pe front. Aveam o cameră curată, cu pereți albi, icoane în părete și cu podele ca la oraș, sobă de cărămidă, așa că nu ne puteam plânge de frig, mai ales că pădurea era aproape și ordonanțele noastre înjugau boii lui Gheorghe Ispas și veneau cu lemnele din pădure atunci când ne trebuia...

Toată luna lui Decembrie, instrucția a fost suspendată, și-apoi, chiar de-ar fi fost să se dea ordin, cu cine s'o faci — c'un pumn de oameni? — căci atâția rămăseseră din companie, în urma luptelor grele prin care trecuserăm, și-apoi dintre ei câte unul se mai îmbolnăvea și **de recurent.**

O iarnă grea, cum de mult nu se văzuse! Și-un ger, de scăpărau pietrele. Ofițerii, ne petreceam vremea povestind, jucând cărți și trimițând ordonanțele la depărtări mari să ne cumpere câte-un bolobocel cu vin. Și ce veselie era atunci! Un ofițer bătrân, rezervist, cânta pe nas ca popa, îl binecuvânta, apoi dădea cep, lua din polița casei o legăturică de busuioc, și ne aghezmuia pe la funte, și numai după aceea ne dădea voie să bem... Vorba aceea, făceam haz de necaz, ca să ne uităm durerile.

Dar acela, care sta întotdeauna mai deoparte și nu lua parte la petrecerile noastae, nu făcea haz și nu juca nici cărți, decât foarte rar, era comandantul meu de companie, căpitanul Stavrache. Ce inimă bună și ce viteaz! Luase parte la vreo zece atacuri și totdeauna înainte. In orice situație grea s'ar fi găsit, nu se pierdea. Cu soldații se purta ca un părinte și de aceea toți îl iubeau. Era scurt de statură, negricios, cu fruntea mare, plină de deștepciune și ochii scânteietori... Ei bine, omul acela, care niciodată nu se văitase în fața inamicului, de multe ori îl auzeam oftând, ori stând cu fruntea în palme și gândind câte un ceas întreg. Intr'o zi îl întrebai, luându-mi curaj:

— Sunteți bolnav, d-le căpitan?...

— Da, răspunse el...

— Și ce vă doare...?

— Sufletul, și deodată îl văzu, pe omul acela dârz, care nu se temuse de gloanțe și ghiulele, plângând ca un copil în fața mea.

„Tu nu eşti însurat, ai părinţi, dă, vorbi el deodată. Te doare, dar eu am lăsat acolo, la Tulcea, pe nevastă-mea cu un copil abia de o lună şi acum poate că duşmanul îşi bate poc de ei... Tu nu ştii ce este dorul de nevastă, dar mai ales de copil... şi să nu ştii nimic despre ei".

Tăcu, îşi şterse ochii, îşi îmbrăcă mantaua şi plecă... Din ziua aceea devenise şi mai tăcut. Citea toată ziua, ori îşi scria memoriile dintr'un **notes,** unde-şi însemnase zi cu zi, ceas cu ceas, luptele la care luase parte.

„Dacă voi muri să ştie băiatul meu, Gheorghiţă, pe care l-am botezat în ceasul plecării, că tatu-său a murit ca un erou pentru Ţară, şi nu ca un laş. Asta-i averea ce i-o pot lăsa".

Şi zilele trecură cu un Crăciun mohorît... De Sf. Vasile, soldaţii făcură un buhai şi veniră ca să ne ureze... A fost nu un an nou, ci adevărat un parastas.

La câteva zile, văd că figura căpitanului meu deveni veselă! Mă privia drept în ochi şi parcă voia să-mi spue ceva. Eu ghiceam aceasta, dar nu îndrăzneam să-l întreb. Era seară... Prin geamuri strălucea albul zăpezii într'un albastru fumuriu. Căpitanul mă privi cu ochi serioşi şi mă prinse de umăr.

— Eşti militar, vorbi el,... şi încă ofiţer... Ştii ce înseamnă cuvântul de onoare...

— Da...

— Dă-ţi-l, că n'ai să spui nimic...

— Pe onoarea mea, — am răspuns eu.

— Ei, acuma, cheamă-l pe fruntaşul **Osman** la mine.

Peste un sfert de ceas, un om scund, cu umerii ieşiţi, ochii mici şi oblici, faţa smeadă, intră în camera noastră.

— Să trăiţi, d-le căpitan...

— Buna seara, Osmane... Tu eşti din Dobrogea, dela **Ali-Bei-Chioi.**

Turcul făcu ochii mari.

— Da, răspunse el mirat de cunoştinţa căpitanului.

— Tu vrei să mergi acasă în concediu... să vezi nevasta, copiii? Ai copii, nevastă?

— Da, **ai** d-nu căpitan...

Şi turcul îşi aruncă privirea cu zâmbet, când la mine când la căpitan, crezând că-şi râde de el.

— Ei bine, eu îţi dau concediu o lună, pe răspunderea mea, şi-ai să te duci şi la mine acasă să duci o scrisoare. Vrei să te duci?

— Vreim să trăiţi, d-nu căpitan...

— Dar spune-mi cum ai să treci dincolo?

— Daţi la mine bilet, **mergem** concediu Galaţi... La Dunărea îngheţată este, eu trecem noaptea la Dobrogea şi dacă sentinele prinde la mine, eu spun **dezertor estem** bre, dela România....

— Bravo, Osmane strigă căpitanul,... şi-l bătu pe umeri. Turcul făcu un salut în legea lui, îşi duse mâna la frunte, apoi la inimă...

— Ei acuma să ştii, Osmane, că lucrul acesta n'are să-l ştie nimenea, de cât noi trei — juri pe legea lui Mahomet.

— Nu putem jura, trăiţi d-nu căpitan, la noi oprit este... Numai cuvânt, este jurământ.

— Bine, Osmane... bine. Te știu om cinstit și viteaz. Tu ești turc și turcii sunt aliați cu inamicii noștri. Dacă te-o prinde, n'are să te bănuiască, pe unul de-ai noștri era mai greu...

Și-acuma, mâine ai să pleci. Ai să duci o scrisoare la mine acasă, în strada Babadag și să aduci răspuns.

Scrisoarea ai s'o vâri în opincă... Și'n opincă ai să pui pae... Ai înțeles?

— Ințeles.. să trăiți d-nu căpitan.

— Și-ai să mai faci un lucru. Ai să cauți să afli ce armată are inamicul... unde e... și ce anume.

— Ințeles, să trăiți d-nu căpitan...

— Și-acuma să fii gata... mâine dimineață pleci... ai să ai de toate, hrană și bani de drum...

Osman se închină întâi în legea lui, apoi strigă cu glas tare de tremurară geamurile:

— Să trăiți, d-nu căpitan! — Și plecă.

Trecură multe zile dela plecarea lui Osman. In companie nimeni nu știa de cele întâmplate. Orice vorbă șoptită, în împrejurări așa grele, ar fi fost un dezastru pentru noi... doi... Căpitanul devenise tăcut și se închidea tot mai mult în el. Nici nu mai ofta și nu mai pomenea nimic în cercul ofițerilor despre familia lui. Toată discuția lui era în ofensiva care trebuia să vină odată cu vara... și să ne luăm pământul robit. Și cu toate că dela părțile sedentare începură să ne sosească elemente noui, coasa morții secera cu nemiluita, căci tifosul exantematic se declarase peste tot. Cine a trăit zilele acelea ale anilor 1916—1919, numai acela își poate da seama, de ce răbdare, abnegație și rezistență a dat dovadă soldatul român. Dar mai ales dobrogenii, oameni zdraveni, înalți ca bradul, astăzi îl vedeai vesel, căutându-și de slujba lui și peste două zile aflai că a și fost evacuat în spital la Vaslui.

Acuma, cu apropierea instrucției și complectarea armamentului, orice distracție, joc de cărți, lăutari, încetase. Fiecare își dădea seamă, dela soldat la colonel, că ziua răfuelilor se apropie, și că pentru aceasta trebue energie, seriozitate și muncă fără preget.

Pe lângă aceasta, cel mai mare dușman al nostru era nu inamicul, căci eram departe de front, ci insectele... Curățenie și iar curățenie... Apoi la două zlie deparazitare și ordine peste ordine. Seara cădeam de oboseală... Rareori îl auzeam pe căpitanul meu vorbind în șoapte: „Oare ce-o fi făcând Osman?“ Se apropia luna și Osman nu se ivea... De bănuit, că a dat mâna cu inamicul nu-l credeam în stare și nici nu aduceam vorba despre asta. Dar într'o zi văd că comandantul meu îmi pune o întrebare...

— D-ta, în viața civilă ești învățător. Ei bine, când înveți pe copiii d-tale la școală, ce le spui despre Ștefan cel Mare și Sfânt...?

Eu care-l înțelesesem pe căpitan unde vrea să ajungă, îi răspunsei:

— Pe patul de moarte, Ștefan cel Mare i-a dat sfatul acesta fiului său Bogdan: „Să nu te încrezi nici în Rus, nici în Poloni, ci mai degrabă în Turci, că turcii sunt mai cinstiți...“.

— Va să zică și d-ta crezi că Osman nu ne-a trădat?

— Nu cred să ne fi trădat.

— Ei bine, asta îmi place, văd că m'ai înţeles, — şi râse cu o bucurie cum de mult n'o văzusem.

Şi 'ntr'adevăr, peste o lună şi o zi Osman se iveşte în uşa camerei noastre. Căpitanul era la companie. Am trimis să-l cheme. Când l-a văzut pe Osman, numai că nu l-a sărutat.

— Am venit, d-le căpitan, să trăiţi (Osman n'a mai spus de data aceasta: Să trăiţi domnule căpitan, am venit!) — aşa era de turburat.

Şi scoase de sub manta, din fundul unui cojocel de oaie, pe care-l adusese de acasă, o scrisoare, învăluită în vre-o trei plicuri. N'am văzut niciodată în viaţa mea un moment mai mişcător. Căpitanul sta cu plicul în mână şi se uita la el, eu la Osman, iar Osman la căpitan... Câteva clipe au trecut într'o tăcere solemnă. Revenindu-şi, căpitanul îi întinse mâna lui Osman, iar Osman făcu salutul lui cu mâna la frunte şi apoi la inimă. Bucuros, căpitanul scoase din portfel o hârtie de 100 şi i-o întinse. Turcul aplecă imediat capul şi se închină, făcu doi paşi înapoi:

— Nu, mulsumim, d-nu căpitan, D-tră dat la mine voie eu văd familie... Mulsumim...

— Şi cum ai găsit familia...?

— Bine... mulsumim lui Alah, tot este bine, numai un copil fost bolnav, la mine cinci copii.

— Acum du-te şi te hodineşte, cere de mâncare...

— Nu, mulsumim... eu mâncat, răspunse turcul.

Căpitanul îmi făcu un semn să mă retrag, ceeace şi făcui.

Am rătăcit până 'n târziul nopţii pe la camarazii mei, nevoind să-l deranjez. Când m'a văzut intrând, s'a uitat la mine şi m'a îmbrăţişat... întrebându-mă de ce am întârziat.

— Iţi mulţumesc, dragul meu... Iţi mulţumesc, ai fost un adevărat camarad, că ai înţeles dorul meu şi nu m'ai oprit, vorbi cu lacrimi în ochi. Ei acuma să-ţi citesc ce-mi scrie scumpa mea soţie...

Se aşeză jos, îşi apropie lampa şi începu:

Tulcea, 1917 Ianuarie 15

Scumpul şi iubitul meu Leon,

Rândurile tale, pline de nemărginită iubire, de sinceritate şi dor mi-au umplut inima cu un suflu nou de viaţă, mai puternic decât moartea, mai trainic decât iubirea. Ce duios e să ştii că chiar în suferinţă şi în mâinile duşmanului fiind, acel care luptă pentru Ţara, pentru neamul lui, se gândeşte la tine şi sufere pentru tine.

Şi văd, iubitul meu, că tu trăieşti cu gândul la mine, după cum şi eu în nopţile mele de suferinţă mă gândesc mereu la tine şi mă rog lui Dumnezeu să te ţie sănătos pentru mine şi copilaşul nostru.

Tu eşti al neamului, dar te rog şi să crezi că fără să fiu egoistă eşti şi al meu şi în clipele când vei porni la atac, sărută iconiţa pe care ţi-am dat-o eu la plecare.

Căpitanul aici se opri. Ochii i se umplură de lacrimi. Scoase iconița de la piept și o sărută. Rămase multă vreme într'o tăcere prelungă, ținând scrisoarea la piept. Nu îndrăzneam să-l mai întreb...

— Nu-ți mai citesc, vorbi el după un timp. Acum sunt fericit... Pot să sufăr încă... Și voiu suferi până la izbânda cea mare...

Se întoarse spre mine.

— Mă iartă, dragul meu, că mai departe nu ți-am citit. Sunt rânduri, din intimitatea noastră în viața de familie... dar te rog un lucru să-l menajezi cât mai mult pe Osman, e în plutonul d-tale, și el a făcut legătura între mine și nevasta mea. Și-acuma îți dau un sfat. Când te vei însura, să cauți un suflet, nu avere.

Târziu de tot adormirăm.

A doua zi Osman veni în camera noastră.

— Ei, Osmane, cum te-au primit inamicii?

— Bini, să trăiți d-nu căpitan.... Căpitanul îi făcu semn să stea jos.

— Și... cum ai ajuns... Osmane...?

— Eu, venit Galați... Unde merg eu, la mal sentinele... ioc (nu). Eu trec la Dunăre, înghețat bre, înghețat... și frig bre așa frig, frige la picioare... Eu trec la Garven, santinele ioc... Spun eu la mine, asta nu-i război... Cum eu trec așa... mergem la noapte, ajungem Vacareni, este ziua... Ce ne facem bre? Ascundem la stuf... Nu... mergem înainte... Da frig d-nu căpitan... Atunci intrăm la cafene, bem ceai... încălzim puținu bre. Aici la mine vedem doi bulgari... Ei uită la mine întrebăm...: Romånskii soldat?

— Dizertor bre, mergem acasă... Ei prindem la mine... Ducem Comandant. Comandant întreabă:

— Turetkii (turc)?

— Desertor bre...

— Desertor Rominskii.

— Dezertor bre... Rominskii... Căpitan scrie la hârtie trimitem la Tulcea...

— Te-a dus la Tulcea? întrebă nerăbdător căpitanul.

— La Tulcea, trăiți dom căpitan...

— Și te-a dus pe jos? îl întrebai eu...

— Și la căruța și pe jos...

— Și la Tulcea ce ți-au făcut? întrebă iarăși căpitanul.

— Dus la mine la Comandant — și Comandant întrebă: Rominskii dizertor bre?

— Rominskii.

— Dobrogeaskii Turox (Turc Dobrogean)?

— Da, răspundem la el... Eu mergem acasă la mine, nevasta, copii murim de fome... bre... cinci copii...

— Este armata bre la România?

— Esti bre, prost la Romania... este batae bre, mâncare ioc...

— Esti artilerie?

— Eu nu văzut artilerie... Esti rus artilerie... esti... Comandantul scrie... la gazetu, și vrea trimitem la Comendant la Babadag... Eu spunem... la el: Dom Comandant eu mergem acas... Ali-Bai-Kioi — eu om sorac, mergem familie muncim... Eu turc bre... domnu

Comendant... El uitat la mine, dat drumu..., Eu spunem la el mulsumim și plecăm la strada Babadag d-nu căpitan... la sosie.

— Și ce-a spus soția când te-a văzut?

— Citește la scrisoare și plânge și copil mic, așa plânge...

Osman se opri... și la mine d-nu căpitan este așa mic copilu...

Căpitanul scoase batista și-și sterse o lacrimă.

Și conița, dai la mine mâncare și întreabă, întreabă la d-nu Căpitanu, urmă Osman...

Se făcu o pauză... Privirile noastre se urmăreau... Sufletele deasemenea. Gândurile alergau departe.

— Dar la tine acasă cum ai găsit, Osmane?

— Saracie, să trăiți d-nu Căpitan, saracie. Vândut cinci perechi curcan, la noi estem curcan, avere, eu dat la nevastă puțin bani și plecat Constanța. Acolo muncit, săptămâna, strângem bani venit acasă și plecat înapoi... la regiment. Concedi la mine o lună, d-nu Căpitan așteaptă, altfel bucluc...

— Bine Osmane, îți mulțumesc, vorbi căpitanul, acum du-te. Am să-ți fiu recunoscător.

Osman plecă, salutând cu acelaș respect, fără ca să ceară vreo favoare.

A doua și a treia zi căpitanul îl chestionă despre cele văzute acolo, dar despre veștile aflate nu mi-a spus nimic și nici nu știu unde și cui le-a raportat.

Primăvara veni și instrucția începu. Osman fusese acum înaintat caporal și conducea grupa.

— Haide bre, facem instrucție aici, ori ne jucăm bre, îl auzeam câte-odată strigând la oamenii de sub comanda lui. Și lipovenii bărboși, înalți, cu ochi albaștri și umezi, se uitau de sus la turcul acesta gros, cu ochi oblici, dar trebuiau să-l asculte, căci gradul era grad.

In timpul repaozului venea la noi, stam de vorbă și cea mai dulce mângâiere pentru el era când îi amintea de Ali-Bei-Kioi.

— Mergem, d-nu Căpitan... mergem...

Să fim sănătoși, eu viu la d-tră, aducem una părechе curcani albi... Aducem amintire... Să fim sănătoși și să termine războі... Și d-tră cu sosia, la noi... Avem bivolița și noi facem unt...

Așa de sincere erau vorbele lui și atâta bunătate îți revarsau pe suflet duioșia cu care le exprima, căci fără să vrei te simțeai atras de el ca de un vechiu prieten din neamul tău și nu ca de-un biet turc, necăjit, dintr'un sat oropsit, a cărui avere se închega toată într'o bivoliță și câteva perechi de curcani.

— Și D-tră d-nu sublocotenent, nu dobrogean, dar când noi isprăvim războі, dați la mine fotografii, la tot eu țin minte.

— D-nu Căpitan dobrogean și noi mergem la d-lui vedem copilaș și noi ducem cu sosia copilaș... Eù turc, dobrogean, dar noi luptat pentru România.

Deobiceiu acestea erau convorbirile noastre și prin felul lui de exprimare — căci vorbea așa de prost românește și se chinuia ca să găsească cuvântul potrivit — îl simțeam și mai aproape de inima

noastră, căci vorbea dela suflet la suflet. Deşi regimentul nostru era dobrogean şi avea atâtea neamuri în compunerea lui, Osman de la compania a IV-a era cel mai drag dintre toţi ostaşii cari nu erau de acelaş sânge cu noi... Comandantul regimentului ştiind bravura lui, îl recomandase pentru decoraţie.

La 15 Mai ocuparăm tranşeele pe linia Nămoloasa... Trebuia să atacăm aripa stângă a inamicului... cu direcţia Hanu-Conache. Aceasta se petrecea în noaptea de 15 Iulie... Aşteptam cu înfrigurare, ordinul de atac... Era spre seară... Soarele scăpase pe sub geana unei păduri şi ghiulele sburau fluerând, în văzduh. Din tranşeea noastră priveam tranşeele inamicului, iar din depărtare lumina ghiulelor care eşiau din gura tunului. Osman era lângă mine în tranşee cu mâna pe armă şi granadele gata... când deodată îl văd că se apleacă spre mine şi mă roagă să-l las pentru câteva minute liber. N'am înţeles nimic...

Osman se ridică din tranşee, trecu în spatele ei şi se piti după un tufar... Am întors capul să-l urmăresc fără voia mea... El sta aplecat în genunchi, se bătea cu mâinele la inimă şi şoptia ceva neînţeles, ridicând capul spre soarele care murea după geana pădurii... Atât putui desluşi... Alah, îl Alah... Se întoarse înapoi, luă puşca liniştit, caşicând nimic nu s'ar fi întâmplat, şi-mi spuse încet:

— Acum mergem la atac...

— Aşteptăm ordinul, Osman.

— Cum nu mergem la atac? întrebă el...

Fără să-l mai întreb, înţelesei că Osman se închinase lui Alah, înaintea luptei. Dar în locul atacului primirăm ordin să pornim în marş forţat la Mărăşeşti, căci „aliaţii' noştri, „Ruşii", ne trădaseră. Am pornit în toiul nopţii în marş forţat şi abia a doua zi sub seară am ajuns, ocupând o porţiune de tranşee pe dreapta Siretului, în faţa Cosmeştilor, pe cari ruşii bolşevizaţi o părăsiseră... Spre seară lupta a început. Grozăvenia ei nu se poate descrie... Se loveau ghiulele în aer şi cerul se lumina ca şi când milioane de trăznete ar fi izbucnit din adâncul tăriei... Inamicul înainta valuri, valuri.... Aici ne lua o tranşee, aici o luam noi înapoi... Comandantul nostru era veşnic lângă noi... Cu faţa plină de praf, sudoare şi fum mereu striga, alerga de ici colo, dispărea, ca să-l vedem iarăşi răsărind lângă noi, mai hotărît şi mai încruntat.

Pe la miezul nopţii în noaptea cea de groază de 6 August se făcu o pauză... Infanteria şi a lor şi a noastră părea obosită... O ploaie caldă începu... Un glas se auzi în noapte... numai pe jumătate româneşte...

— Pentru Dumnezeu, încetaţi puţin... suntem oameni. Căpitanul veni lângă mine şi-mi ordonă...

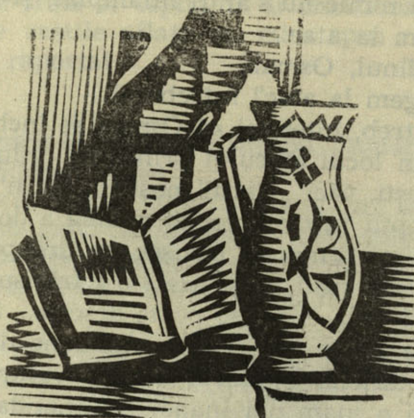
— Trimite-l pe Osman, cu o patrulă, să cerceteze linia inamicului... ai auzit ce-a spus? Acesta e un truc, vor să ne prindă...

Ii dădui ordin şi Osman cu o parte din grupă — căci cei mai mulţi erau răniţi şi morţi — se strecură din tranşee... Nu trecură decât cinci minute şi o rafală şi mai groaznică începu...

Noaptea era pe sfârşite şi ploaia încetă. Lupta continuă până a doua zi dimineaţa, când patrulele noastre strecurându-se spre liniile inamicului, îl găsiră pe Osman sfredelit de o granată, ţinând în mâna însângerată arma strânsă la piept.

După două nopţi şi două zile de luptă şi eu şi căpitanul căzurăm răniţi. Ne-au evacuat la un spital din Iaşi. Târziu de tot, câţiva ani după sfârşitul războiului, m'am întâlnit cu comandantul companiei mele la o berărie din Galaţi. Mergea puţin schiopătând, eu, slava Domnului, nu aveam nimic... Imi luasem catedra, chiar în inima marelui port. Pe căpitan îl avansase maior, iar bietul Osman hodinea în pământul ţării, departe de nevasta şi copiii lui — de Alibeichioiul iubit... Am vorbit mult, mult despre el, iar la plecare căpitanul mi-a spus că a căutat văduva lui Osman, dar n'a mai găsit-o.

N. Dunăreanu

R U G Ă   E R O I C Ă

LĂMURIRE

Până noaptea, târziu, schelele au stat ridicate în jurul bisericii.

Zile întregi, ofiţeri şi soldaţi munciseră ca nişte albine. Zidarii îndreptaseră pereţii lăcaşului. Zugravii aşternuseră vesmânt de var, peste tencuială nouă. Tâmplarii făcuseră uşi şi ferestre. Tinichigii bătuseră tabla pe acoperiş. Vopsitorii aşternuseră peste ea un strat de ulei, în culoarea frunzelor proaspete.

A doua zi dimineaţa, când locuitorii au ieşit pe prispele caselor, biserica strălucea albă în soare şi deasupra turlei sclipea crucea de alamă, tăiată cu măestrie din tubul unui obuz rusesc.

Regimentul îşi încheia primul popas în stepa din răsăritul Nistrului şi, înainte de a porni mai departe, îngenunchia în faţa altarului pe care îl redase credinţei.

Strânşi cot la cot, cu armele pe umeri, ostaşii cântau:

Cu noi este Dumnezeu,
Inţelegeţi neamuri
Şi vă plecaţi!

Larg descheiaţi la gât, cu mânecile suflecate, cu capetele descoperite, soldaţii cântau puternic:

Hai camarazi! veniţi acum!
Spre glorie e-un singur drum
Şi gloria e sub drapel,
Veniţi să ne luptăm sub el!

Imi aduceam aminte de ostaşii mei, aşa cum îi văzusem cu câteva săptămâni în urmă, când, într'o noapte, îi adusesem pe frontul Prutului, la Oancea, în faţa Cahulului.

Ceea ce îmi atrăsese în deosebi luarea aminte era sfinţenia cetirii, în clipele de linişte, a cărticelelor de rugăciuni. Venirea între ei a preotului regimentului le umplea chipurile de uşurătoare bucurie. Slujbele religioase erau ascultate cu pioasă atenţiune. Semnul crucii flutura des peste piepturi. S'ar fi zis că oamenii voiau să împlinească, în grabă, datoriile faţă de cer, uitate lungă vreme.

Ceasurile bombardamentelor aspre n'au întârziat. Liniile noastre, bătute de obuze, aruncau în văzduh nori de ţărână, amestecaţi cu fumul şi flăcările exploziilor. Brancardierii, tupilându-se în lungul şanţurilor de luptă, duceau, spre posturile de ajutor, răniţii, sau adăposteau, în colţuri ferite de vederi, pe cei cari sfârşiseră fără lumânare.

Apoi, într'o dimineaţă, ne-am avântat dincolo de Prut, străbătând stufăria şi bălţile până la malul Basarabiei şi trecând peste câmpurile minate. In miezul zilei, pe cazărmile Cahulului eliberat, fâlfâia steagul Ţării, iar avioanele noastre se roteau în horă voioasă deasupra oraşului.

Era primul act de forţă care descoperea, în sufletele oamenilor, puterile ascunse în ei.

Şi prima izbândă.

Până atunci, aproape toţi ne ridicam gândurile spre Dumnezeu, plini de frică. Umiliţi îi cerşeam mila proteguitoare, de teama sfârşitului fără iertare şi a pedepselor cumplite, pentru rătăcirile din viaţă.

Rugăciunile noastre erau vaete şi prosternări, în cari prea rar găseam, alături de multă groază, o mică flacără de credinţă adevărată şi senină.

Nu descoperisem pe Atotputernic în noi.

Cei mai mulţi, fără să gândim prea adânc, ne închipuiam că El, după ce crease lumea, pândea cu răutate faptele creaturilor Lui, împărţind pedepsele unui iad crâncen.

Ne credeam, adesea, părăsiţi pe acest pământ şi — în lipsa noastră de înţelegere, socotind pe Ziditor sub nivelul priceperii unui anonim orânduitor al circulaţiei din nu importă ce târguşor — îl învinuiam că nu lăsase aici jos, la îndemâna oricui, legile drumurilor vieţii. El care aşezase pentru veşnicie pulsaţiile fiinţării, dela floricica neînsemnată pierdută în iarbă până la aştrii din adâncul de stele al bolţii.

Ni-L închipuiam că se opune fericirii noastre.

Nu ştiam că păstrăm în noi, taina fericirii.

Nu ştiam că fericirea există.

Că omul e făcut s'o trăiască, după ce a clădit-o, cu ajutorul Domnului.

Săptămâni întregi, ne-am contopit într'o forţă multiplicată de drumuri uscate sau răscolite de noroiu, au mers strânşi, în aceeaşi cadenţă, sub culoarea aceleiaşi uniforme, mânuind aceleaşi arme, supunându-ne aceloraşi ordine, mâncând aceeaşi pâine şi învingând aceleaşi greutăţi.

Săptămâni întregi ne-am contopit într'o forţă multiplicată de numărul nostru, revărsându-ne în acelaş şuvoiu de energie, fără să ştim ce ne aştepta în ziua următoare, fără să ne gândim înapoi, ţintind cu îndârjire către înamic, înainte, înainte...

Săptămâni întregi, am cântat aceleaşi cântece, am amuţit în aceleaşi tăceri, ne-am ridicat deasupra noastră şi, anonimi, ne-am descoperit, în dâncuri, puteri pe care nu le bănuisem.

Boabele de grâu, găsite după mii de ani în besna mormintelor de piatră, îndată ce au fost semănate, în căldura umedă a pământului îmbrăţişat de soare, au încolţit. In fundurile reci ale sarcofagiilor, ele îşi păstraseră, întregi, forţele de viaţă.

Şi de biruinţă.

Este ceea ce se petrecea în noi.

Virtuţi străvechi îşi găsiseră căldura germinării. Uitate în fun-

duri, în cari nu mai pătrunsese lumina, acum ţâşneau, cu puteri clocotitoare.

Fireşte pădurea îşi avea şi uscăturile ei. Nu voiu pomeni de ele. Brazii nu cresc în climate moleşitoare. Stejarii nu-şi desfac ramurile în ogrăzile fără spaţii.

Cărticelele de rugăciuni erau tot mai rar deschise. Prin ele însăşi nu mai exercitau puterea, pe cari le-o recunoscusem la început.

Rugăciunile se alcătuiau în noi şi de către noi, treptat ce ne învingeam slăbiciunile ca să înfrângem greul, treptat ce ne obişnuiam să privim fără clipire adevărul, ca să-i răspundem prin adevăr.

Rugăciunile se alcătuiau în noi, treptat ce voinţa ne devenea mai dârză, ţinându-ne la datorie.

Rugăciunile se întocmeau în noi, treptat ce prin voinţă ne păstram şi măream sănătatea, pe care n'o mai puteam cocoloşi fără ruşinea de a ne rătăci de coloana ce mergea mereu înainte.

Sfârşitul nu ne mai apărea umbrit de groaza pe care o încercam la început. Atâţia dintre noi cădeau. Făceam drumul necunoscutului alături de camarazi, cari priveau calea de dincolo cu aceeaşi seninătate. Dimpotrivă, stingerea pământească nu ca o beţie ieşită din slăbirea dragostei de viaţă, ci ca un element de forţă nouă ne îndemna la eforturi, cari să merite într'adevăr dăruirea noastră totală.

Munca întreagă — făptuită cu voie bună, străină de negare sau de gustul mântuielii, făptuită fără vaete, fără plictiseală, fără ascunzişuri de linguşiri şi fără căutări de laude, ne încorda în izbucniri tinere, viguroase, cinstite, — pentru binele tuturor.

Departe de Patrie, Patria şi Neamul ne apăreau în lumina înaltă a unei adevărate revelaţii. Luptam pentru Patrie şi luptam pentru Neamul căruia îi voiam acelaşi suflet ca şi al nostru

Drumul întoarcerii, nu mai putea fi decât acela pe care ni-l deschidea izbânda. Uscăturile, din codrul cu tulpini viguroase ce creştea în această lume nouă, şopteau câte odată zvonuri acre din locurile pe cari le părăsisem.Cu privire de oţel bârfitorii erau fulgeraţi. Judecătorul Suprem veghia în noi.

Aerul pe care-l respiram era curat ca al zorilor limpezi şi tare ca pe crestele munţilor.

Numai inimile sănătoase puteau bate la aceste înălţimi morale.

Iarna cu urgia viscolelor ei, cu gerurile tăioase, cu albul nesfârşit al întinderilor, cu singurătăţile nopţilor de beznă sau cu seninătăţile înstelate peste urletul văzduhului şi al valurilor Mării Negre — în preajma căreia scriu aceste rânduri — a găsit, pentru victorie, alţi oameni.

Ostaşi necunoscuţi, simpli plugari în posturi grele de veghie, aproape înecaţi sub zăpadă, răspundeau fără să clipească : — Nu e frig !

Aveau în spate cojocul unei credinţe fierbinţi.

Ostaşi necunoscuţi, plecaţi în concedii după zece luni de absenţă dela vetre, înfruntau viscolele şi troienele înotând în zăpadă şi reveneau la unităţi, cu câteva zile înainte de împlinirea terme-

nului. Răspundeau firesc : — Am auzit că regimentul e chemat mai departe.

Aveau în inimi flacăra dreaptă a credinţei.

Ostaşi necunoscuţi, cu degetele îngheţate pe oţele, alergau spre posturile de luptă, la primul semnal de alarmă şi, scrutând bezna prin care se putea furişa duşmanul spre liniile noastre subţiri, aşteptau primejdia ca s'o înfrunte fără teamă. Răspundeau senin : — Nu va trece !

Aveau cu ei arma armelor: Credinţa.

Toţi aceştia descoperiseră pe Dumnezeu.

Nu din cărţi

Nu din lămuririle şi faptele altora.

Ci din ei.

Pentru prima oară gândul eroic şi ideia frumosului în fapte creşteau în oameni, aşezându-i deasupra obişnuitului zilelor de altă dată.

Un om nou s'a format astfel. In luptă cu el. In luptă generoasă, pentru un neam nou.

Realizarea este încă o biruinţă a războiului pe care-l facem. Poate cea mai mare.

Şi dovada că războiul nostru este sfânt.

El se ştie ostaşul Cerului.

El se ştie ales, să împlinească voinţa lui Dumnezeu pe pământ.

El se întrece să fie vrednic de această alegere.

In faţa lui, în liniile vrăşmaşe, este ostaşul iadului.

Acolo paşii lui Dumnezeu nu lasă urme.

Acolo numele Lui este biciuit.

Acolo credincioşii Lui nu cunosc decât spânzurătorile.

Calea străbătută de ostaşii lui Dumnezeu străluceşte în crucile repuse pe biserici, în cântecele izbândei, în suspinele de uşurare ale mulţimilor scăpate de groază.

Calea retragerii ostaşului infernului fumegă sub ruini şi geme de sărăcia desnădăjduită a popoarelor, pe ale căror chipuri n'au mai înflorit zâmbete.

Necontenit faţă'n faţă cu Atotputernicul, scăldat în apa izvorului de apă vie, cu sufletul plin de lumina cea adevărată, ostaşul cruciadei nu-şi bătătoreşte fruntea cu mătăniile spaimei. El luptă, să se ridice la înălţimile cari să-l facă vrednic de alegerea Cerului.

Din acest suflet nou am desprins ruga eroică.

Ea este glasul gândului, şi mai ales glasul faptei.

Ea este cheia drumului către adevărata fericire. Căci fericirea, încă odată, există.

Veniţi cu încredere ! Alături de ostaşul nou al marei biruinţe, cântaţi să ne audă toate noroadele.

Cu noi este Dumnezeu,
Inţelegeri neamuri
Şi vă plecaţi !

DOMNUL

Taina înțelepciunei și a biruinței, în viață, m'am străduit, cu sete, s'o smulg din cărți, cuvânt și faptele altora.

Numai după ce am străbătut toate drumurile am învățat că binele și răul, cu tot adevărul, întregi sunt în mine.

Fulgerări de lumini, din lumina adevărată, mi-au arătat totdeauna calea, pe care n'au strâmbat-o decât greșelile voite.

Către acea putere, dincolo de vedere, călăuză unică și atât de apropiată, îmi îndrept pașii, ce au terminat rătăcirile.

Nu mai sunt singur și îndoielile — dușmanii atât de chinuitori altădată — cad retezate de săbiile Domnului.

DESCĂTUȘAREA

Luminează-mi, Doamne, mintea, să-mi stăpânesc pornirile firii și cu genunchi de fier să mă înving.

Fă din mine omul nou, al biruinței asupra lui însuși, al descătușării din lanțurile slăbiciunilor.

Prima taină a izbândei pune-o în izbânda mea asupră-mi, ridicându-mă mai presus de mine.

Căile Tale voiu urma, astfel, blând ca lumina lunii și fierbinte ca arșița soarelui.

Cu puterea zdrobitoare a șuvoiaelor voiu rupe, peste stânci de cremene, albie lină adevărului.

CHEMARE

Te chem, Doamne, fierbinte Te chem, iar bucuria ce mă înalță este semnul că am ajuns în preajma Ta.

Drept, cu sufletul deschis și purtând în mine pietrele zidirii noui, stau înainte-Ți, Atotputernice.

Nu cad umilit de slăbiciunile mele, ci întreg rămân în fața Ta, ca să mă văd întreg, prin Tine.

Iți citesc poruncile scrise în inimă și le recunosc dela rătăcirile cari m'au abătut dela adevăr.

Calc pe urma pașilor Tăi și vreau să fiu ostaș ales, al biruinței Tale, pe pământ.

CREDINȚA

Sufletul meu e ca sămânța grâului: ascunde, în micul bob de aur, taina rodirii sau a morții.

Voința mea e ca muntele: înalță, pe crestele cele mai ridicate, stânci ce se țin într'un pumn de țărână.

Gândirea mea e ca fulgerul cerului: cu atât mai puternică strălucește cu cât întunericul e mai adânc.

Sănătatea mea e ca valul mării: aleargă peste ape, spre țărmul unde va adormi cu cât plaja e mai așternută.

Credința mea e ca înaltul cerului: își reazimă zările pe pământ dar nu cunoaște cuprinderea pământească.

INCREDEREA

Doamne, încrederea în mine s'o fac neclintită ajută-mi, ca să ajung la lumină, folosind puterile ce mi-ai dăruit.

Nimic să nu aştept dela alţii, singur să înving greul; pe judecata mea, sigur, să merg hotărît înainte.

Pieptul meu să deschidă drumul şi să nu caut adăpost neîncrederii, furişat temător în spatele îndrăsneţilor.

Ştiu că mulţi se îndoesc de mine şi că îndoiala lor m'a silit să-mi plec, adesea, umilit fruntea.

Ajută-mi să-mi îndrept umerii, rămânând în prima linie a luptei şi urcuşul izbândei să-l suiu neînlocuit de nimenit.

VOINŢA

Poruncindu-mi mie însumi ajută-mă, Doamne, să mă supun, înainte de toate, voinţei mele.

Nu voiu stăpâni, cu dreptate şi putere pe alţii, dacă nu mă stăpânesc prin voinţă aspră şi nemiloasă.

Din voinţa mea, călită în tainică luptă cu mine, fă oţel să spargă, adâncă brazdă, pentru sămânţa nouă.

Dârză şi fără oprire voinţa să zidească, peste piedici, clădirile de granit ale gândului meu.

Doamne, ajută-mă să vreau cu tărie neclintită, zdrobind în mine, cu pumni de fier, oboseala voinţei.

GÂNDIREA

A gândi e merit ce rămâne gol ca un pustiu neroditor dacă, împotriva slăbiciunilor, nu ştim să gândim eroic.

Numai desprinderea din zgura micimilor, formelor şi celor din vechi apucate îngăduie pasul spre gândirea eroică.

Nimic nu răsare drept, din suflet, sub înăbuşirea de moarte a fricei şi în robia groazei de înnoire.

Vreau ca faptele mele, Doamne, să izvorească numai din gândirea eroică şi să spargă zăgazurile împotrivirilor strâmbe.

Ajută-mi să mă scutur de jugul învăţăturilor făcute de-a gata şi primite drept legi, de cei ce se tem, singuri, să gândească.

CURAJUL

Totdeauna mă întreb: — Ce am de făcut, cu ce, unde, când şi cum ? — Iar mintea şi voinicia mea îmi dau răspunsul.

Nu caut, în tipare vechi sau în gândurile altora, modele ca să-mi adăpostesc teama de răspundere şi de întâietate de fapt.

Mă înspăimântă pădurea mucegaiului din fundul bălţilor cu apa putredă, dar valul, dacă-i curat, nu mă înfioară.

Nu-mi leg ochii şi nu-mi astup urechile când trebue să văd şi când trebue să aud, iar braţelor, la muncă, nu le economisesc puterea.

Cu paşi mari calc peste creste, fără să cunosc ameţeala înălţimilor, tremur însă, Doamne, când privesc besna îndrăsnelii.

MUNCA

Pentru darul vieţii îţi mulţumesc, Doamne, răspunzând prin muncă bucuriei de a trăi.

Fiinţa mea vreau să fie ceea ce dau, în tăcere, pentru mine şi alţii, cugetul şi braţele mele.

In cumpătare voiu agonisi rodul cinstit al trudei sănătoase, fără să caut laudele lumii.

Nici lăcomia şi nici risipa nu voiu cunoaşte, ci numai chemarea ţelului meu pe pământ.

Trup şi suflet, încordat, voiu râde fericit şi puternic, căci Tu eşti cu mine, când viaţa e muncă.

ADEVĂRUL

Doamne, fă ca adevărul să găsească totdeauna, în mine, o straje neadormită şi un apărător fără teamă de luptă.

Impotriva minciunei, bârfelei şi răutăţilor sub orice nume s'ar ascunde ele, păstrează-mi treze sufletul şi braţul.

Oricine va fi vinovat de neadevăr, chiar dacă viaţa-mi ar depinde de el, să afle în mine un protivnic neadormit.

Cuvântul şi umărul meu să ridice pe cei căzuţi sub setea adevărului şi să-i scoată în văzul tuturora.

In sufletul meu ţine, Doamne, aprinsă flacăra puternică şi tânănă a ostaşului de veghe, împotriva prigonitorilor adevărului.

MOCIRLA

Iarba călcată sub picioare se ridică, dacă pământul e tare, dar rămâne zdrobită când e afundată în noroiu.

Dacă se rup florile pomului, se trăeşte nădejdea rodirii viitoare, dar ramurile se usucă dacă se rup frunzele.

Când apa e adâncă înotătorul voinic ajunge la ţărm dar mocirla îl trage la fund chiar când malul e aproape.

Dă-mi, Doamne, puterea de foc a credinţei, să sec răutatea din jurul meu şi să nu mă las înăbuşit de mireasmele ei.

Imbracă-mi răbdarea în zale de fier şi muşchi de piatră dă-mi voinţei să zidesc insulă, în mijlocul mlaştinilor.

CINSTEA

Ajută-mă, Doamne, să mă înalţ, mândru, de fruntea-mi nepătată, la bucuria curată şi luminoasă a cinstei.

Să nu fie al meu decât ceea ce, singur, prin muncă şi drept se cuvine să adun şi să aştern în văz şi în strălucirea soarelui.

Ajută-mi, Doamne, să cunosc liniştea, că vesmintele mele şi a alor mei nu au nici un fir, ce trebue ascuns.

La ale necinstei ademeniri, cu tot roiul lor de îmbrăţişări încărcate de făgădueli să rămân surd şi mut.

Drept podoabă a bunurilor muncii, mai preţioase decât tot aurul lumii, să port cununa nevăzută a cinstei.

SĂRĂCIA

Doamne, sărăcia este izvorul virtuții, atunci când nu râvnește la bun nemuncit și când înfăptuește prin trudă și cinste.

Bogăția dă-mi-o în darurile sufletului și voiu fi mai avut ca cei cari tronează, cu inima săracă, peste munți de aur.

Stăpânind neînfricat forțele răului, cu puterea credinței și voință de fier, voiu nimici în mine ademenirile necurate.

Ușor și voios, ca o pasăre a cerului cu aripile desfășurate în înălțimi, îmi voiu aduna averi din izvoarele înțelepciunii.

Doamne, să mă înspăimânte nestimatele ieșite din noapte și cu noapte în jur, dar să nu mă tem de sărăcia luminoasă.

DATORIA

La temelia vieții nu am pus plăcerea. Ci împlinirea datoriei. Prima e trecătoare. A doua veșnică.

Taina fericirii m'ai ajutat, Doamne, s'o descopăr, astfel, și să merg pe drumul drept al chemării mele.

Voiu smulge, de pe tulpina timpului, otrava ce înflorește în clipe de adormire și-și răspândește parfumul cancanelor.

Sufletul meu, trecând peste colții stâncilor, îmi va lumina calea datoriei, clădind în mine omul nou.

Numai pe această cale voiu merge, luptând din răsputeri cu șuvoiul protivnic și simțind, pe umăr, mâna Ta, Doamne.

SĂNĂTATEA

Durerile și slăbiciunile trupului, Doamne, sunt dovada că viața-mi lâncezește, fără clocotul unui țel înalt.

Carnea nu strigă decât dacă somnul adoarme sufletul, ce îmbătrânește moleșit de trândavă odihnă.

Nu-mi lăsa vreme să gândesc la mine. Trupul va sta drept, dacă sufletul năzuește fierbinte spre fapte drepte.

Voința este mai tare ca durerea. Dacă o ai nu simți nici frigul, nici arșița, rănile sau foamea.

Voință de vrednice înfăptuiri dă-mi Doamne și trupul mă va urma, vindecat de durerile ce singur îi dăruisem.

NEGAREA

Doamne, prin *„nu"* începe fuga și tot prin *„nu"* căderea în ruină a nădejdilor cu zâmbet promițător.

Numai cei slabi cunosc negarea și paloșă își fac din ea, în dosul ei să odihnească neturburați.

Numai cei slabi se scutură fără mândrie, de bărbăția unui *„da"*, urmat de îndatoriri și trudă.

Eu cred puternic în voință, în forțele ce fierb în mine, și-mi fac din *„da"*, mândria spre luptă.

Ajută-mă să înving pornirea de a dezerta, când sunt la greu, zdrobind în piept cuvântul *„nu"*.

SENINĂTATEA

Când furtuna vârtejurile își mână, fă, Doamne, ca privirea mea să rămână limpede ca seninul cerului.

Când munca mea e dusă de valuri și gol rămân în amurgul zilei, fă ca zâmbetul să nu mi se stingă pe buze.

Când, în jurul meu, cei dragi pleacă spre necunoscut, fă ca turburarea să nu-mi întunece fruntea.

Când răutatea oamenilor își varsă asupră-mi veninul, fă ca sufletu-mi să-mi umple chipul de lumină.

Senin să rămân în fața vieții, Doamne, căci biruința adevărului, credinței și a muncii nu pot întârzia.

VOIA BUNĂ

Doamne, dimineața când mă scol, de-ar fi ploaie sau soare, belșug sau foame, ziua ajută-mi s'o întâmpin cântând.

Sufletul îmi poate răspunde la toate, mă poate hrăni și-mi păstra sănătatea, dacă-l încălzește voia bună.

Ca un aer proaspăt cântecul mă curăță de amărăciunile ce-și lasă urme în mine și, încrezător, mă avântă în luptă.

Cei din jur, cântând auzindu-mă, își aduc aminte că ei nu mai cântă. Să nu uit că sunt mulți necăjiți ca mine.

Viața s'o cânt, și înfrângerea greului! Să cânt virtuțile, pe cari în mine le oțelesc! Nădejdea s'o caut în încrederea în biruință!

MINCIUNA

Simt pe obraji palmele sufletului, dureros repezite, când cuvântul îmbracă vesmântul ușor al minciunei.

Simt cum singur mă feresc din calea mea și mă ocolesc, rușinat ca de prietenia unui răufăcător fără îndreptare.

Simt lărgindu-se, în jurul meu, pustiul în care mi se stinge, cu pâlpâiri de moarte, încrederea în mine.

Simt râsul minciunei cum răsună, în lăuntrul meu, ca un strigăt batjocoritor, între pereți înalți și goi.

Ajută-mă, Doamne, să urc treptele tăioase ale cuvântului drept și să țin sus fruntea, însângerată de ghimpii adevărului.

TĂCEREA

Să vorbesc prin fapte, să tac pentru fapte. Graiul să-mi fie munca, și munca să-mi fie graiul. Să nu înțeleg alt greu decât pe cel ce mi-am impus.

Tăcerea să fie armă. Să smulg timp și iar timp din risipa vorbei și senin de liniște pentru rodul muncii.

Să vorbească, pentru mine, ziua de ieri și de azi, iar tăcerea să pregătească ziua de mâine, în bogăție de fapte și muțenie de cuvinte.

Să nu-mi irosesc puterile în lupte de slove. Din cuvânt să nu-mi fac un țel al vieții.

Tăcerea să-mi însoţească mersul înainte. Să închid în mine izbucnirile cuvântului. Să înalţ, faptelor mele, amvoane răsunătoare.

VAETELE

Vaietele sunt graiul omului slab, lipsit de ţel şi gol de credinţă, rămas fără el însuş şi învinuind pe alţii.

Desnădejdea voinţei, străină de muncă, îşi strigă, prin vaet, ura de semeni şi pustiul sufletului fără lumină.

Vaetele sunt chipul omului fără chip, cârjele în cari târăsc trupuri nefolositoare cei fără curaj să-şi trăiască viaţa.

Vaetele sunt rugina dragostei şi moartea vie a celor ce-şi leagă, fără vlagă, braţele, făcute să despice valurile.

Ajută-mă, Doamne, să râd la greu, zdrobind pornirile vaetelor nefolositoare şi cântând biruinţa voinţei de a învinge.

TRUFIA

Doamne, trufia — ucigaşa judecăţii, focul mocnit al tuturor răsvrătirilor — ajută-mă să nu-şi facă sălaş în mine.

Mândria deşartă înăbuşe şi stinge, în laude vane şi în sgomot de surle, fapta întreagă a sufletului curat.

Ruşinat îmi privesc chipul pe care-l orbeşte semeţia şi, îngrozit, mă dau înlături, fără să mă recunosc.

Nu mai sunt eu în furtuna din mine, iar lumea din jur, sub ochiu-mi schimbat, străină mi-e şi duşmănoasă.

Ajută-mă, Doamne, să nu uit ce sunt. Să mă cunosc în toată goliciunea. Să mă înving în toate slăbiciunile.

TRISTEŢEA

Doamne, nu lăsa ca tristeţea, rugina ucigătoare a sufletului, să-mi fie tovarăş de drum vieţii.

Umbrele ei sunt semn de cădere, din lumina voioasă a încrederii, în adâncurile fără trepte de ieşire.

Ajută-mi s'o alung din mine, cum risipeşte soarele, când răsare, ceaţa din fundurile umede ale văilor.

Să ajung, pe creasta urcuşului, puternic de voinţă hotărîtă, şi biruitor prin credinţă neclintită.

Cioburile tristeţii să nu aibă loc pe ramurile din grădina inimii mele, plină de cântec şi flori.

PLICTISEALA

Numai sufletele veştede cunosc plictiseala, în mijlocul unei vieţi şi aşa prea scurte pentru cunoaşterea ei şi bucuria luptei.

Numai cei ce fug dela datoriile fără sfârşit, prin care trebue să plătim norocul de a trăi, încearcă urâtul golului nefolositor.

Numai cei fără ţel şi fără credinţă puternică îşi îndoiesc umerii, sub povara zilelor, şi se sting istoviţi la începutul drumului.

Dârz vreau, Doamne, să mă avânt în furtună și să-i sparg platoșele grele, sigur pe mine și pe ajutorul Tău.

Desfășurat în bătaia vântului, sufletul meu să nu cunoască toropeala acelor ce se tem de rănile vieții.

FRICA

Ajută-mă, Doamne, în lupta ce-o duc și voiu duce, până la urmă, să înving în mine frica.

Fă-mă să tremur de-o singură teamă, care să-mi însoțească pașii ziua și noaptea: frica de frică.

Nu-mi lăsa sufletul pradă primejdiilor nesocotite de acest dușman neadormit.

Ogorul pândit de frică împietrește-l, căci în închipuire toate relele prind când sămânța e din mâna fricii.

Lasă-mi zâmbetul pe buze și ochiul clar, să mă pot privi trecând spre țel, stăpân peste frică.

LINGUȘIREA

De mustrarea mea mă tem, căci în ea Te recunosc, Doamne, veghind cu asprime asupra-mi.

Urcușul vieții îl înving, cu puterile pe cari le adun căutându-Te pe Tine.

Pe semeni, deci, n'am dece, oricât nevoile m'ar lega de ei, să-i câștig prin lingușiri.

Inșelându-i cobor înainte-mi și, prin minciună, de Tine fug, rămânând singur în noroiu poleit.

Zâmbetul curat și spinarea dreaptă le păstrez, să am dreptul să Te privesc neroșind.

MILA

Mila mea e sfatul bun. Braț întins prietenește. Camarad lângă un rănit.

Mila mea e taină mută. Lacrimă a inimei. Temelie de nădejdi.

Doamne — ajută-mă să pot binele să-l fac întreg și apoi, neștiut, să-l uit.

Doamne, mâna mea să fie norocoasă în ajutor, largă și mângâietoare.

Niciodată să nu cred că am ajuns hotarul, care zăvorește milei fapta.

BOLNAVII

Din cantonament, ostașului bolnav i-au adus rufe și haine uscate, să-și schimbe vesmintele leoarcă de ploaie.

Le privește liniștit și încet începe să se desbrace, stăpânindu-și tremurul ce-i sgudue de friguri mădularele înghețate.

Se oprește însă și cată trist asupra camaradului vecin, ce-și sprijină tâmplele în mâini uscate și cuprinse de pară.

Ii întinde darul așteptat de zile și stăruitor îi înfrânge împotrivirea: — Sunt bine acum, pe când tu sărmanul...

Doamne frumoasă e grădina în care înfloresc faptele semințelor Tale, de cari pumnii ne sunt plini și pământul setos.

PILDA

Doamne, pe cei ce-mi sunt hărăziți să asculte de mine, înainte de toate, să-i duc prin pilda faptelor mele.

Nimic să nu cer, ce singur nu fac. Să nu fac nimic, ce opresc să se facă. Una să fie cuvântul și fapta.

Credința-mi fierbinte să avânte slabii pe drumul crâncen al biruinței. La greu să fiu frunte, la bine codaș.

Mânia și pizma, strâmbătatea și ura, trufia și vrajba, lovirea și jicnirea să nu aibă loc în purtarea mea.

Conducând pe alții să nu uit asprimea, veșnic trează și nemilos severă, în controlul faptelor mele.

SINGURĂTATEA

Să rămân singur cu Tine, Doamne, fug în răstimpuri, departe de lume, în tăcerea câmpiilor, a codrilor și munților.

Cu fruntea la cer, aspir puternic, în plămâni și în ochi, măreția naturei, iar brațele-mi, larg, aripi deschid.

Tot ce mă frământă se luminează. Tot neînțelesul se limpezește. Tot ce-mi era greu îmi pare, ca prin minune, cu putință.

Forțe noui îmi avântă inima. Sunt gata să înfrunte primejdiile. Inoit mă simt cu trupul și mintea.

Plin de sănătate și voie bună revin la luptă, sigur de biruință. Te-am văzut, Doamne, și m'ai văzut.

MÂNTUIALA

Rodul minții, al cuvântului și al mâinilor, în toate împrejurările, este chipul adâncului ființei noastre, în fața vieții.

Este haina din afară, zidirea în văz a lăuntrului nostru, dăruind luminei puterile fără limite, ascunse în doi.

Oricare ar fi fapta sau însemnătatea cuvântului, oricine ar fi secerătorul muncii și înfăptuirilor, trebue învins gândul muncii de mântuială.

In timpul hotărît trebue dat totul, ocolind orice treabă de isprăvenie și scoțând la iveală binele întreg.

Ajută-mă, Doamne, să nu mă las învins de răul, ce pândește cu sfatul împlinirilor de mântuială.

PATRIA

Patria și Neamul meu, Doamne, să-mi strălucească în suflet cu putere veșnic nestinsă.

Ființa și toate bunurile mele, din inimă, lor să dăruiesc, gata, pentru ele, de ori și ce jertfă.

Nimic din ceea ce fac, Doamne, pentru Patrie şi Neam să nu mi se pară greu şi de ajuns.

In slujba lor, ceas cu ceas, ajută-mă neobosit să zidesc prin muncă, luptă şi formarea mea.

Dă-mi Doamne cinstea, cea mai înaltă, de a cădea pentru Patrie şi Neam în vrednic erou al drepturilor lor.

JUDECĂTORUL

Seara, când cad obosit de muncă, să nu las somnul să mă cuprindă, până nu-mi judec faptele zilei.

Neîndurat să fiu cu mine, ca să-mi îndrept orice greşeală şi să înmulţesc faptele bune.

Să nu cunosc odihna nopţii până când, clar, nu-mi poruncesc ce am de făcut a doua zi.

Să nu las vremea să împlinească, peste uitare sau amânări, ceea ce îndată pot îndrepta.

Să fiu cu mine neadormit jude, pe cât de iertător cu alţii, pe atât de aspru cu faptele mele.

RĂZBOIUL

Braţe ne-ai dat, Doamne, să muncim, cu puterea lor să păstrăm agonisirea şi, prin faptă bună, să răspundem minunii rodirii.

Braţe ne-ai dat, Doamne, să strângem la piept — cu dragoste de fiu, cu dragoste de soţ, cu dragoste de tată — dragul din inimă.

Braţe ne-ai dat, Doamne, să cuprindem în ele, cu iubire, cuibul Neamului şi să-l apărăm cum apără orice făptură făpturile ei.

Braţele mele, de muncă şi luptă, în numele Tău, Doamne, taie brazdă şi poartă armele Neamului şi Patriei.

Muncii şi războiului, Atotputernice, dăruiesc tot ce ai sădit mai bun în mine, ca binecuvântarea Ta să însoţească dăruirea.

BIRUINŢA

Doamne, războiul deşteaptă în mine — în luptă cu slăbiciunile mele, cu lipsurile şi cu vrăşmaşul — cântece nebănuite.

Spre zările înflăcărate, măsurându-mi duşmanul, nu se încruntă un setos de sânge, ucigaş crâncen, fiară sub cască.

Nu sunt îngrijorat ce voiu face mâine, când căminul îmi va redeschide porţile şi nu voiu mai avea vrăşmaşul de fulgerat.

Luptând Te simt, Doamne, aproape, iar în bătaia inimei simt bătând, cu putere, inima Patriei.

Cântec sunt faptele mele şi cântec avântul nestăpânit al jertfei, căci în toate cânt biruinţa voinţei Tale.

RANA

Imi plec genunchiul la căpătâiul camaradului rănit, care-şi zdrobeşte strigătul durerii sub pleoapele-i strânse.

Surâde cuvântului meu de îmbărbătare, mă întreabă cum se desfăşoară lupta şi, cu degetele tremurânde, îmi cuprinde mâna.

Glasul lui înăbuşit şopteşte o poruncă, ce i se stinge pe buze dar îmi tună în suflet: — E timpul, du-te, învingeţi.

Mă ridic. Il las singur, cu cerul deasupra. Voinţa lui îmi însuteşte puterile. Sunt din nou în liniile cari înaintează.

Doamne, ţine zilele camaradului rănit şi ajută-mă rănile să le îndur ca şi el, tăcându-mi durerea şi îndemnând la luptă.

RĂSLEŢII

Au rămas singuri o mână de oameni împresuraţi în cercul de foc ce-i strânge de aproape şi ucigător.

Ai lor sunt departe. Niciun semn nu vesteşte ajutorul, menit să rupă năvala mulţimii ce urlă îndârjită.

— Vitejia nu are număr — tună un glas şi un ostaş se ridică dârz în mijlocul răsleţilor cari au, înfine, un şef.

Pumnii se strâng pe oţele. Ochii văd limpede ţinta ce trebue doborîtă. Piepturile se umflă, sigure de izbândă.

Doamne, dă-mi puterea, în ceasurile grele, să adun în jurul meu încrederea celor fără încredere.

DESNĂDEJDEA

Plouă. De zile plouă. Cerul şi pământul s'au unit în apă şi noroiu. Nici o rază de soare. Nici o insulă de speranţă.

Pas cu pas ostaşul învinge mocirla cu ochii ţintiţi înainte, amestecându-şi sudoarea cu ropotul rece al ploii.

Nu-şi pleacă urechia la ademenirile adăpostului. Nu-şi spune chinul ce-i sfarămă oasele. Nu-şi moaie inima în gemătul istoviţilor.

— Eşti obosit ? — Răspunde : — Da, dar nu e oboseală să-mi doboare sufletul şi, dacă el nu cade, trupul rămâne drept.

Doamne, Ţi-am auzit cuvântul, în cuvântul camaradului. Ajută-mi să întind şi eu punte peste desnădejdi.

DUŞMANUL

Doamne, cu Tine alături luptând sufletul meu creşte în bucuria ţelurilor cari luminează voinţa Ta, pe pământ.

Am văzut astăzi, veniţi de departe, oameni de acelaşi graiu şi neam cu mine, a căror inimi vorbeau altă limbă.

Tăcut am rămas în faţa lor şi, cu durere pentru hotarele ce ne despărţeau, mi-am plecat fruntea, ascuzându-mă în mine.

Ajută-mă să păstrez flacăra credinţei, Doamne, şi cu purtătorii torţelor să nu mă rătăcesc de paşii Tăi.

Un viteaz mi-a înţeles durerea şi mi-a spus: — Duşmanul cel mai mare nu e în faţă, ci cu noi. Iţi mulţumesc pentru învăţătură, Doamne.

MOARTEA

Camaradul lovit se sprijină în cot şi, prin ceaţa ochilor, încearcă să vadă câmpul de luptă, pe care a căzut.

In roiuri, luptătorii aleargă spre zarea pe care a ţintit-o şi el înainte, iar vrăşmaşul fuge, urmărit de aproape.

Un ostaş se apleacă şi-i întinde bidonul. — Nu, păstrează-ţi apa, să ai puteri când vei ajunge la baionetă.

Cel lovit se aşterne moale în ţărână, alături de arma pe care braţele-i strânse n'o vor mai purta niciodată.

Doamne, fă ca setea morţii să nu-mi întindă degetele nefolositoare spre stropul de apă trebuincios luptătorilor.

ALEŞII

Viscolul de ghiaţă întroeneşte zările şi dărâmă munţii de zăpadă ai cerului, peste vârtejurile ce spulberă nămeţii.

Cu săgeţi de oţel gerul străpunge văzduhul, opreşte sângele în vine şi face, din plămâni, sloiuri.

Ostaşul, de veghe, luptă cu urgia pândind calea vrăşmaşului şi tropăind să nu se înece în marea de zăpadă.

— Ţi-e frig ? — El răspunde : — Nu — şi râde. In suflet îi arde jarul credinţei, iar viforul îşi topeşte, în dogoare, bicele.

Doamne, dă-mi biruinţa biruinţei asupră-mi şi ajută-mă să înving troenele pe cari le ridic, ca să-Ţi recunoşti aleşii.

ÎNTUNERICUL

Cei de acasă îmi strecoară în scrisori veşti negre. Şi negre sunt veştile ce apasă umerii camarazilor din jur.

Vrăşmaşul atacă fără oprire, iar unde îl atacăm noi el ţine, cu îndârjirea pe care nu l-o bănuiam.

Frunţile sunt întunecate şi voia bună a scăzut, aşa cum coboară flacăra în lampa în care se isprăveşte petrolul.

— Sus inimile ! Intuneric e şi la duşman ! Norul cel mai mic acoperă soarele ! Vom învinge ca şi lumina ! — strigă un brav.

Doamne dă-mi bucuria de a vedea camarazii tresărind voiniceşte, la greu, sub puterile ce depăşesc, în noi, urgia vrăşmaşului.

IUBIREA

Ajută-mă, Doamne, să-mi păstrez necontenit inima tânără, floare deschisă spre lumină.

Veşnic iubirea să încălzească — senină, adâncă, fierbinte, unică — inspiratoare de viaţă şi jertfă.

Avânturile ei să-mi încălzească faptele, iar statornicia să mă ridice deasupra plăcerilor trecătoare.

Cuvântul dat să fie cuvântul inimei, legământ pe viaţă şi moarte, rază nestinsă a focului din mine.

Incercările în iubire să nu fie desnădejdi, ci suferinţă că sunt inimi cari nu pot primi zâmbetul cerului.

CĂMINUL

Doamne, căminul meu să fie leagăn sănătății, păcii, și dragostei, unit prin credință și aceleași nădejdi.

Lumina curată a muncii și iubirii, cu belșugul ei de mulțumiri sufletești, să acopere cu flori acest cuib neîntinat.

Valurile, din afară, să se spargă departe și mugetul lor să se topească, dincolo de grădina în care sufletu-mi cântă.

La poarta căminului să fie poartă pentru nevoiași, pe foc fiertură pentru cei flămânzi și în fântână apă pentru cei însetați.

Ajută-mă, Doamne, să împlinesc și păstrez visul către care năzuiește sufletul și să sădesc un colț de rai pe pământ.

FRUMOSUL

Doamne, frumosul, sub orișice formă, hrană e pentru sufletele alese și vesmânt nevăzut al întâei nobleți.

Cine îi înțelege și în jur îl caută pătrunde adâncimi tainice ascunse drumețului, care nu vede decât drumul.

Sub farmecul lui inima se pleacă pe bătaia inimei Tale, Doamne, și trăește bucurii înalte.

Când îmbracă fapta noastră este darul smuls cerului și menit s'o lumineze cu bătaia inimei Tale.

Puterea e sacă dacă frumosul nu însoțește pasul voinței și nu tresaltă sufletul biruitorului.

VÂRSTA

Doamne, am înțeles că vârsta omului nu se măsoară cu numărul anilor, ci cu avântul înfăptuirilor lui.

In jurul meu viețuiesc tineri, îmbătrâniți sub istovirea unei hotărîri și gâfâind în fața urcușului muncii.

Și viețuiesc, în juru-mi, bătrâni clocotind în focul puternic al tinereții și gata să înfrunte, oricând, lupta.

Vreau, Doamne, să-mi număr anii prin faptele săvârșite și prin acelea pe cari sunt gata să le săvârșesc, fără odihnă.

Albul părului să nu mă înspăimânte ci numai bătrânețea care își strigă, fără trecut și prezent, culoarea maturității.

TINEREȚEA

Anii trecând, să nu uit, Doamne, că viața altora își caută drepturile, pe urcușul muncii și al meritelor.

Puterea în mână ținând să nu râd batjocoritor, de năzuințele tinere, oprind avânturile și zăvorind porțile.

In cei mici să văd trecutu-mi de străduinți, spre înălțimea la care am ajuns, să le dau sprijinul ce mi-a lipsit.

Ei vor rămâne să ducă mai departe, cu vlagă, torța omului nou, spre țelurile de lumină ale marilor nădejdi.

Ințelepciunea ce-am adunat va lăsa totdeauna câmpuri în cari să-mi strălucească mintea și inima.

ÎMPACĂREA

In clipa din urmă, bolta vieţii se deschide sub năvala luminii amintirilor şi, dintr'un capăt în altul, îmi revăd limpede trecutul.

In lacrima ce stăruie pe o geană, despărţirea îşi spune părerea de rău pentru prea puţinul bine făptuit, în goana anilor.

Necontenit crezusem că ultimul ceas era departe şi, dacă alţii — în jur — se strângeau, nemurirea poposise, prin minune, în mine.

Plec pe braţele somnului, iar zâmbetul, ce-mi tremură pe buze, e zâmbetul de împăcare şi de recunoştinţă pentru lucrurile pământeşti.

Toate acestea le-am cetit, Doamne, în ochii camaradului care ne-a părăsit şi în al cărui surâs surâdeai Tu.

SFÂRŞITUL

Fă-mi din moarte, Doamne, încununarea vieţii şi ajută-mă s'o privesc drept mijloc al biruinţei.

Deasupra fricei sfârşitului înalţă-mă, ca învingând teama, din mine, să merg senin pe ultimul drum.

Să nu mă înspăimânte tăcerea de apoi şi, bărbăteşte, să înving durerea trecerii, dincolo de cele ştiute.

Paşii mei să calce, spre moarte, voioşi, căci duc ultima comoară pe care o pot dărui veşniciei.

Şi, Doamne, ajută-mă să fac, din moartea de neînlăturat, temeiu de îndârjire în luptă.

SLAVĂ

Mulţumesc, Doamne, pentru puterile cari cresc năvalnic în mine şi ajută-mă să lupt mai departe.

Viaţa mi-e senină, tânăr mă simt şi în stare să înfrunt, fără teamă, primejdii ce mă umpleau de groază altădată.

Limpede găsesc răspunsul la toate şi limpede răspund la întrebările tuturor, căci sufletul mi-e înalt şi cugetul curat.

Rănile nu mai mă dor şi nici genunchii nu tremură sub greutatea urcuşului şi a străpungerii porţilor biruinţei.

Mersul mi-e cântec şi cântec sunt tot; pe drum de lumină îmi cad la picioare zăvoarele ce-mi închideau calea spre Tine.

Octav Vorobchievici

POVESTE DE IARNĂ

A căzut o vrabie din sbor,
Strugurel de cântece şi dor,

A căzut de cine nu se ştie
Săgetată'n seara de leşie.

Nimeni lângă mine să-i arăt
Cum o'ncinge somnul în omăt,

Singură cum pleacă'n ceea-lume
Vrabia cu ochii prinşi de brume...

Teodor Al. Munteanu

DIMINEAŢA

Serafi, cu-aripi de-azur, descind
Pe-aceste pajişti — o lumină nouă
Intâmpină cu surle reci de rouă
Alaiul alb, în clar de zi păşind.

Peste răcori — ce largi, pe câmp, covoare!
Când, rumene 'n tăceri şi-arată faţa
Flori ce surâd şi-arată dimineaţa
Că-i intră 'n holde-un seceriş de soare.

Dor, printre smeuri de înalt coclaur
Poate, pierdut din scrinul negru al serii,
Luna mai arde 'n culmile tăcerii
Ca pe un sân, un galben nou de aur!...

Ion Potopin

DEDICAŢIE

Pe-alei de amintire dorm castanii,
In ploaia lunii amăgind un vis;
Plimbările foşnite cu litanii
Ce'n nopţile uitării te-au închis.

Cad lacrimi mari ca vişinele coapte
Din crinul numelui sonor al tău,
Şi 'ncet s'adună noapte peste noapte
Să 'ngroape multele păreri de rău...

Sărutul înflorit pe mâna mică
Ne-a pus blesetm între chemări și dor.
Ca niște steaguri crunte se ridică
De-atunci privirile amânduror,

Și-adulmecă minune albă 'n zare
Care-ar mai vrea să ne 'ntâlnească 'n drum.
Dar toate 'n pragul vremii trecătoare
Se pierd, în vânt, ca o perdea de fum.

Și-acum se sbate-o lacrimă sub geană
Cătând, mereu, cărări, spre-un veșnic „ieri",
Pe unde-am plâns povestea năsdrăvană
Și-am îngropat atâtea primăveri.

Vasile Posteucă

A V E M P I L O T

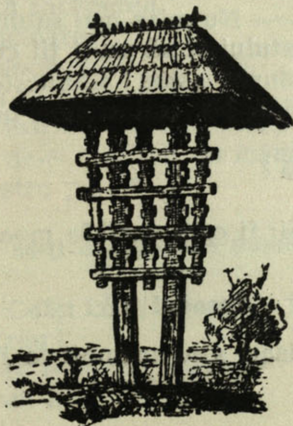
Și iar începe marea să vuiască...
Pe'ntinsul apei trec înfiorări...
Și 'n toată larga sbatere de zări
Ineacă norii candela cerească...

De pe genuni, din crunte depărtări,
Sosesc talazuri negre să-și năimească,
Prin munți de spume-armie 'mpărătească,
In goana lor de trudnice chemări...

Pământ și cer s'amestecă și urlă...
Și fiecare val înalț'o turlă
Pe care-aleargă gemete de pară...

Mânând mereu sălbateca-i fanfară,
Spre noi se'ndreaptă'aprinsa vijelie...
Dar i-e'n zadar... avem pilot... să vie!

G. Tutoveanu

W. v. GOETHE: GÖTZ von BERLICHINGEN

DRAMĂ IN 5 ACTE

Traducere de **Laura M. Dragomirescu**

ACTUL IV.

„HANUL LA „HEILBRONN".

Götz.

Götz: Ce năpastă pe mine ! Aşa s'o fi sbătut necuratul când l-a vârît călugărul în sac şi l-a blestemat. Fel şi chip mă frământ — şi n'ajung la nimic. Să-şi calce ei jurământul !

Elisabeth intră.

Götz: Ce veşti, Elisabeth, dela dragii mei tovarăşi ?

Elisabeth: Nimic sigur. Parte înjunghiaţi, parte aruncaţi în turn. Nimeni nu ştie ori nu vrea să spună ce e cu ei.

Götz: Aşa răsplăteşte Dumnezeu credinţa şi supunerea de copil ? — „ca să-ţi fie ţie bine şi să aibi zile multe pe pământ ?"

Elisabeth: Dragul meu, nu cârti împotriva Tatălui Ceresc ! Răsplata e 'n ei, născută odată cu ei: e 'n sufletul lor liber, în cugetul lor drept. Chiar prizonieri, tot liberi sunt ! Uite-te la consilierii imperiali, cu lanţul lor de aur la gât care le stă...

Götz: ...ca o salbă de gâtul unui porc ! — Cum or fi Georg şi Franz în lanţuri ?

Elisabeth: Şi-un înger ar plânge să-i vadă !

Götz: Eu n'aş plânge. Aş scrâşni din dinţi şi mi-aş rumega mânia. In lanţuri — luminile ochilor mei ! Copiii mei dragi ! Mai bine nu m'aţi fi iubit ! — Nu m'aş mai sătura privindu-i. — Să juri în numele împăratului şi să nu-ţi ţii cuvântul !

Elisabeth: Alungă gândurile astea ! Gândeşte-te că trebue să apari înaintea Consiliului. Nu eşti stăpân pe tine ca să-i înfrunţi, şi mi-e teamă.

Götz: Ce pot să-mi facă ?

Elisabeth: Aprodul !

Götz: Măgarul dreptăţii: îi cară sacii la moară şi gunoiul pe câmp. Ce e ?

Aprodul intră.

Aprodul: Domnii Comisari s'au întrunit la Primărie şi m'au trimis după Dv.

Götz: Viu.
Aprodul: Vă însoţesc.
Götz: Prea mare cinste.
Elisabeth: Stăpâneşte-te !
Götz: Fii pe pace ! (I e s e).

PRIMĂRIA.

Consilieri imperiali. Un căpitan. Consilierii din Heilbronn.

Consilierul Comunei: Am adunat, la porunca Dv., pe cei mai voinici şi viteji cetăţeni. Aşteaptă aci alături, ca la un semn al Dv. să pună mâna pe Berlichingen.

Intâiul consilier: Ne facem o plăcută datorie să dovedim Majestăţii Sale Impăratului tot zelul pe care-l depuneţi spre a-i asculta înalta-i poruncă. Sunt meseriaşi ?

Consilierul Comunei: Fierari, cărăuşi, zidari, oameni cu pumnul greu şi pieptul dârz. (B ă t â n d u - s e î n p i e p t).

Consilierul imperial: Bine.

Aprodul i n t r ă.

Aprodul: Götz von Berlichingen e la uşă.
Consilierul imperial: Să intre.

Götz i n t r ă.

Götz: Salutare, Domnilor; ce doriţi cu mine ?
Consilierul: Intâi să-ţi seama unde te afli. Apoi în faţa cui.
Götz: Pre legea mea, nu s'ar putea să vă confund, Domnilor.
Consilierul: Asta-ţi şi e datoria.
Götz: Mi-o fac din inimă.
Consilierul: Stai jos.
Götz: Unde ? Colo ? Pot sta şi 'n picioare. Prea e scaun de biet borfaş, cum de altfel e toată încăperea.
Consilierul: Fie, stai în picioare.
Götz: Să trecem la fapt, dacă doriţi.
Consilierul: Vom proceda în ordine.
Götz: M'ar bucura. Ar fi fost de dorit să începeţi mai de mult.
Consilierul: Ştii, cred, că ne-a' fost dat pe mână ca să dispunem de D-ta după bunul nostru plac ?
Götz: Ce-mi daţi să uit ?
Consilierul: Dac'aş putea să-ţi dau puţină modestie, crede-mă, ţi-aş îndrepta situaţia.
Götz: Mi-aţi îndrepta-o ! Ca şi când aţi putea ! Mai uşor v'ar fi să mi-o stricaţi şi mai rău !
Notarul: Să le trec toate în procesul verbal ?
Consilierul: Treci numai ce ţine de fapt.

Götz: Despre partea mea puteţi şi tipări.

Consilierul: Ai fost sub puterea Impăratului care, în bunătatea Lui părintească, în loc să-ţi pună în faţă Legea şi să te bage în închisoare, ţi-a hotărît ca domiciliu Heilbronn, unul din oraşele la care ţine mai mult. Te-ai legat prin jurământ să te prezinţi, aşa cum se cade unui cavaler, şi să aştepţi cu supunere cele ce va crede de cuviinţă.

Götz: Intocmai; sunt aici şi aştept.

Consilierul: Şi noi suntem aci ca să-ţi aducem la cunoştinţă îngăduinţa şi graţia Măriei Sale Impăratul. Iţi iartă încălcările şi te desleagă de proscriere şi de orice pedepse bine meritate, pe care recunoscându-le, prea smerit vei mulţumi, dacă în schimb declari prin jurământ prin alăturatul act pe care ţi-l vom citi, că încetezi orice războire.

Götz: Sunt prea supusul servitor al Majestăţii Sale, ca şi 'n trecut. Dar — una ţiu să vă 'ntreb mai întâi de toate: oamenii mei unde sunt ? Cu ei cum rămâne ?

Consilierul: Nu te priveşte.

Götz: Mânia Impăratului să vă ajungă când v'o fi lumea mai dragă ! Mi-au fost tovarăşi — şi-mi sunt ! Unde i-aţi dus ?

Consilierul: Nu suntem ţinuţi să-ţi dăm socoteală.

Götz: Ah, uitasem că pe voi nu vă leagă nici măcar cuvântul pe care voi îl daţi, necum...

Consilierul: Insărcinarea noastră e ca să-ţi punem în faţă actul de abjurare. Supune-te Impăratului şi ai să găseşti atunci mijlocul ca să-i implori viaţa şi libertatea oamenilor d-tale.

Götz: Daţi fiţuica !

Consilierul: Notar, citeşte !

Notarul: „Eu, Götz von Berlichingen, recunosc în mod public prin această scrisoare, că întrucât m'am răsvrătit uneltind împotriva Impăratului şi a statului..."

Götz: Dar nu e adevărat. Nu sunt răsvrătit. Şi nici n'am pus la cale vreo uneltire împotriva Impăratului. Cât despre stat — nu mă priveşte.

Consilierul: Aibi răbdare şi ascultă mai departe.

Götz: Nu vreau să ascult. Să poftească un martor. Am făcut eu un singur pas împotriva Impăratului sau împotriva Casei de Austria ? N'am arătat eu de totdeauna, prin toate acţiunile mele că ştiu mai bine decât oricare ceeace datorează Germania regentului ei ? Şi mai ales ce datorăm noi, cei mici, cavalerii şi clasa liberă, Impăratului ? Ar însemna să fiu un ticălos dacă m'aş lăsa convins să iscălesc aşa ceva.

Consilierul: Şi totuşi, avem ordin precis ca — ori eşti de înţeles şi iscăleşti, ori, de unde nu, te aruncă în turn.

Götz: In turn ? Pe mine !

Consilierul: Şi soarta să ţi-o hotărască legea, dacă nu vrei s'o primeşti din mâna îngăduinţei.

Götz: In turn ! Dar abuzaţi de puterea dată de Impărat. In turn ! Nu

poate veni dela El asemenea poruncă ! Cum ! Mai întâi, nemernicilor, îmi întindeți o cursă în care, ca momeală, îmi agățați jurământul, cuvântul vostru de cavaleri, — apoi îmi promiteți închisoare cavalerească, și vă călcați din nouă cuvântul!

Consilierul: Față de un tâlhar nu există cuvânt.

Götz: Dacă n'ai purta insigna Impăratului pe care o respect până să în imaginea aceea pângărită, ți-aș arăta eu ție „tâlhar". Ți l-aș băga înapoi pe gât. Războirea mea, e războire de om cinstit Ai avea de ce mulțumi Domnului, și ai avea de ce te mândri în fața oamenilor dacă vreodată în viața ta ai fi făcut o faptă atât de nobilă ca aceea pentru care sunt eu închis.

Consilierul (Face un semn Consilierului să sune clopoțelul).

Götz: N'am pornit la luptă nici pentru profitul meu, și nici ca să prad avutul unor oameni nevoiași și neînarmați. Ci ca să-mi scap pe omul meu și să-mi apăr viața. Ce nelegiuire vedeți voi într'asta ? Nevoile noastre n'ar fi turburat cu nimic somnul Impăratului, și nici țara. Slavă Domnului, o mână tot o mai am, și bine am făcut de-am folosit-o.

(Câțiva oameni intră cu ciomege în mână și cu arma la șold).

Götz: Dar asta ce mai e ?

Consilierul: N'ai vrut cu binele. Puneți mâna pe el !

Götz: Asta era ! — Care n'o fi cât un taur, să nu se apropie ! Că-i ard una cu dreapta asta a mea de fier, de-'i sar dinții din gură, și-l trec de-a dreptul pe lumea ailaltă ! (Oamenii năvălesc asupra lui, pe unul îl aruncă cât colo, altuia îi smulge arma dela șold, ceilalți se dau în lături). Poftiți ! Poftiți ! Să văd care e mai viteaz între voi !

Consilierul: Predă-te !

Götz: Cu sabia 'n mână ? Știți voi că dac'aș vrea, acum v'aș da pe toți în lături, șleahtă de neputincioși ce sunteți, și aș lua-o la sănătoasa ? Dar vreau să știți și voi cum se ține cuvântul. Dați-mi închisoare cavalerească, depun spada și mă consider prizonierul vostru.

Consiliereul: Cu sabia 'n mână discuți ordinul Impăratului ?

Götz: Ferească Sfântul ! Asta e pentru voi și tagma voastră ! — Duceți-vă acasă, oameni buni ! Vă pierdeți timpul și nu vă alegeți decât cu ceva cucue.

Consilierul: Puneți mâna pe el ! Numai atâta curaj aveți când e să vă arătați dragostea față de Impărat ?

Götz: Tot atât cât ar avea și Impăratul grijă să le oblojească rănile din prea mult curaj.

Aprodul intră.

Aprodul: Paznicul strigă din turn ! Se apropie de oraș o ceată de

peste 200 de oameni. S'au furişat pe după viile din deal şi ne ameninţă zidurile.

Consilierul: Vai! Ce ne facem?

Paznicul vine.

Paznicul: Franz von Sickingen e în faţa barierei şi vă trimite vorbă: A auzit, zice, cât de josnic v'aţi călcat cuvântul faţă de cumnatul său şi în ce fel v'au sprijinit şi Domnii din Heilbronn. Cere să-i faceţi dreptate, ori de nu, până 'ntr'un ceas, din patru părţi dă foc oraşului şi-l lasă să fie prădat.

Götz: Dragul meu de cumnat!

Consilierul: Te poţi retrage, Götz! — Ce e de făcut?

Consilierul comunal: Fie-vă milă de noi şi de bieţii cetăţeni! Sickingen e o fire aprinsă! E 'n stare s'o facă.

Consilierul: Cum! Să dăm înapoi când să-i facem dreptate Impăratului?

Căpitanul: Dacă am avea oameni s'o apărăm! Pe când aşa, dac'om pieri şi noi, e şi mai rău. Tot mai bine să cedăm.

Cons. comunal: Să-l rugăm pe Götz să pună o vorbă bună pentru noi. Păcatele mele, parcă şi văd oraşul în flacări.

Consilierul: Să intre Götz.

Götz: Ce poftiţi?

Consilierul: N'ai face rău să-l sfătueşti pe cumnatul d-tale ca nu cumva să se dedea la acte de rebeliune. In loc să te scape, mai greu te afundă dacă şi el se face părtaş la mişcarea D-tale.

Götz (zărind pe Elisabeth în uşă, îi spune în şoaptă): Du-te şi spune-i: Cât mai degrabă să năvălească toţi încoace! Aici să vină — dar de oraş să nu se atingă. Nemernicii ăştia dacă s'or împotrivi, să deslănţue atacul! Nu-mi pasă de-oiu pieri eu, dacă o înjunghia şi şleahta asta toată!

SALA MARE A PRIMĂRIEI.

Sickingen. Götz.

Toată Primăria e ocupată de călăreţii lui Sickingen.

Götz: Asta a fost ajutor de Sus! Cum de-ai picat aşa, pe neaşteptate, când mi-era mai greu?

Sickingen: Foarte simplu. Trimisesem câteva iscoade ca să vadă ce e cu tine? Când am aflat toată mărşăvia, am pornit la drum. Şi iacă, îi avem în mână.

Götz: Tot ce cer, e închisoare cavalerească.

Sickingen: Prea mergi departe cu cinstea. Cum! Nici măcar să-ţi afirmi superioritatea ta de om cinstit faţă de nişte sperjuri? După ce s'au făcut vinovaţi, să-i mai ţinem şi pe puf? Fără

rușine au călcat porunca Impăratului. Așa cum îl cunosc eu pe Impărat, sigur ai dreptul la mai mult. Ce ceri e prea puțin.

Götz: Dar au să zică atunci că pământurile mele s'au întors la Impăratul.

Sickingen: Și noi o să le spunem că le-ai luat în arendă și că așa stai pe ele până ce Impăratul ți le dă iarăși ca feud. Las' să se sbată ca peștele 'n plasă: de scăpat nu ne scapă! Au să vorbească de Majestatea Sa, de misiunea ce le-a încredințat-o... Spună! Și eu îl cunosc pe Impărat! Am și eu trecere la el! Știu ră 'ntotdeauna ar fi vrut să te aibă printre luptătorii lui. Mult n'o să stai tu la castel; are să trimită după tine.

Götz: De-ar vrea Dumnezeu; cât mai curând, pân'ce nu uit să lupt.

Sickingen: Curajul nu se uită, cum nu se 'nvață. N'avea grijă! In dată ce s'o regula într'un fel cu tine, mă duc la Curte. Ce-am pus la cale, începe să dea roade. Imi am eu semnele mele bune care-mi spun: Acum e timpul! Rămâne numai să văd cam ce crede și Impăratul. Cei din Trier și din Pfalz nici nu visează că s'ar putea să le cad în spate. Și ca un trăsnet am să le cad! De-om isbuti ce-am pus de gând, trag nădejdea ca 'n scurt timp să fii cumnatul unui prinț alegător. Mă bizuisem și pe mâna ta energică în acțiunea asta.

Götz (Se uită la mâna lui): Ah, asta însemna visul din ajunul când am logodit-o pe Maria cu Weislingen. El parcă-mi jura credință și mi-a strâns mâna dreaptă atât de tare, încât mi-a sărit din încheeturi, ca frântă. In clipa asta mă simt mai dezarmat și decât în ziua când mi-au smuls mâna. Weislingen! Weislingen!

Sickingen: Uită-l, trădătorul! O să-i zădărnicim noi încercările și să-i spulberăm faima! Pân'o muri să-l roadă 'n suflet remușcarea și mârșăvia! Aevea, aevea pare că-i văd și pe vrăjmașii tăi, și pe vrăjmașii mei, sdrobiți la pământ. Götz, o jumătate de an să mai treacă!

Götz: Gândurile tale plutesc în zări senine. Mie, dela un timp, nimic nu mai vine să mi le însenineze! Au trecut peste mine vremuri mai grele, — și prizonier am mai fost, — dar pierit ca acuma nu m'am simțit niciodată.

Sickingen: Norocul dă curajul! Haidem la Consilieri! Destulă vreme au avut ei cuvântul, — o fi și rândul nostru.

(I e s).

CASTELUL ADELHEID-EI.

Adelheid, Weislingen.

Adelheid: E să-ți vină rău!

Weislingen: Să-ți muști mâinile, nu altceva! O lovitură ca asta, așa de minunat ticluită și dusă cu atâta îndemânare, ca la urmă să-l lase să plece la castei! Blestematul de Sickingen!

Adelheid: Dar nu trebuiau să-l lase !

Weislingen: N'au avut încotro ! Ce puteau să facă ? Sickingen amenința să-i treacă prin foc și sabie; arțăgosul și 'ngâmfatul ! N'am ochi să-l văd ! Și-i crește faima ca o apă mare care dac'a apucat să 'nghită două-trei pârae, celelalte-i vin singure.

Adelheid: Dar n'aveau pe Impăratul ?

Weislingen: Draga mea ! Dar ce-a mai rămas de el ? Imbătrânește, e plictisit. Când a aflat de astea toate și m'a văzut că-i țiu piept împreună cu Consilierii, mi-a spus: „Dar mai lăsați-l în pace ! Un colțișor tihnit s'o mai găsi și pentru bietul Götz: ! De-o sta liniștit acolo — ce mai aveți cu el ?" Când i-am vorbit de binele Țării, „oh, mi-a spus, — cum n'am avut eu parte de sfetnici care să-mi înfrâneze năzuințele deșarte și să-mi arate calea spre binele fiecăruia ?"

Adelheid: Ce-i vine ? E asta vorbă de regent ?

Weislingen: Când am dat să vorbesc de rău de Sichingen, — „Mi-e slugă credincioasă", mi-a spus. „N'o fi lucrat după porunca mea, dar voia mi-a împlinit-o mai mult decât toți împuterniciții. Il aprob în totul".

Adelheid: Să-ți vină nebunie !

Weislingen: Eu tot nu-mi pierd nădejdea. Pe cuvântul de cavaler l-au lăsat la castel, — dar ca să stea liniștit pe loc. Și asta nu-i stă 'n fire. Curând-curând îi găsim noi altă vină.

Adelheid: Cred și eu. Mai cu seamă că Impăratul n'o mai duce mult, și vine Karl, strălucit ca urmaș și cu apucături de monarch adevărat.

Weislingen: Karl ? Dar nu e nici ales, deocamdată. Și nici încoronat.

Adelheid: Cine nu și-ar pune toate nădejdile 'n el ?

Weislingen: Mare părere îți faci despre meritele lui ! S'ar zice că-l vezi și cu alți ochii.

Adelheid: Weislingen, mă jignești ! Așa mă crezi ?

Weislingen: N'am spus nimic să te jignească. Dar și să tac, nu pot. Atențiile lui Karl pentru tine mă neliniștesc.

Adelheid: Și purtarea mea ?

Weislingen: Ești femee. Voi nu urâți pe nimeni dacă vă face curte.

Adelheid: Dar voi ?

Weislingen: Teama asta groaznică îmi sfredelește inima, Adelheid !

Adelheid: Cum să te vindec de nebunia asta ?

Weislingen: Dac'ai vrea ! Ai putea să te retragi dela Curte...

Adelheid: Hai, spune, cum ? Locul tău nu e la Curte ? Să te las pe tine, să-mi las prietenii, și să stau la mine la castel cu cucuvăile ? Nu, Weislingen; asta nu ! Liniștește-te ! Doar ești sigur de iubirea mea.

Weislingen: Mi-e ca o ancoră 'n furtună — cât nu s'o rupe odgonul. (I e s e).

Adelheid: Incepi și-așa ? Asta mai lipsea ! Prea mari sunt năzuințele mele ca să le stai tu în cale. — Karl — om ilustru, viitor îm-

părat ! — Să fie singurul bărbat care să rămână rece la gândul să mă aibă ? Weislingen, să nu-ţi închipui că ai să-mi ţii piept ! Ştiu să te 'nlătur ! Drumul meu trece peste tine !

Franz, vine cu o scrisoare.

Franz: Poftim, Doamnă.

Adelheid: Karl, el ţi-a dat-o ?

Franz: Da.

Adelheid: Ce ai ? Pari turburat.

Franz: Parcă 'n adins mă chinueşti. Cei mai frumoşi ani mi-i otrăveşti.

Adelheid (In sine): Mă mişcă. Şi cu cât de puţin l-aş face fericit ! Curaj, copil ce eşti ! Dragostea şi credinţa ta le ştiu ! Şi nu mă lasă rece ! Ai să vezi !

Franz (Cu inima strânsă): De-ar fi aşa, cred că aş muri de fericire. Doamne, Doamne ! Nici un strop de sânge nu e 'n mine care să nu fie al D-tale ! Niciun simţământ altul decât să te iubesc şi să fac orice mi-ai porunci.

Adelheid: Copil drag !

Franz: O spui numai aşa ! (Isbucnind în lăcrămi). Dar dacă e să n'am altă răsplată decât să văd că toţi îmi trec înainte, şi numai la Kar te gândeşti —

Adelheid: Nu ştii ce vrei — şi nici ce spui !

Franz (De supărare şi mânie bate din picior). Ei bine, nu mai vreau; nu mai vreau să fac pe mijlocitorul.

Adelheid: Franz, vino-ţi în fire !

Franz: ...şi să mă jertfesc şi pe mine, şi pe dragul meu stăpân.

Adelheid: Piei din faţa mea !

Franz: Doamnă !

Adelheid: Du-te ! Spune-i „dragului" tău stăpân secretul ! Nebună ce-am fost să mă 'ncred în tine şi să te văd altul decât eşti !

Franz: Doamnă, scumpă Doamnă ! Doar ştiţi cât vă iubesc !

Adelheid: Eu care te crezusem prieten ! Aproape de inima mea ! Du-te şi mă vinde !

Franz: Imi smulg mai degrabă inima din mine ! Iertaţi-mă, Doamnă ! Prea vă iubesc ! Imi ies din fire !

Adelheid: Copil scump şi 'nflăcărat ! (Ii ia mâinele amândouă şi-l atrage 'nspre ea. Buzele li se 'ntâlnesc. Plângând o cuprinde pe după gât). Du-te !

Franz (Inecându-se în lăcrămi, de gâtul ei): Doamne ! Doamne !

Adelheid: Hai, du-te ! Pereţii au urechi ! (Se desprinde). Iubeşte-mă, ascultă-mă şi fii fără preget. Te-oiu răsplăti din plin !

Franz: Din plin ! Apuc eu ziua aceea ? Şi pe tata l-aş omorî de-ar fi să-mi stea în cale !

JAXTHAUSEN.

Götz la o masă. **Elisabeth** alături de el, cu lucrul. Pe masă o lumânare, cerneală și hârtie.

Götz: Greu mă împac cu trândăvia! In țărmurirea asta, zi de zi tot mai strâmtorat mă simt. Dac'aș putea măcar să dorm ori să-mi pot închipuì că odihna e ceva plăcut!

Elistbeth: Scrie-ți mai departe amintirile din viață! Dă-le prietenilor o mărturie cu care să-i rușineze pe vrăjmași. Lasă unei generații de urmași vrednici, bucuria să te poată cunoaște!

Götz: Și scrisul e trândăvie, — activă. Mi-e silă. In vreme ce scriu ce am făcut, mă amărăsc că pierd un timp în care aș fi făcut ceva.

Elisabeth (luând foile scrise): Nu fii cudat! Ai ajuns unde te-au prins întâia oară, la Heilbronn.

Götz: De când îl știu, urgisit loc mi-a fost!

Elisabeth (citind): „...până și câțiva din alianță mi-au spus atunci: Rău ai făcut de te-ai înfățișat, când îi știai că-ți sunt dușmani de moarte și puteai lesne să-ți închipui că n'avea să-ți fie moale! Dar eu le-am spus: „... Ei, ce le-ai spus? Scrie...

Götz: Le-am spus: De-atâtea ori mi-am pus în joc viața pentru avutul altora — și n'am să mi-o pun pentru cuvântul dat?

Elisabeth: Asta și este faima ta.

Götz: Și pe-asta n'are să mi-o ia nimeni! Totul mi-au luat, bani, libertate...

Elisabeth: Asta era pe vremea când i-am găsit la han pe niște oameni din Miltenberg și din Singlingen. Nu mă cunoșteau. Nu știu să fi avut în viață o bucurie mai mare. Vorbeau între ei și spuneau: Cavaler ca el nu e altul: viteaz și mărinimos în zile bune, mândru și statornic în restriște.

Götz: Să poftească să spună careva dacă mi-am călcat eu vreodată cuvântul! Și Dumnezeu mă știe că mai degrabă i-am făcut **altuia** un bine decât mie, și că în tot ce-am lucrat, pentru cinste și dreptate am lucrat — nu pentru avere și faimă. Și, slavă Domnului, în năzuințele mele am isbândit.

Lerse, Georg, cu vânat.

Götz: Noroc, viteji vânători!

Georg: Atât ne-a mai rămas din „călăreți viteji". Din cisme lesne faci papuci!

Lerse: Vânătoarea e și ea ceva. Tot un fel de războire.

Georg: Măcar de nu ne-am lovi într'una nas în nas cu **slugile astea** împărătești! Stăpâne, ți-aduci aminte când spuneai: „Când s'o răsturna lumea, ne-om face vânători!" Iată-ne, și fără asta!

Götz: Ni-e tot una; din făgașul nostru tot ne-am ieșit.

Georg: Vin vremuri grele. De vreo- săptămână se tot arată pe cer o

cometă înfricoşată. A intrat spaima în toţi să nu fie semn că moare Impăratul. E greu bolnav.

Götz: Greu bolnav ! Se duce vremea noastră !

Lerse: Jur împrejurul nostru sunt semne şi mai rele. S'au răsculat ţăranii. E prăpăd !

Götz: Unde ?

Lerse: In mijlocul Suabiei. Aţâţă, dau foc, omoară ! O să ducă de râpă ţara.

Georg: Ceva de pomină ! Mai bine de-o sută de sate s'au răsculat. Se 'ntinde răscoala pe zi ce trece. Furtuna de zilele trecute a smuls păduri întregi din rădăcini. Scurt timp după aceea s'au arătat pe cer deasupra satului unde-a isbucnit răscoala, două săbii de foc încrucişate.

Götz: Mulţi au să sufere nevinovaţi printre nobili şi prieteni !

Georg: Ce păcat că stăm deoparte !

UN PROFESOR AL LUI ION CREANGĂ LA FOLTICENI: PĂRINTELE VASILE GRIGORESCU CATIHETUL

D. Mihail Sadoveanu a evocat în ședința Academiei Române dela 12 Ianuarie 1940, figura lui Ion Creangă, marele său înaintaș, cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani dela trecerea la cele veșnice. Intr'o măiastră comunicare, ce a avut prețuirea profesorului Iorga, îndrumătorul al începuturilor sale, ni s'a zugrăvit în tonuri întunecate de umilință și degradare marea dramă a desrădăcinatului Nică a lui Ștefan a Petrei.

D. Sadoveanu a crescut în cultul lui Creangă și a rămas neclintit în religia venerației lui [1]. La Pașcani, în școala primară, învățătorul Busuioc, dascăl însuflețit, le cetia adesea din Creangă, cu un talent deosebit. La Folticeni a trăit, ca elev la gimnaziu, aceeași epocă de flăcăuaș pe care Creangă a petrecut-o pe aceleași meleaguri sfințite, urmând la școala de catiheți. Mai târziu, ani de-arândul, la Folticeni, a umblat pe urmele lui Creangă, descoperind, pe strada Rădășeni, casa lui Pavel Ciubotariu și a lui Vasile Ferariu, bordeiul lui Moș Bodrângă, grădina unde Trăsnea se necăjea cu gramatica lui Măcărescu. A căutat să identifice într'o bătrână cu ochii suri pe fata popii Ion din Folticenii vechi, care-l aștepta cu pieptul înfrigurat în răcoarea livezilor pe Ionică cel șăgalnic. D. Mihail Sadoveanu, prin graiu și scris, din fragedă tinerețǎ încă, a căutat să limpezească figura lui Creangă, ca pe'una din gloriile noastre cele mai pure, statornicind că «boțul de humă» dela Humulești n'a fost numai însuflețit, ci și divin inspirat, că a fost nu un culegător de basme populare sau un anecdotist cu duh, cum se credea pe vremuri, mai mult decât un povestitor de talent neasemănat, un artist al neamului și un ales al lui Dumnezeu [2]. Dar d. Sadoveanu aduce în comunicarea d-sale și câteva observații, căutând să lumineze câteva puncte obscure din biografia lui Creangă.

Astfel domnia sa afirmă că părintele Vasile Grigorescu, zis și «părintele catihetul», n'a fost profesor al lui Creangă la Folticeni. D. Sadoveanu a cunoscut pe părintele Vasile Grigorescu încă din 1900, pe când era elev la liceul Național din Iași și venia la Folticeni, împreună cu Nicușor Beldiceanu, care era rudă cu bătrânul preot. D. Sadoveanu spune că pe vremea aceea numele lui Ion Creangă era cu totul necunoscut părintelui catihet. «D. Artur Gorovei — scrie mai departe d. Sadoveanu — care s'a ocupat special de această chestie, a dat îndestulătoare dovezi că părintele Vasile Grigorescu nu poate figura în biografia lui Creangă. Acest preot, foarte cum se cade, însă incult și de o vanitate naivă, a putut fi ușor convins mai târziu că ar fi fost profesor lui Creangă» [3].

Actele inedite, publicate de d. Gh. Ungureanu [4], stabilesc definitiv că părintele Vasile Grigorescu a fost profesor al lui Creangă la Folticeni.

Ion Creangă s'a înscris la școala catihetică din Folticeni la 27 Noemvrie 1854, iar părintele Vasile Grigorescu este numit la Folticeni la 14 Septembrie ale aceluiaș an, ca «suplent» pe lângă preotul Nicolaie Conta, catihetul acestei școli încă din 1851, frate cu preotul Grigore Conta, acesta tatăl filosofului Vasile Conta.

In «Arhivele Statului Iași», arhiva Seminarului Veniamin Iași, se găseste dosarul de corespondență dintre catihetul dela Folticeni și Seminarul din Iași. In dosarul acesta se află «catalogul clasificatoriu de sirguința cliricilor aflători în shoala bisericească din Fălticeni pe semestrul de iarnă al anului 1854/1855 luna Noemvrie», în clasul I-iu, fiind trcut la Nr. 25 cliricul Creangă Ioan din Humulești cu vremea intrării «la 27 Noemvrie 1854» [5]. Inscriindu-se la școală

la această dată, Creangă nu putea să nu aibă ca profesor şi pe «suplentul» Vasile Grigorescu, care îşi ia postul în primire după data de 14 Septembrie 1854. In catalogul trimis la Iaşi de situaţia şcolei pe lunile Septembrie şi Octombrie iscăleşte şi el ca «suplent» [6].

Posturile de supleanţi la unii dintre catiheţi erau ţinute, vremelnic, de unii dintre candidaţii mai distinşi, adică de elevi, până ce, ieşind din Seminar un număr de clerici, se raportează Episcopiei şi se recomandă numirea celor mai de frunte.

Părintele Vasile Grigorescu cere, la 2 Noembrie 1854, Seminarului Veniamin din Iaşi să i se permită să ţină în particular un «clas» de psaltichie în ceasurile când nu e ocupat la şcoală, atât cu străinii, cât şi cu elevii şcolii catihetice, cari ar dori-o. La 10 Decembrie 1854, i se răspunde aprobându-i-se cererea, «spre mai mare podoabă a bisericii», şi se poate ca la «clasul» particular al părintelui Grigorescu să fi luat parte şi Ion Creangă, elevul de pe atunci al şcolii de catiheţi.

Programul de învăţământ din timpul când a învăţat Creangă la Folticeni, întocmit chiar de Mitropolitul Sofronie, şi care urma să se aplice din toamna anului 1854, prevede ce trebue să facă părintele catihetul şi ce «suplentul». După programul acesta, Ion Creangă a făcut cu catihetul N. Conta numai catihisul; gramatica română, scrisoarea, cetirea şi aritmetica le-a făcut cu părintele Grigorescu. Clericii fiind obligaţi să facă practică în fiecare sărbătoare la biserica «Adormirii» din Folticeni. Creangă a cântat de multe ori, ridicând glasul sub cupola frumoasei şi curatei ctitorii gănesti.

Din cataloagele trimise de catihetul N. Conta la Iaşi, d. Ungureanu a constatat că Ion Creangă a urmat regulat dela 27 Noembrie 1854 până în Mai 1855. Din cataloagele pe lunile Mai şi Iunie se constată că a lipsit.

Cât a frecventat, a fost notat cu bine la toate materiile, şi la acelea predate de părintele Grigorescu; la cântările bisericeşti foarte bine, la purtări bine.

La 29 Iunie 1855 s'a ţinut examen de sfârşit la care au luat parte toţi elevii, examen ţinut «în prezenţa mai multor persoane aflătoare în această politie». Scopul examenului, conform ordinului Seminarului din Iaşi, era alegerea a zece tineri mai distinşi, pentru a urma mai departe la Iaşi. Printre clericii «pregătiţi şi cu talente», în număr de zece, reuşiţi la examen, se află şi Ion Creangă.

Adeverinţa din 29 August 1855 [7], cu care Creangă a plecat la Seminar la Iaşi, e iscălită de economul N. Conta, catihet şi de Vasile Grigorescu, ca «suplent»:

Adeverinţă

Prin aceasta se adevereşte cum că cliricul Ioan Creangă, fiul locuitorului Ştefan a Petrei din satul Humuleşti, în vrâstă de 15 ani, următoriu fiind învăţăturelor rânduite pentru candidaţi la shoala bisericească din Fălticeni, pe care parte au şi săvârşit cu deplinătate; drept care având pregătire de a intra în Seminăria Centrală, după poroncile primite să trimite onorabilului comitet înformat cu chezăşia cerută spre a regula a lui intrare în cursul învăţăturilor seminareşti slobozindu-i-se tot odată această adeverinţă din partea shoalei întărită dupre forme.

I(conom) N. Conta Catihet.

Vasile Grigorescu suplent.

No. 9.
1855, August 29.

Dacă părintele Vasile Grigorescu n'a fost chiar catihetul lui Ion Creangă, acesta fiind Conta, cum îi spunea Mihai Lupescu, totuşi rămâne stabilit că a fost profesor al lui Ion Creangă, ca suplent. In senzul acesta trebue revizuite datele din articolul lui Mihai Lupescu din revista bârlădeană «Ion Creangă» [8], intitulate «Preotul Vasile Grigorescu Catihetul din Folticeni al lui Ion Creangă», precum şi afirmaţiile d-lui Mihail Sadoveanu, din comunicarea dela Academie.

Invăţătorul Mihai Lupescu, pe vremea când scotea la Bârlad cu Tudor

Pamfile revista folclorică «Ion Creangă», l-a vizitat pe părintele Grigorescu și l-a rugat să-i povestească și câteva amintiri despre Creangă. L-a găsit în casa sa din strada Rădășeni, cetind «Neamul românesc», pe aceeași stradă în care ființase odinioară și școala catiheților și nebuniile lor, imortalizate în «Amintiri». Lupescu îi fusese elev preotului la gimnaziul din Folticeni. I-a făcut mare bucurie, căci deși în vârstă de peste 85 ani, părintele Grigorescu, încă în vigoare, nu-și uita foștii elevi.

Patriarhul Folticenilor îl pofti să șadă lângă sfinția sa, cu o dragoste părintească, și începu să-l întrebe de ce nu-l cercetează mai des, căci în singurătatea sa de pustnic, are mare bucurie când acei ce s'au împărtășit de sfaturile sale îl cercetează.

Întrebându-l dacă își reamintește ceva de Nică a lui Ștefan al Petrei din Humulești, Ștefănescu Ion și în urmă Ion Creangă, bătrânul preot i-a spus următoarele: Creangă, — Ștefănescu Ion, — a venit la el la școală toamna și a stat până aproape de Paști. Era un bun cântăreț, dar la carte mai așa. De ghidușii era mare meșter și nu erau pozne în cari să nu fie și el amestecat. Pe urmă a auzit că s'a dus la seminar, căci după Paști, n'a mai venit la școală. Când era institutor în Iași, strada Păcurari, a fost odată pela el. «L-am găsit în școală. S'a bucurat tare mult când m'a văzut și a spus și la băieții lui că i-am fost profesor. După ce a ascultat băieții la cetire, o cetire tare mândră, — la băieții de clasa a II-a, — am văzut că face cu ei gimnastica mânilor, lucru ce nu mai văzusem pân'la el în nici o școală. Pe urmă am mai auzit de el, dar nu l-am mai văzut. Am cetit multe din ghidușiile lui, dar ca aceea când se încălzea la foc în pădure (Moș Nichifor Coțcariu) n'am mai văzut alta. Dumnezeu să-l ierte și-i bine că vă aduceți aminte de el, cu asta dovediți că sunteți oameni a cătării».

Amintirile părintelui Grigorescu, scrise pe hârtie de Mihai Lupescu, corespund întocmai cu datele din documentele d-lui Ungureanu. Creangă venise la Folticeni la școală toamna și stătuse până în Paști; după Paști n'a mai venit la școală. Din cataloage reiese acelaș lucru: Creangă a frecventat școala în mod regulat până în Mai 1855, în lunile Mai și Iunie a fost absent.

Caracterizarea fostului profesor: bun cântăreț, potrivit la învățătură și plin de sburdălnicii, se potrivetșe cu tot ce știm despre Creangă, dar și cu constatările din acte, Creangă fiind notat cu foarte bine la cântările bisericești.

D. Sadoveanu are cuvinte grele pentru preotul V. Grigorescu: «incult și de o vanitate naivă». Cultura lui era a vremii: Seminarul Veniamin, făcut între 1848 și 1854, când era în clasa VI-a și întrerupse învățătura, îmbolnăvindu-se de ochi, din cauza cetitului la lumânare. Și d. Artur Gorovei îl nedreptățește: «dacă Vasile Grigorescu ar fi avut ceva cultură sau un prieten căruia să-i fi cetit amintirile, (se va vedea mai departe de ce amintiri e vorba) ar fi urmașul lui Creangă, pe care eu cred că nici nu l-a cetit» [9]. Din relațiile lui Mihai Lupescu reiese tocmai că Vasile Griogrescu a cetit pe Creangă și-și arată preferința pentru «ghidușia aceea când se încălzea la foc în pădure». Lupescu crede că e vorba de Moș Nechifor Coțcariu; s'ar putea mai degrabă să fie scena cu plăieșii în drum spre Pipirig, când Creangă a fugit din Broșteni într'o primăvară timpurie și când, schimbându-se vremea, s'au încălzit la foc. Când l-a vizitat, în căsuța bătrânească depe Rădășeni, l-a găsit cetind «Neamul românesc». Avea peste 80 de ani, dar curiozitatea se păstra vie, fusese profesor de religie la gimnaziul clasic din Folticeni, avea, prin urmare, cultura timpului. Calificativul «incult» ni se pare greu.

«Vanitatea naivă» n'a existat, căci adevărul e astăzi limpede: părintele Vasile Grigorescu a fost profesor al lui Creangă. Amintirile lui corespund cu actele. Ce rost avea să-l viziteze pe Creangă la Iași, de unde putea scorni amănuntele întâlnirii lor la școală, despre lecția lui Creangă? Buna credință a părintelui Vasile Grigorescu nu se poate pune la îndoială, mai ales când îi vom cunoaște vieața de-o moralitate cristalină.

Un Artur Gorovei, care l-a cunoscut, iate ce scrie despre el: «Când a murit părintele Vasile Grigorescu, în anul 1922, eu eram la Folticeni și mi-a părut foarte rău că nu am avut prilejul să-i sărut mâna, acestui om, rar printre ai noștri. In adevăr, părintele «Catihetul», cum era în deobște cunoscut, a fost un suflet bun și înțelegător al suferințelor mulțimei. Era darnic; nu se întorcea

nimeni, dela uşa lui, cu mâna goală, când nevoia îl îndruma spre căsuţa aplecată depe strada Rădăşenilor, mărturie a vechimei ei şi a bătrâneţilor Catihetului. L-am cunoscut din copilăria mea, pe când mă duceam, în zilele de Duminică, la biserica Adormirea Maicei Domnului, şi mai pe urmă l-am cunoscut când am intrat în gimnaziu, unde era profesor de religie».

Mihai Lupescu, cunoscutul folclorist şi însufleţitul dascăl de mai târziu, unul din elevii lui, scrie cu evlavie despre el [10]: «Părintele Vasile Grigorescu ne-a călăuzit sufleteşte patru ani, D-sa a fost un suflet ales, blând, bun împăciuitor, un adevărat părinte sufletesc. Cuvântul său n'a fost desminţit prin fapte, în toată viaţa, care i-a fost azil de sfaturi şi fapte bune, în el am avut pilda morală prin excelenţă şi cu elevii lui, pe care-i săruta ca pe copiii lui, s'a purtat totdeauna blând şi părinteşte. El corigenţi nu lăsa; îndemna pe oricare la învăţătură şi pentru cei necăjiţi punga lui nu avea baere».

Iată impresiile lui Lupescu, în alt loc: «Dragostea cu care te primeşte, te înalţă şi-ţi arată sufletul cinstit cu care înaintaşii noştrii erau împodobiţi. Asemenea bătrâni cuminţi fac cinste neamului nostru, mai ales că Părintele Catihetu, cum îi zic folticenenii, în lipsă de copii, a iubit şi iubeşte cu dragoste de părinte pe toţi câţi i-au fost şcolari. Fruntea sa e înconjurată de aureola faptelor bune, făcute pe ascuns după zisa Scripturii, iar şcoala sa din Petiea, înzestrată cu tot ce-i trebue, va spune urmaşilor cine a fost acest duhovnic paşnic şi pildă a păcii şi dragostei de om» [11]. Profesorul Ion Mazere mi-a spus că preotul radia din toată fiinţa lui sinceritate, curăţie, pace sufletească. Preotul D. Furtună, adânc cunoscător al vieţii marelui humuleştean, îl califică pe părintele Vasile Grigorescu: «model între toţi preoţii din România», adăugând mai departe cu entuziasm: «orice ştiri despre el sânt de samă, pentru că avem înainte o personalitate culturală de mâna întâia» [12].

In orice caz, credem că adevărul este mai aproape de calificarea părintelui Furtună, decât de aceea, nedreaptă, a D-lui Sadoveanu, că Vasile Grigorescu ar fi fost un «incult».

Dar norocul a făcut ca să ne rămână dela părintele Vasile Grigorescu un manuscris deosebit de interesant şi de pitoresc. Bătrânul preot folticenean, căruia Dumnezeu i-a hărăzit o vieaţă lungă, când, în apropierea vârstei de 81 ani, a văzut că firul vieţii este ajuns lângă sfârşitul lui firesc, a început să-şi scrie istoria destinului său chinuit. Nu s'a gândit o clipă să-l publice, nu şi-a meşteşugit fraza, cum ar fi putut, de altfel, (stau mărturie unele stilizate cereri ale sale către Mitropolitul Sofronie); amintirile erau destinate «familiei mele şi prietenilor mei, sperând, în graiul lui Neculce, «că cine le va ceti nu-i va părea rău». Titlul manuscrisului este: «Amintiri, din viaţa Economului Vasile Grigorescu Stavrofor» [13]; autobiografia începe dela 19 August 1831, data naşterei şi ţine până la 19 Iunie 1912. Manuscrisul a fost dăruit bibliotecii şcolii din Petiea, judeţul Baia, clădită şi înzestrată de el şi a fost trecut în Inventar sub Nr. 66, cap. III, pag. 55.

Invăţătorul şcolii, d. Titu Cleonic, l-a împrumutat d-lui Artur Gorovei, care a încercat să-l tipărească în volum, dar n'a reuşit. Inceputul amintirilor a apărut, prima oară, în revista «Sânzana», în două numere, prin grija d-lui Const. Gane, pe care-l interesa viaţa lui Vasile Grigorescu, coleg de şcoală primară la Folticeni, a unui Nicu Gane, «moşul» lui. Intreaga lucrare a părintelui Grigorescu apare în revista «Păstorul Tutovei», din Bârlad, începând din n-rele 1 şi 2, Ianuarie-Februarie 1941, revistă a Asociaţiei Preoţilor din Judeţul Tutova.

D. Artur Gorovei, sub titlul «Catihetul Vasile Grigorescu», dă câteva lămuriri, înainte de-a se începe publicarea amintirilor. In aceste rânduri, d. Gorovei îşi susţine vechea părere că Grigorescu nu l-a avut pe Creangă şcolar la Folticeni, bazându-se pe faptul că Grigorescu nu face nici o menţiune în «Amintirile sale» despre aceasta. Lucrul nu poate fi concludent, fiindcă, în 1914 (amintirile sunt începute în 1912) părintele Grigorescu, cum am văzut, arată clar în faţa lui Mihai Lupescu că Ion Creangă i-a fost elev la şcoala catihetică.

Datele din «Amintiri» corespund cu actele publicate de d. Ungureanu, care scrie că Vasile Grigorescu îi ia postul în primire, (de catihet supleant) puţin după data de 14 Septembrie 1854. «Inapoindu-mă acasă la Petiea, tot în anul 1854 Septemvrie 27, am primit decretul de supleant la şcoala catihetică din Folticeni, cu începerea cursului din Octomvrie» [14]. Prin urmare, ne dă data precisă a începerii cursului său, în «Amintiri».

D. Artur Gorovei are și altă părere: că părintele Vasile Grigorescu n'a fost nici odată catihet: «după ce s'a însurat, Grigorescu n'a mai dat pela „fabrica de popi", n'a fost catihet, nume sub care a fost cunoscut de folticeneni, dar pe care el nu și-l dă, în amintirile lui, pentrucă nu a fost catihet».

Adevărul este altul decât cel afirmat de d. Artur Gorovei, adânc cunoscător al istoriei orașului său, pe care l-a cinstit ca nimeni altul, consacrându-i o monografie întreagă, premiată de Academia Română. Părintele Vasile Grigorescu a fost catihetul școlii din Folticeni, urmând lui N. Conta. O spun și actele, o spune el însuși în amintirile lui. După acte, la 18 Martie 1855, clericul Vasile Grigorescu este hirotonit preot în biserica Mânăstirei Socola; reîntors la Fălticeni, îndată a fost numit catihet în locul catihetului N. Conta care a fost numit protopop. Incepând cursurile anului școlar 1856—57 noul catihet Vasile Grigorescu cu un raport Nr. 18 din 10 Septemvrie 1856 face cunoscut Seminarului central că a luat în primire toată zestrea școlii, adăugând: «Mă voi sili de a aduce fructuri bune și cu fapta prin care să fac cinste și mie și acelora carii nu m'au dat uitării și au stăruit pentru mine spre a mă pune într'o poziție unde să am cu ce trăi». După acte, Vasile Grigorescu rămâne catihet până în anul 1860 când, școlile catihetice se desființează.

Părintele însuși, în «Amintiri», își dă numele de catihet: «Murind protoiereul Dimitrie Enășescu și devenind protoiereu Nicolai Conta, care era și Catihet, îi venea greu ca să mai urmeze și cu școala, așa că după înțelegerea ce am avut-o, am rămas eu singur cu școala, oferindu-mi jumătate din leafa sa și aceasta a urmat până în toamna anului 1856, când în 27 August tot acel an, primesc decretul de catihet. După care am urmat cu școala până la anul 1859, când unindu-se școala catihetică cu cea primară, eu am trecut ca institutor la clasa a III-a primară de băieți»...

Deci, preotul V. Grigorescu a fost catihet, nu «catihet», între semnele citării, cum îl scrie d. Gorovei. Lumea fălticeneană l-a numit catihet, fiindcă a fost profesor la școala catihetică, nu fiindcă, mai târziu, a fost profesor de religie la gimnaziul din Folticeni, cum e de părere d. Artur Gorovei. Părintele Furtună are dreptate când scrie: «părintele catehetul», în graiul local al Folticenilor, nu era preotul N. Conta, ci era, și este, bătrânul simpatic și neuitat Vasile Grigorescu».

Intr'o vreme când în literatură se caută «autenticitatea», «Amintirile», părintelui Vasile Grigorescu se citesc cu plăcere. Sunt pagini fără «literatură», scrise naiv, cu stângăcii care fac farmecul lor literar. In ele găsim mentalitatea bătrânească a unei preot dela mijlocul veacului trecut, parfum de cronică veche, spiritul care a însuflețit pe marii cronicari moldoveni, dela Ureche la Neculce, în judecarea oamenilor și-a faptelor lor. Dumnezeu ia parte activă și s'amestecă'n viața oamenilor, pedepsind pe cei răi ca un judecător drept ce este, întocmai la Părintele Catihet, ca'n letopisețele vechi. Nu-i lipsită de interes ilustrarea printr'un exemplu a acestei observații. Când era de 11 ani, Grigorescu, într'o zi când rămăsese singur acasă, «l-a pus păcatul» să se ducă la băieții unui megieș, anume Gheorghe Chiorbuș, ca să se joace. S'au jucat și s'au suit și'n podul casei. Când au venit părinții lor acasă, auzind că băieții s'au jucat prin pod, au început să umble prin pod, unde aveau niște bani ascunși, dar nu i-au mai găsit. Năpasta a căzut asupra lui «Țilică» Grigorescu. «Iată că femeia omului, Ilinca, vine a doua zi la tata, jăluindu-se că eu am luat banii. De acolea ține-te piele! bătăi și schingiuiri, ca să spun unde am pus banii și măcar că eu spuneam că n'am luat nici un ban, nu mă credea, ci mai cumplit mă lua la bătae, întrebându-mă unde am pus banii, cui i-am dat?... Insă bunul Dumnezeu cel milostiv, nu m'a uitat, ci a voit ca nevinovăția mea să iasă la lumină, precum a și ieșit, căci după două săptămâni dela muncirea mea, vine muerea megieșului cu un șip de rachiu dela târg, și poftește pe bunica în arie, se pun amândouă pe iarbă verde și se pun la sfat, între care spune bunicăi că și-a adus aminte unde au pus banii, și căutându-i i-a găsit».

«Pe urmă a venit la tata și și-a cerut iertăciune. Tata a iertat-o, dar eu am rămas cu bătaia și usturimea trupului... Dumnezeu însă ca drept judecător și bun, n'a voit să o lese în pace, ci a pedepsit-o, și iată cum: luându-i-se la oaste un băet, anume Ion, prins cu funia, ea s'a supărat și atâta a răcnit și a plâns, umblând ca o nebună prin sat, până ce a murit. Asemenea și pe fată care și-a sfârșit viața murind de pelagră».

Pedeapsa divină ni se pare prea mare pentru atâta vină, dar legătura pe care părintele o face între năpasta căzută asupra lui şi nenorocirile femeii caracterizează mentalitatea teologică şi parcă-l recitim pe bătrânul Ureche: «cei buni vedem că au sfârşit bun şi lăudat; iar cei răi, rău s'au sfârşit, după cuvântul proorocului». «Amintirile» precizează data naşterii: părintele Vasile Grigorescu s'a născut la 19 August 1831, iar nu în anul 1828, după d. Ungureanu. Primul capitol se ocupă cu «origina neamului». Bunicul după tată se numea Vasile Podolschi şi era din Bucovina, din Pătrăuţi, aproape de Suceava. In 1812, pe când Ruşii erau în războiu cu Napoleon, au venit în Moldova, bunicul său stabilindu-se în satul Petiea, judeţul Suceava, astăzi Baia, ca vechil pe moşia Casandrei Ciudin. De frica volintirilor, au mai trecut odată graniţa în Bucovina, dar după ce turcii au bătut pe eteriştii greci, făcându-se pace, s'au întors iarăşi în Moldova la Petiea, nu Petea, cum scrie d. Ungureanu. Tatăl său, preotul Grigore, l-a pus la carte, la cinci ani. După ce a învăţat slovele, a trecut la ceaslov, apoi la psaltire. Tatăl său era sever: trecea cu uşurinţă dela mângâietoarea netezire a părului, dela daruri în roşcove şi covrigi la varga care cădea cu greutate pe spinare, sau, când se întrecea în nebunii, chiar la pumnul puternic. După ce învăţase cele ale bisericii după îndrumarea tatălui său. la 13 ani, Vasile Grigorescu trece la Fălticeni, la şcoală. Amănuntele sunt interesante pentru cunoaşterea învăţământului public al epocii. Era prin 1843 când, în Fălticeni, fiinţa o şcoală unde un Neculai Daşchevici preda lecţii de citire, caligrafie, chiar de limba germană, în schimbul unei carboave pe lună. In anul următor, s'a deschis în Fălticeni şcoala domnească, prima şcoală primară a oraşului; profesor era vestitutl Neofit Scriban, viitorul episcop, unul din eroii unirii principatelor.

Portretul lui Neofit Scriban, în câteva trăsături, de-o mare sobrietate, iarăşi ne aminteşte de cronicari. «Tata m'a prezentat părintelui profesor Neofit, carele-mi aduc bine aminte era cu capul plecat în partea dreaptă şi cam ştirb la buza de desupt». Părintele Neofit i-a schimbat numele în Vasile Ponteanu, din Vasile Podolschi, românizându-l. Primăvara îi scotea în excursii, la jocuri de oină; copiii cântau un cântec compus de Sfinţia Sa: «Orişiunde a României vă aflaţi prea nobili tineri, ascultaţi un glas al mamei ce vă strigă către sine».

Şcoala era împărţită în trei clase: cea cu începătorii se numea Langastru; cea cu cei cari ştiau a ceti şi a scrie se numea Norma mică şi cea cu cei cari începuse a învăţa la gramatică, aritmetică, geografie şi la limba franceză, mai toţi fii de boieri, se numea Norma Mare.

Iată care era metoda: înaintea băncei cu băieţi era un fel de băncuţă cu un uluc din scânduri, plin cu nisip. Dinaintea băncuţei era o tablă neagră pe care erau scrise literile. Monitorul înarmat cu o vargă lungă, după ce se netezea bine nisipul, poruncea elevilor să scrie litera, A de exemplu; după ce scrieau băieţii cu degetul arătător, monitorul mergea de vedea cum a scris fiecare, îndreptând literile rău scrise sau pedepsind cu băţul. Aşa se urma până la litera x.

In şcoala domnească din Fălticeni, părintele Vasile Grigorescu a fost coleg cu Nicu Gane. Dăm pasajul respectiv, interesant pentru biografia nuvelistului: «Era în şcoală un copil mititel, pot zice de 4 pe 5 ani Nicu, fiul domnului Căminar Matei Ganea, pe care-l aducea în braţe la şcoală şi-l ducea tot în braţe Iordache Caton, feciorul preutului Ioan din satul Ganea, carele mai mult se juca cu băeţii, dar părintele Neofit îl tot necăjea cu limba franceză. Ce se întâmplă, că întru una din zile piere gramatica cea franceză a părintelui Neofit. Ce să facă? Altă gramatică nu era. Se sfătuesc ei şi Iordache Caton, carele era şi ca pedagog, caută încolo, caută încoace, caută peste tot locul, ba încă şi pe la toţi băeţii, gramatica nicăiri. Atunci văd că Iordache Caton aduce o psaltire şi cheia bisericii, pune pe toţi băeţii din şcoală să puie degetul la cheia de care era atârnată psaltirea; împreună cu Iordache Caton zicând: miluieşte-mă Dumnezeule, şi aşa au încercat pe toţi băeţii, între cari am fost şi eu unul, dar psaltirea nu s'au învârtit. Iată că şi Nicuşor se arată, jucându-se printre băeţi. Caton îl vede, îl chiamă şi-i spune: Nicuşor, ia să ne jucăm şi amândoi; pune degeţelul colea, arătându-i unde să-l puie. El pune degetul şi cum a început a zice miluieşte-mă Dumnezeule, s'au şi învârtit psaltirea. A mai încercat si a doua oară şi a treia oară si psaltirea tot s'a învârtit. Atunci Caton l-a luat în braţe şi a început a-i făgădui că are să-i

cumpere cuţitaş şi are să-i deie cofeturi, numai să-i spuie unde a pus cartea — gramatica —. Atunci el l-a dus la soba din langastru şi i-a scos gramatica din cenuşă. Bucuria părintelui Neofit că s'au găsit cartea şi când l-a întrebat Caton că dece au ascuns cartea în cenuşă, el a spus: pentru că-l tot necăjea părintele cu dânsa».

In 1912, s'a serbat aniversarea a şaptezeci de ani dela întemeierea şcolii primare din Folticeni, unde învăţaseră Nicu Gane şi Vasile Grigorescu.

Serafim Ionescu, organizând sărbătorirea acestei şcoli domneşti, l-a invitat şi pe Nicu Gane. Părintele Vasile Grigorescu, ajuns un patriarh al locului, era de faţă. Nicu Gane, evocând pe şcolarul de patru-cinci ani al şcolii de altădată, în discursul necunoscut astăzi, îşi arată emoţia de-a revedea pe fostul său coleg de şcoală, părintele catihet Vasile Grigorescu: «Sântem amândoi cărunţi, cu sacul anilor greu în spinare, dar în sfârşit să mulţumim lui Dumnezeu că am ajuns ziua aceasta fericită să ne întâlnim amândoi sănătoşi aici, la obârşie» [15].

In luna August 1844, Vasile Grigorscu intră în Seminarul din Socola. D-l Gh. Ungureanu, nu ştim pe ce temeiu, dă anul 1848 [16], ca dată a intrării în Seminar. Părintele Furtună bănuia mai de mult o dată mai veche decât 1848.

După ce tatăl său l-a prezentat lui Filaret Scriban, logofătul şcoalei l-a înscris în condică schimbându-i numele din Vasile Ponteanu în Vasile Grigorescu. Două săptămâni mai târziu, tânărul seminarist este nevoit să plece la Fălticeni, în căruţă şi pe jos, pentru întocmirea unui act.

Peripeţiile acestei dramatice călătorii sunt povestite pe larg, în amănunte interesante pentru culoarea vremii. Pornind seara din Iaşi, a ajuns a doua zi dimineaţa în Podu-Iloaei unde «am cumpărat două pedele: un fel de turte rotunde ca talgeru', cu nişte împunsături de lingură pe dânsele, de care tot atuncea mâncând eu şi mai împărţind pe la băetani, m'am mântuit de ele».

Seara a ajuns cu căruţa la Paşcani: tot târgul, pe-atunci, se compunea numai din două hanuri; «nu ca astăzi aproape ca şi Folticenii», adaugă părintele Grigorescu. Inceputurile oraşului Paşcani au fost înfăţişate cu obişnuitul dar de evocare de Mihail Sadoveanu, care, născut în Paşcani, a crescut odată cu târgul său natal. Datele părintelui Grigorescu corespund întocmai cu istoria colorată a marelui scriitor. Popasul la izvoarele ce erau sub dealul Curţii aminteşte de Creangă. Oamenii au făcut foc, au pus crăcana deasupra focului, au pus ceaunul cu apă în cârlig, au presărat sare şi făină peste apă, au tăiat o bucată de carne mărunţel aşezând-o pe jăratec. «In câteva minute masa a fost gata, a răsturnat mămăliga pe un ştergar pus jos pe o traistă, aduce bucata de ceaun şi se dau pe lângă bucata de ceaun cu boţurile de mămăligă».

Pe-atunci în seminare erau numai cinci clase. Tot în acei ani s'au înfiinţat şcolile catihetice în toate ţinuturile din Moldova, unde se pregăteau dascălii pentru preoţie; catiheţi la aceste şcoli au fost numiţi absolvenţii seminarelor cu atestat de cinci clase. «Cel dintăi Catihet la Folticeni, scrie părintele Grigorescu, a fost părintele Vasile Arhipescu, apoi Nicolai Conta şi la urmă eu».

Ni se arată greutăţile învăţământului pe acele vremi [17]. Toate studiile se scriau de mână, elevii nu se puteau ţine de scris şi unii rămâneau cu lecţia nescrisă, mai ales la părintele Melhisedec, care dicta repede şi da lecţii mari.

După ce primeşte atestatul de şase clase seminariale, Vasile Grigorescu începe a se îngriji de viitor. Face o petiţie către Mitropolit, în care descrie soarta seminariştilor, cari deşi munciră în şcoli şi învăţară carte, umblau cerşind locuri pela curţile boierilor.

Pitoreşti sunt amănuntele complicatelor peripeţii prin care trece tânărul candidat la preoţie pentru a se căsători: interesantă este mentalitatea omului de ţară care era Grigorescu, care credea în farmece. Printre fetele care i se propusese, era şi Spiridoana, fiica preotului Dimitrie din Fântânele. Tânărul candidat la preoţie şi însurătoare îi face o vizită: «Când să plec de acolo, Spiridoana 'mi dă un măr; l-am luat şi l-am pus în buzunar. Ajung la Petiea, spun cumnatei cele ce am păţit, arătându-i şi mărul dela Spiridoana. Ea zice: să nu-l mănânci, Vasilică. Eu atuncea iau mărul şi-l trântesc de stâlpul porţii. Mărul a crăpat în patru; când l-am căutat, miezul mărului era negru-vânăt; atuncea cumnata a zis: ura! Vasilică, mare noroc ai avut că nu l-ai mâncat! Că cine ştie cu ce bazagoane era aghezmuit măru' aista, nu vezi câtâ-i de negru-vânăt!»

Un prof. al lui I. Creangă la Folticeni: Păr. Vasile Grigorescu Catihetul

Căsătorindu-se, după multe peregrinări, cu Catinca, fiica preotului Grigore din Brăneşti-Baia, Vasile Grigorescu caută să-şi organizeze viaţa materială. Postelnicul Matei Gane, tatăl scriitorului Nicu Gane, epitropul Bisericei Adormirea, când a auzit că s'a însurat, îl chiamă, îl felicită şi după aceea îl întreabă: «ce voiesc să fac acuma? Eu spun: am să mă fac preot; dacă ai să te faci preot, atunci iaca părintele Vasile Ştirbu, îi bătrân şi slab. Fă-te aici la biserica mea. Ai să fii îngrijitorul bisericei şi pe lângă aceia ce au preoţii ceilalţi, ţi-oiu da şi eu patru galbeni pe an să-mi ajuţi la cancelaria Epitropiei».

Urmărind şi un post de profesor, Vasile Grigorescu aude că boierul Nastasache Başotă are de gând să înfiinţeze o şcoală la Pomârla.

Hotărându-se să rămână preot la biserica Adormirea din Folticeni, Vasile Grigorescu ia o mărturie dela epitropul Matei Gane şi o recomandaţie către Mitropolitul Sofronie şi pleacă la Iaşi. Mitropolitul îl trimite înapoi la Folticeni ca să-i aducă o altă mărturie, iscălită nu numai de epitrop, ci de poporăni, preoţi şi adeverită de Protoiereu. Matei Gane îi face mărturia ca epitrop, dar unul din preoţi anume Ioan Băieşu, a refuzat să i-o iscălească. Felul categoric cum a rezolvat chestiunea Matei Gane, e interesant nu numai pentru caracterizarea figurii tatălui lui Nicu Gane, dar şi pentru moravurile vremii: postelnicul Matei Gane a poruncit eclesiarhului Nicolea Voinea să se aşeze cu ciomagul în faţa Bisericei şi să nu dea voie preotului Băieşu să intre în biserică, până când nu se va învrednici să iscălească mărturia lui Grigorescu: «Părinte Ioane, te rog mă iartă şi nu te supăra, am poruncă dela Cuconul Matei Ganea să nu te las să intri în biserică. A spus să te duci la biserică la Baia, că aicea-i biserica lui. Preotul vrea să-l împingă într'o parte, zicând: da dă-te într'o parte, măi, ce tot spui; el i se pune în cale şi zice: nu se poate, părinte, intru în păcat! Ce, vrei să-mi dea 50 de bice?»

Matei Gane, nu numai că era epitropul bisericii Adormirea, dar însăşi locaşul era ctitorie a familiei găneşti; toate mărturiile îl arată ca om al lui Dumnezeu şi vrednic slujitor al bisericii: întrebuinţa chiar brutalitatea când era singurul mijloc de-a căpăta un preot bun ca Grigorescu la biserica lui.

Grigorescu a umblat apoi pela curţile boiereşti, «pe unde îi găseam adunaţi ciotcă la joc de cărţi», pela Alecu Forăscu şi alţii.

Paroh la Catedrala Adormirea Maicii Domnului o vieaţă întreagă, peste 60 de ani, Vasile Grigorescu a fost supleant la şcoala catihetică dela 24 Septembrie 1854 până la 16 August 1856, Catihet trei ani între 1856 şi 1859, institutor dela 1859 până la 1871 şi profesor de religie la gimnaziul din Fălticeni, dela 1870 până la 1884.

«După un aviz a lui Dumnezeu comunicat prin vis», părintele Vasile Grigorescu s'a hotărît să facă o şcoală la Petiea, satul său natal, din economiile unei vieţi lungi şi curate. Şcoala din comuna Pleşeşti, satul Petiea, a terminat-o în 1902 şi a fost inaugurată în Octombrie acelaş an. Spiru Haret a trimis pe Vlahuţă ca să vadă şcoala şi să-şi dea avizul dacă şcoala poate purta numele donatorului. In urma raportului elogios al lui Vlahuţă, ministrul Haret personal venind la Fălticeni, îi mulţumeşte decorându-l.

Părintele Grigorescu n'a avut parte de-o viaţă fericită. La 2 Noembrie 1866 îi moarte soţia. Rând pe rând îi mor toate cele cinci copile: Pistia, Agripina, Pulheria, Nastasia şi Elpida. «Iar eu, cu toate lacrimile şi bocetele mele de disprerare am rămas singur şi mai trăiesc încă pe lumea aceasta în chinuri şi suferinţi, neavând cu cine mă mai mângâia, ci numai cu cuvintele dreptului Iov: Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat».

Acesta a fost părintele Vasile Grigorescu: profesor al lui Ion Creangă în mod sigur, istoria literară va trebui să-i înregistreze numele. Catihet la şcoala din Folticeni, părerile cercetătorilor vor trebui revizuite. A fost o figură de-o puritate morală cum rar se întâlneşte, lovit crunt de soartă, duhovnic neîntrecut, alb patriarh la adânci bătrâneţe. «Amintirile» lui au colorit de cronică şi trebue consultate pentru biografia lui Creangă şi-a lui Nicu Gane, cât şi pentru istoria şcoalei româneşti şi-a bisericii. Preot între preoţi, părintele Vasile Grigorescu este un nume core va rămâne în patrimoniul spiritual al ţinutului folticenean şi-al Moldovei. A fost coleg cu Nicu Gane şi-a fost profesor al lui Ion Creangă.

Acum doarme la Petiea lângă Folticeni. Grilajul de fier ce-i înconjoară şi-i ocroteşte mormântul nu trebue să dispară, iar numele depe cruce nu merită să fie şters, după cum figura lui nu trebue să fie acoperită de uitare.

G. Ursu

NOTE

[1] Un instigator, Ed. I, Bucureşti, editura Revistei *Flacăra*, Tip. Carol Göbl, 1911.

[2] In amintirea lui Creangă, în colecţia Foi volante. Ed. I. Iaşi *Viaţa Românească*, 1920.

[3] *Analele Academiei Române*, secţia literară, comemorarea lui Creangă in şedinţă publică la 12 Ianuarie 1940.

[4] *Gh. Ungureanu:* „Din viaţa lui Ion Creangă", documente inedite, Fundaţia pentru literatură şi art, Buc. 1940, pag. 38—46.

[5] *Gh. Ungureanu,* op. cit. Anexe, pag. 134—135.

[6] Idem, pag. 41.

[7] *Gh. Ungureanu,* op. cit. Anexe, pag. 141.

[8] *Mihai Lupescu,* despre Catihetul lui Ion Creangă în revista „*Ion Creangă*" Noembrie-Decembrie 1914, Anul VII, nr. 11—12.

[9] *Artur Gorovei:* „Catihetul" Vasile Grigorescu în Păstorul Tutovei, Ian.-Febr. 1941, pag. 19.

[10] Anuarul festiv, cu ocazia serbării semicentenarului gimnaziului din Fălticeni 1870—1921 Folticeni 1921. M. Lupescu „Din alte vremuri", pag. 64.

[11] Revista „Ion Creangă", 1914, nr. 11—12, pag. 292.

[12] Cuget Clar, 25 August 1940, Anul V, nr. 7, pag. 100—101. D. Furtună: „Catehetul lui Creangă".

[13] Păstorul Tutovei, Ianuarie-Februarie 1941, Anul IV, nr. 1—2, pag. 19.

[14] Idem. Mai-Iunie 1941, nr. 5—6, pag. 278.

[15] *Serafim Ionescu,* O serbare, Făticeni 1912.

[16] *Gh. Ungureanu,* Din vieaţa lui Ion Creangă, Bucureşti 1940, pag. 41.

[17] „*Amintirile*" sunt publicate în *Păstorul Tutovei*, Bârlad, numerele dela 1 la 10, anul IV, 1941.

G. U.

De chiar Phidias maestrul. Oare nu te simţi mişcat
Ca de-o mândră sărbătoare? [7]

Şi în fine tată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit dumnezeeşte de frumos în acest loc
Dintr'un singur, admirabil stan de marmură luat
De chiar Phidias maestrul Oare nu te simţi mişcat
~~Ca de-o mândră sărbătoare?~~
De atâtea frumuseţe [illegible]

PSAMIS

...E-o curată nerozie... Bine **crede** [8] cine spune
Că femeile mai toate sunt deşerte ori nebune.

E-o curată nerozie. Bine ~~crede~~ zice cine spune
Că femeile mai toate sunt deşerte ori nebune.

SCENA A DOUA

LAÏS

Inţeleg. Nişte prieteni fără milă şi **mândrie** [9]
Cari [şi] [10] recunoştinţa ne-o prefac în datorie
Şi în sarcină **cumplită** [11]. Care-i suma ce se cere?

Laïs

Inţeleg. Nişte prieteni fără milă ~~şi mândrie~~ şi-omenie,
Cari şi recunoştinţa ne-o prefac în datorie
Şi în sarcină ~~cumplită~~ de bani. Care-i suma ce se cere?

LAÏS

...Totuşi neîndemânatec, simte 'n el un dor nespus
Să s'apropie de a noastre obiceiuri mai senine

[7] **Ca de-o mândră sărbătoare** = versul final, prin care poetul vrea să arate că totul este astfel împodobit încât te transpune într'o atmosferă de „mândră sărbătoare", este înlocuit de către Maiorescu cu versul propriu: **„De atâtea frumuseţe..."**.

[8] **Eminescu:** Bine **crede** cine spune; **Maiorescu:** Bine zice, cine spune..

[9] **Em.: şi mândrie — M. şi-omenie.**

[10] **cari recunoştinţa** — Cari **şi recunoştinţa.**

[11] sarcină **cumplită** — sarcină **de bani.**

Ca şi omul beat ce 'ncearcă în picioare a se ţine
Şi a merge [12].

PSAMIS

Dar urîtu-i ciocârlanul ce l-ai prins.
Cum de te-ai deprins cu dânsul?

BOMILCAR (a parte)

Jumulindu-l s'a deprins.

LAÏS

Oare ştiu eu vre odată de ce capăt guturaiu?

PSAMIS

De-acest monstru e prea bună chiar părerea care-o ai.

LAÏS [13]

Dar fiindcă astă seară pleacă, ar fi de dorit
Ca nimic să nu se zică rău de dânsul...

Totuşi neîndemânatec simte-n el un dor nespus
Să s'apropie de a noastre obiceiuri ~~mult mai fine~~ mai senine
Ca şi omul beat ce'ncearcă în picioare a se ţine
~~Şi a merge~~

~~Psamis~~

Dar urîtu-i ciocârlanul ce l ai prins..
~~Cum de te-ai~~ deprins cu dânsul

~~Bomilcar (a parte)~~

Jumulindu-l s'a deprins

~~Laïs~~

Oare ştiu vre odată de ce capăt guturaiu..

~~Psamis~~

~~De acest monstru e prea bună chiar părerea care o ai.~~

~~Laïs~~

Dar fiindcă astă seară pleacă, ar fi de dorit
Ca nimic să nu se zică rău de dânsul..

[12]–[13] Text suprimat de către Maiorescu, aşa încât Laïs continuă: Dar fiindcă astă seară pleacă...

SCENA A TREIA

LAÏS

Em.: O! de sigur. (A parte) **Câtă scârbă mie-mi fac a lui batjocuri!** [14]
M.: **O!** de sigur. (A parte) Cât de tare mă mâhnesc a lui batjocuri.

ARIOBARSANES

Are-un cântăreţ din fluer care este [de] [15] prisos
Şi vrea să mi-l treacă mie, ieftin, fără de folos,
Şi eu cred că **chiar în clipă** [16] ne 'nvoim numai decât.
Cât cei tu?

PSAMIS

Em.: Cum ajungi să ştii aceasta şi de unde până unde?
M.: Tu să-mi ştii trebile mele? Dar de unde până unde?

PSAMIS

Em.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, **fără ca să-l fi văzut,**
M.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, făr ca eu să-l fi văzut.

BOMILKAR (către Psamis)

Em.: De acuma ţi se 'nfundă toate planurile tale.
M.: De acum ţi se înfundă toate planurile tale.

BOMILKAR

Pe **Joe** [17], de-o 'ndrăsneală foarte rară.

CHALKIDIAS (liniştit şi leneş)

Dar nemernicul îţi spune
Să nu uiţi că **pân' atuncea pe când** [18] soarele apune

[14] **Scârbă** în Moldova nu înseamnă ca în Muntenia şi Oltenia **desgust** ci chiar **mâhnire, întristare.** In acest înţeles expresia este frecventă în glosarul lui Eminescu. Dar şi înţelesul muntenesc se potriveşte în trad. lui Em.
[15] **de** = completat de Maiorescu.
[16] **chiar în clipă** — cuvintele sunt înlocuite de Maiorescu cu: **„prin urmare".**
[17] Pe **Joe** = Maiorescu: Pe **Melkarth...**
[18] **Maiorescu:** Să nu uiţi că **până 'n clipa 'n care** soarele apune.

El rămâne-egal cu tine. Ar putea să-ţi pară rău,
Nu de alta.

Dar nemernicul îţi spune
pân' în clipa în care
Să nu uiţi că ~~pân' atuncea pe când~~ soarele apune
El rămâne-egal cu tine Ar putea să-ţi pară rău,

PSAMIS

Bine, bine, bucură-te!

LAÏS [19]

Nu-i curaj, ci nebunie
De-a mai irita călăul ce-ţi întinde ştreangul

CHALKIDIAS

Fie,
Dară ştreangul se va rupe. [20]

~~Laïs~~

~~Nu-i curaj, ci nebunie~~

~~De-a mai irita călăul ce-ţi întinde ştreangul~~

~~Chalkidias~~

~~Dară ştreangul se va rupe.~~

LAÏS

Psamis, tu eşti econom,
Dar răutăcios nu eşti. Vinde-mi mie pe-acest om.

CHALKIDIAS

Da, căci tu mi-ai smintit capul. Am crezut cu-aşa tărie—
Nu prea râde de-o natângă dar pioasă erezie [21]
Cum că ţinta cea mai mare, cel mai scump odor al sorţii
E să te posed pe tine, fie chiar cu preţul morţii.

Da, căci tu mi-ai smintit capul Am crezut cu-aşa tărie —
Poţi să râzi, eu îţi dau voe, de atâta nebunie —
~~Nu prea râde de-o natângă dar pioasă erezie~~ —

[19]-[20] Ca şi versurile cuprinse între notele 12—13, şi acestea de aci sunt suprimate de Maiorescu.

[21] Versul întreg a fost înlocuit de Maiorescu prin următorul:
Poţi să râzi, eu îţi dau voe, de atâta nebunie.

CHALKIDIAS
Alungai de lângă tine
Pe 'ndrăsnețul care cearcă a ta cale a aține.
Bine ai făcut. [22]

PSAMIS
El spune ce se cade singur chiar.

CHALKIDIAS
Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar. [23]

Chalkidias
Alungai de lângă tine
Pe 'ndrăsnețul care cearcă a ta cale a aține.
~~Bine ai făcut~~ — Psamis
~~El spune ce se cade singur chiar~~

~~Chalkidias~~
~~Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar~~

CHALKIDIAS

Nu voiu tânguire și nici cântece de jale
Să urmeze după mine, să mă turbure pe cale
Nu regret nimic din toate [24] și nu simt nici o căință
In răstimp de-o săptămână am putut cu ușurință
Să îndestulez cu sațiu toate poftele acele,
Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și am degustat în pace toate acele bucurii [25]
Ce'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii.

Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și m'am ~~degustat~~ adăpat în pace ~~toate~~ la acele bucurii
Ce'n mizerie (lipsindu-mi) le vedeam cu ochii vii

22-23 — Text suprimat de M.
24 **M. Nu ași vrea să schimb nimica** și nu am nici o căință.
25 **M.: Și m'am adăpat în pace la acele bucurii.**

Jur pe Zeus că fără pismă vă conced acest noroc
Și o singură părere îmi păstrez în a lui loc. [26]

Jur pe Zeus că fără pismă vă conced acest noroc
mare 'nvățătură
Și o ~~singură părere~~ ~~mi~~ îmi păstrez în al lui loc

CHALKIDIAS

Te liniștește,
N'a crescut încă copacul și nici cred cum că va crește,
Este sigur pentru mine: **acest om nu este omul** [27]
Care-și spânzură averea cu 'nlesnire de tot pomul.

N'a crescut încă copacul și nici cred cum că va crește,
Și e sigur pentru mine: ~~acest~~ ~~nu~~ ~~este~~ omul
Care-și spânzură averea cu 'nlesnire de tot pomul.

PSAMIS

1. Mișele, te așteaptă în curând
2. Să plătești obrăznicia și purtarea ta de rând.
3. Ai să le spășești pe toate, jur pe cerul ce-l invoc.
4. M'ai făcut de râs și țintă la bătaia [ta] [28] de joc!
5. Doi talenți am dat pe tine, și tu chiar cu banii mei
6. Mi-ai răpit pe cea mai mândră, mai frumoasă 'ntre femei?
7. **O mișel, o peritorule de foame! Ce să fac**
8. **Ca onoarea mea atinsă pe deplin s'o satisfac?**

Mișele te așteaptă în curând
Să plătești obrăznicia și purtarea ta de rând
Ai să le spășești pe toate, jur pe cerul ce'l invoc
M'ai făcut de râs și țintă la bătaia ta de joc
Doi talenți am dat pe tine, și tu chiar cu banii mei
Mi ai răpit pe cea mai mândră mai frumoasă 'ntre femei
~~O mișel, o peritorule de foame! Ce să fac~~
~~Ca onoarea mea atinsă pe deplin s'o satisfac?~~

Acestea sunt ultimele modificări din partea întâia a manuscriptului. Partea a doua se tipărește în revistă, fără nici o schimbare. Sunt numai, față de ms., câteva erori de tipar. O dovadă mai mult că **Maiorescu** a cetit dela scena a cincea până la sfârșit cu mai

[26] **M.: Și o mare 'nvățătură îmi păstrez în al lui loc:**
[27] **M.:** Este sigur pentru mine **că acesta nu e omul.**
[28] ta = adăogat de **M.** Versurile urmează, după indicația lui Maiorescu, astfel: 1, 2, 5, 6, 3, 4, iar 7, 8 au fost tăiate de **M.**

puţină atenţiune sau cu o mai scăzută dispoziţie, este desacordul dintre modificările din partea întâia şi textul care urma şi în partea a doua să sufere aceleaşi modificări. D. ex. pag. 35 ms.:

Mistuind împotrivirea cu a soarelui lumină
De o patimă turbată a mea inimă fu plină
Şi atunci hotărîiu tare să câştig al tău amor
Fie-o zi, fie o oră, fie fulger trecător
De-o clipă, iar pe scurta **degustare**[29] — a fericirii
Să-mi arunc tot restul vieţii în noianul nimicirii.

Ms. pag. 35: Dar singur îmi ziceai cu stăruinţă
Cumcă nu regreţi nimica şi nu ai nici o căinţă[30]

Ori Maiorescu în scena a treia modifică versul şi-i dă forma aceasta: **Nu aşi vrea să schimb nimica şi nu am nici o căinţă...,** iar în scena a cincea nu-şi mai repetă versul transformat din scena a treia, ci lasă versul lui Eminescu, ceea ce denotă că traducătorul este atent la subtilitatea şi nuanţa replicilor dintre persoane, pe când criticului îi lipseşte controlul din perspectivă asupra întregului în organică înlănţuire de amănunte. Pe Maiorescu îl preocupă prea mult forma exterioară dela vers la vers. Când mai observăm că nici forma exterioară impusă de critic nu-i superioară celei a lui Eminescu, prin sonoritate sau prin vre-o surprinzătoare metaforă şi că adesea în locul interioarelor vibrări şi cadenţe poetice se aşează cuvinte de împlutură (= **Oare nu te simţi mişcat ca de-o mândră sărbătoare?** = **Oare** nu te simţi **mişcat** de atâtea frumuseţe? — **Bine crede, cine spune** = Bine zice, cine spune. — **Nu prea râde de-o nătângă dar pioasă erezie.** = Poţi să râzi, îţi dau voe, de atâta nebunie...) — intervenţia ne pare cu atât mai insolită, iar găsirea manuscriptului vine să dea şi mai mare putere de adevăr constatărilor noastre de până acum în legătură cu editarea operei lui Eminescu.

De astă dată: manuscriptul care a fost la tipografie există; schimbările făcute la şase ani dela moartea traducătorului se văd în manuscript; scrisul se recunoaşte al lui T. Maiorescu. In „Convorbiri Literare" (1895) comedia se tipăreşte cu transformările lui Maiorescu.

Emendările noastre în strictă concordanţă cu manuscriptul lui Eminescu nu admit nici o discuţie în contradictoriu. Manuscriptul îl depunem la **Academia Română.**

O altă problemă care se pune este aceea a textului folosit de Eminescu pentru traducere. S'a arătat că Augier s'a bucurat de o

[29] Cfr. nota 25. **Eminescu:** Şi am **degustat** în pace toate acele bucurii...
Maiorescu: Şi m'am adăpat în pace la acel ebucurii...

[30] **Laïs** îi răspunde aici lui **Chalkidias** cu propriile sale cuvinte din scena a treia (cfr. nota 24):
Nu regret nimic din toate şi nu simt nici o căinţă.

largă răspândire în Germania prin tălmăcirile din Reclams-Universal-Bibliothek. Faptul că amândouă, atât traducerea germană, cât și cea românească, primesc ca titlu numele eroinei **Laïs** (în R. U. B. n-rul 2414) și nu dau în traducere titlul autorului francez **„Le joueur de flûte“** ar fi numai o primă indicație și aceasta de ordin editorial. Poate e și o coincidență. In tot cazul până nu vor fi confruntate tustrele textele și cercetate, până nu se va trece la examinarea în fond a problemei, ar fi prematură vre-o enunțare, mai cu seamă că prima traducere din E. Augier apare la n-rul 622 **(Der Pelikan)**, iar **Laïs** este penultima sub n-rul 2414. Autorul francez a fost contemporan cu Eminescu și a murit în acelaș an. N'ar fi exclus ca la 1888 când Eminescu să fi lucrat traducerea, cea în limba germană încă să nu se fi tipărit. Pentru evitarea anacronismului în informația bibliografică ne-am adresat direcțiunii editurii Reclams-Universal-Bibliothek cu rugămintea să ne comunice data apariției celei dintâi ediții din **Laïs.**

„Le joueur de flute“ s'a reprezintat întâia oară la Paris pe scena Comédie-Française în 19 Decemvrie 1850. **„La Cigue“** (Cucuta) se înfățișa în Second Theatre-Française la 13 Mai 1844; de aici înainte **Émile Augier** devine un nume tot mai cunoscut și tot mai prețuit de un anume public care preferă să i se expună calitățile și defectele sub hlamida anticilor.

In Germania É. Augier umple golul comediilor lui **August v. Kotzebue,** asasinat la 23 Martie 1819 din cauza actelor de trădare împotriva Germaniei și în folosul Rusiei, ca agent secret și consilier intim al țarului Alexandru al II-lea.

Pe temeiul scrisorii **Henriette Eminescu** [31], adresată domnișoarei **Cornelia Emilian,** atât revista **„Conv. Lit.“** din 1895, când publică întâia oară comedia **Laïs** în tălmăcirea lui Eminescu, precum și **I. Scurtu,** care reproduce piesa în ediția dela 1908, se opresc la informația surorii poetului în sensul că traducerea ar fi din 1888, „când mintea poetului se înseninase din nou pentru câtăva vreme“ [32].

Argumente de ordin interior, grafia și lexicul, ne fac să credem că lucrarea lui Eminescu datează de mai demult, probabil din anii de studiu dela Berlin, iar un argument extern, de ordin bibliografic se adaogă și susține presupunerea noastră. După cum am spus mai înainte, ne-am adresat direcțiunii editurii Philipp Reclam jun. din Leipzig pentru a ne da o indicație privitoare la data apariției în traducerea germană a comediei „Laïs“ din Reclams Universal Bibliothek.

Ne răspunde însuș domnul **Philipp Reclam jun.,** directorul și proprietarul celebrei edituri: ...„Vă fac cunoscut că în Biblioteca

[31] Botoșani, 26/14 Sept. 1888.
[32] „Conv. Lit.“ 1908 XLII 94—95.

mea Universală comedia „Laïs" de Émil Augier a apărut întâia oară tradusă în limba germană la **1888**"...

Verlag Philipp Reclam jun.

IN LEIPZIG

INSELSTR. 22/24 · FERNSPR.: 72171 · POSTSCHECK LEIPZIG 295 · B 6520 u. B 7843

Dr.N/N Leipzig, am 17. 1. 1942

Herrn Professor I.E. T o r o u ţ i u

B u k a r e s t III

Str. Argentina 39

Sehr geehrter Herr Professor!

Auf Ihre freundliche Anfrage vom 25. Dezember teile ich Ihnen mit, daß das Lustspiel "Lais" von Emile Augier in meiner Universal-Bibliothek erstmals 1888 in deutscher Übersetzung erschienen ist. Die Ausgabe ist bereits seit längerer Zeit vergriffen. Ich kann Ihnen aber noch ein Archivexemplar aus meinen Beständen zur Verfügung stellen und lasse es mit Kreuzband wunschgemäß an die Buchhandlung Buchholz in Bukarest zugehen. Ich bitte, den Betrag von RM -.35 durch die Buchhandlung Buchholz zu begleichen.

Ich freue mich, Ihnen hiermit gefällig sein zu können und zeichne

hochachtungsvoll

Philipp Reclam jun.

Prin urmare „Laïs" s'a tipărit în R.-U.-B. la 1888, în acelaşi an în care după spusa Henriettei, poetul ar fi lucrat traducerea; scrisoarea Henriettei este din 26/14 Sept. 1888. Ar însemna deci că poetul numai în 2—3 luni dela apariţie în limba germană să fi primit broşura, s'o fi citit, s'o fi tradus şi transcris în două exemplare. Am omis să menţionăm că manuscriptul lui Eminescu, pe care l-am predat **Acodemiei Române** poartă în faţă numărul de ordine **II**, scris cu creon albastru. Ulterior ne-am întrebat

ce va să însemne acest **II?** și recitind scrisoarea Henriettei, ne-am oprit la propozițiunea următoare subliniată de noi: ...„Piesa ce a lucrat-o, e la mine și era aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim și a găsit-o că este bună. **S'a luat deciziunea de a se juca în sezonul iernei"...** Cercetând **Arhiva Teatrului Național din București,** am dat, într'adevăr de urmele primului manuscript al traducerii **„Laïs".** In registrul repertoire înființat la 1885, transcris în altul de dată mai recentă, sub n-rul 16 litera L. se găsește intrarea manuscriptului la Teatrul Național. Manuscriptul a dispărut însă din Arhivă. Directorul general al Teatrelor, romancierul nostru **Liviu Rebreanu,** care se ostenește în prezent să pună în rânduială averea spirituală a Teatrului Național, a binevoit, să ne dea lămuriri, în măsură să explice pierderea nu numai a acestui manuscript, ci și a altor prețioase urme din trecut. Se poate totuși ca într'o bună zi să apară, cine știe unde, și acest ms.

Cu supoziția că versiunea germană din **Reclam** ar fi apărut chiar la începutul anului 1888, că la o dată mai apropiată sau mai îndepărtată, textul german din 1888 a ajuns în posesiunea lui Eminescu, până la 17/27 April 1888 acesta trebuia să fi terminat traducerea în românește și s'o fi transcris în dublu exemplar. Cine s'a inițiat câtuși de puțin în felul de lucru al poetului român și timpul ce-l folosește pentru cea mai scurtă poezie originală sau și tradusă, cine cunoaște revenirile sale în variante, nu va admite acest scurt interval dintre Ianuarie—Aprilie pentru operația acestei tălmăciri, cu atât mai mult, pe cât poetul bolnav intră încă din primăvara anului 1887 pe mâna medicilor cari până la sfârșitul lunii Martie 1888, după relatările Henriettei, nu-i îngădue nici un răgaz în cura pe care i-o prescriu. Bolnavul este supraveghiat de aproape și supus tratamentului până în primăvara anului 1888, când restabilit pleacă la București [33]. Un asemenea ritm de lucru spiritual, care ar trebui încadrat și în perioada culminantă a tratamentului, cu administrarea de puternice dose mercuriale, alternând cu băi de sulf pentru eliminarea mercurului, tratament, de pe urma căruia pacientul trece dela stări fizice în puternică febră, cu sleiri fizice și psihice, exclude presupunerea unei posibilități de lucru, cu rezultat unitar, supraveghiat cu atențiune dela primul până la cel din urmă vers.

Ipoteza că Eminescu ar fi tradus eventual mai înainte după textul original, francez, cade, pentru că traducerea nu s'a făcut după originalul francez, ci chiar după versiunea germană, aceeași din Reclam. Eminescu a avut însă aceeași traducere germană încă înainte, ca ea să se fi tipărit în Reclams Universal Bibliothek.

Mulțumită amabilității d-lui **Philipp Reclam** jun. ne găsim în fața textului german: „**Laïs** / oder / Der Flötenspieler. / Schauspiel in Versen in einem Aufzug / von / **Emil Augier.** / Deutsch von **Karl Saar.** / Autorisierte Uebertragung. / **Reclams Universal** / **Bibliothek** / 2414 / Leipzig /". Pe pagina a 2-a: „Den Bühnen gegenüber als Manuscript gedruckt".

Deși epuizată demult, d-l **Philipp Reclam** jun. binevoește a ne trimite un exemplar din arhiva d-sale, fapt pentru care istoria lite-

[33] Cfr. Scr. **Henriettei** din 15/27 April 1888.

raturii noastre în continuă căutare să limpezească şi să pună la punct moştenirea literară a genialului poet român, îi exprimă şi pe această cale toată recunoştinţa.

Textul francez se găseşte în **Biblioteca Academiei Române** I/138.357.

Câteva date bio-bibliografice referitoare la traducătorul german **Karl Saar** ne vor apropia de sfârşitul cercetărilor în convingerea mai întărită că Eminescu a lucrat traducerea „Laïs" pe timpul studiilor dela Berlin.

Karl Saar este pseudonimul lui **Charles Claud.** De origină franceză, amândoi părinţii au fost francezi, Charles Claud-Saar s'a născut în Viena la 3 Iulie 1850, (Eminescu la 20 Dec. 1849). Cunoscut în publicistica şi istoria teatrului german sub numele de **Karl Saar**, după terminarea studiilor liceale, a încercat să urmeze Academia de Arte Plastice, simţindu-se atras de sculptură şi pictură. Dar după moartea tatălui său s'a văzut silit să se îndrepte cătră un studiu mai practic, care să-i asigure existenţa. De aceea a audiat câtva timp cursuri de ştiinţe naturale şi agricultură la Academia din Viena. Romantic din fire, născut pentru a trăi în mediu literar şi artistic evadează curând din atmosfera rece a ştiinţelor practice şi se dedică teatrului, se înscrie la Academia de Artă Dramatică din Viena. După terminarea stagiului de pregătire, în 1871 face parte din trupa artiştilor teatrului din Marburg (Stiria); pentru ca numai după două luni de popas în Marburg să fie chemat de teatrul municipal din Brünn. La 1873 urmează chemării onorifice la Hoftheater din Stuttgart. Din 1875 joacă pe diferite scene din Graz, Praga, Siegmaringen, Leipzig şi Bremen; 1877 Viena ;1889 chemare onorifică la Hoftheater din Weimar; 1889 Berliner Theater; 1891 dramaturg şi regisor în Nizza. — Lucrări originale: „Angebetene Elisabeth", comedie, 1876, „Die Lustspiel-Konkurenz", 1878. — Numeroase traduceri şi localisări din limbra francez, după Dumas, Augier, Augier şi Sandeau; altele din limba polonă [34].

Nu-i exclus ca Eminescu să fi cunoscut personal pe Charles Claud în Viena, pe când acesta studia Academia de Artă Dramatică şi apoi să-l fi urmărit în cariera sa de artist al scenei, sub numele de Karl Saar. Sigur însă că poetul român a văzut piesa „Laïs" reprezintându-se în limba germană. Fie că există şi altă ediţie din „Laïs" în tălmăcirea lui Karl Saar decât cea de popularizare din Reclam, fie că Eminescu şi-a procurat un exemplar dintre cele multiplicate numai pentru scenă („Den Bühnen als Manuscript gedruckt"), confruntând tustrele textele: originalul francez, traducerea germană a lui Karl Saar şi traducerea românească a lui Eminescu, nu încape nici o îndoială că Eminescu a tradus din limba

[34] Toată această parte de note bio-bibliografice referitoare la Charles Claude (Karl Saar) o dăm după: **Lexikon** der **deutschen Dichter und Prosaisten** des neunzehnten Jahrhunderts. Bearbeitet von **Franz Brümmer**. Vierte, völlig neu bearbeitete und stark vermehrte Ausgabe. Leipzig. Druck, und Verlag von **Philipp Reclam** jun. In 2 vol. R. U. B. 1981-90, 3541-40.

germană, după traducerea lui Karl Saar, cu mult înainte de 1888, deci înainte ca versiunea germană să fi apărut în R. U. B.

DOVEZI :

Originalul francez	*Trad. Germană Karl Saar*	*Traducerea rom. M. Eminescu*
Le joueur de flute.	**Laïs.**	**Laïs.**
PSAUMIS.	FSAMIS.	PSAMIS.
Le théâtre représente une chambre antique richement ornée; pavé de mosaïque; tentures aux murs, vases d'argent, trépieds dorés; une statue de l'Amour, au fond, à droite du spectateur. — Sur le devant, du même côté, un lit de repos. — Sur le devant, à gauche, une table ronde; du même côté, au premier plan, un cabinet fermé par une portière; au deuxième plan, la chambre de Laïs. — Au fond, vers la droite, la porte du dehors, par laquelle on aperçoit l'atrium plein de fleurs.	Die Bühne stellt ein reich ausgeschmücktes, antikes Gemach vor. **Die Wände sind mit Purpurgeweben bespannt,** der Mosaikfussboden ist mit Teppichen belegt; vergoldete Dreifüsse, silberne Vasen **zieren dasselbe.** Rechts vom Zuschauer **steht in der Ecke des Gemaches** eine Bildsäule des Eros, im Vordergrunde auf derselben Seite ein Ruhebet, links vorn ein runder Tisch. **In der ersten Koulisse links befindet sich** eine mit einem Vorhang bedeckte Thüröffnung, **weiterhin im Mittelgrunde eine zweite Seitenthür zu den inneren Gemächern,** im Hintergrunde gegen rechts der offene Eingang, durch welchen man in das blumenerfüllte Atrium sieht.	Scena reprezintă un apartament antic împodobit cu opulență. **Păreți acoperiți cu țesături de purpură; pe jos mosaic acoperit cu covoare,** tripoduri aurite, vase de argint **îl împodobesc.** In dreapta spectatorilor **stă într'un colț al apartamentului** statua lui Eros, în prosceniu în aceeași parte un pat de repaos, în stânga înainte o masă rotundă. **In culisa întâia din stânga se află** o ușă, acoperită c'o perdea, **mai departe în fund la mijloc o a doua ușă laterală spre apartamentul din lăuntru,** la fund spre dreapta intrarea deschisă, prin care se vede un atrium plin de flori.

Actor și regisor, traducătorul german Karl Saar descrie scena mai amănunțit decât autorul francez. Probabil dispozitivul a fost folosit la reprezintarea germană, în care traducătorul pare să fi deținut rolul lui Chalkidias, partenerul eroinei **Laïs.**

In traducerea sa Eminescu urmează de aproape textul german al lui Karl Saar.

MAI DEPARTE:

Timas sort. (Timas geht **zur linken Seite** ab.) Timas (ese **în stânga**).

SCENA I.

Psaumis.

Elle a dû voir de tout. — Regardez, je vous prie,
Ces vases, ces trepieds, cette marqueterie,
Et, dans ce coin, l'Amour en marbre de Paros,
Chef — d'œvre sous les doigts de Phidias éclos,
Hein? comme tout cela vous porte un air de fête!

Psamis.

Die sah wohl mancherlei. — Doch schau' nur! Sieh' nur!
Welch' eine Pracht! **Der Dreifuss! Die Gefässe!**
Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden,
Und hier der Eros, Phidias Meisterhand
Aus einem wundervollen Marmorblock,
Von Paros **göttlich** schön entsprossen!... Was?
Da fühlt man sich gleich festlich **angemutet.**

Psamis.

A văzut şi ea cam multe. Dar şi tu ai ce să vezi.
Iată **un tripod de aur, iată vase** de argint.
Astfel cum nu le mai afli nicăiurea în Corint,
Şi podelele pestriţe, toate numai mozaic,
Ce 'n dispunerea măreaţă nu dau greş întru nimic,
Şi, în fine, iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit **dumneezeşte,** admirabil stan de marmură lucrat
De chiar Phidias maestrul. Oare nu te **simţi mişcat**
Ca de-o mândră sărbătoare?

In original replica lui Psamis se dă în 5 versuri; Karl Saar are nevoe de 7 versuri, iar Eminescu cuprinde ideile în 9 versuri. Succesiunea cuvintelor în tălmăcirea românească este aşijderea după cea germană: Der Dreifuss! Die Gefässe! = Iată un tripod de aur, iată vase..., pe când în l. franceză întâiu: Ces vases, şi apoi ces trepieds; în germ. şi rom. tripod, la singular, în fr. la plural; cette marquettérie, în trad. germ. un vers întreg, iar la Eminescu chiar două versuri; **göttlich schön** n'are corespondenţă de lexic în original; Eminescu redă aidoma: Răsărit **dumnezeeşte, admirabil** stan de marmură lucrat. Şi ultima idee Eminescu o exprimă prin cuvinte mai apropiate de alcătuirea germană: Oare nu te simţi mişcat / Ca de-o mandră sărbătoare? = Da fühlt man sich gleich festlich ange-

mutet! Dar poetul român nu devine sclavul textului german, deoarece pretutindeni unde crede că-i nevoe să completeze fie ideea, fie să împlinească un vers, îi stau la îndemână atribute, apoziţii; uneori alcătueşte versuri întregi; astfel pentru cette marqueterie, germanul foloseşte versul întreg. Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden; Eminescu este şi descriptiv ca şi Karl Saar: pentru: Boden = podele; bunte = pestriţe; kunstvoll eingelegt = traducerea exactă a ideei germane prin: dispunere măreaţă, care nu dă greş întru nimic. De fapt, aşa cum se prezintă, lucrarea lui Eminescu — este o traducere după Karl Saar, aşa cum ştim că a tradus din Keller sau Cerri, cu o bogată participare la amplificarea, creşterea sau desăvârşirea ideilor.

Bomilcar.

Vous en avez donné votre part?

Und dazu **hast du redlich beigesteuert?**

Şi tu ai contribuit
Prea cinstit la toate astea?

Redlich înseamnă aci tüchtig, adecă din plin; **cinstit** din Eminescu este traducerea cuvântului german **redlich,** care în această ambianţă are semnificaţia contribuţiei din belşug, din plin. Nu se poate dovadă mai convingătoare că poetul român a lucrat tălmăcirea sa după textul german.

In scena a doua, în care **Chalkidias** îşi mărturiseşte faţă de Laïs trecutul şi unde Eminescu redă după textul german pleonasmul: „Nein, ich bedauere, ich bereue nichts", tot prin pleonasmul: „Nu regret nimic din toate şi nu am nici o căinţă", vers pe care Maiorescu îl modifică alterând ideia: „Nu aşi vrea să schimb nimica şi nu am nici o căinţă" — versul francez este acesta: „Je ne regrette rien, ma belle, rien du tout"... Tot aici

Karl Saar:

In **Ueppigkeit** und **Hochmut** durft' ich **schwelgen,**
Im **süssen Nichtstun** bis zum **Stumpfsinn brüten,**
Beim Festgelag aus goldnen Schalen mich
Berauschen, ruhn auf morgenländischen Lager
Von Elfenbein und **liebestrunken knien**
Vor einer Schönheit, die ganz Griechenland
Als unvergleichlich preist.

Eminescu:

Dar acuma **în răsfăţare, în trufie** şi în bine
Eu **m'am tolănit. O dulce trândăvie** moleşită
Lâncezi a mea gândire pân' **la starea fericită**
De tâmpire. Iar încolo, la **solemnele ospeţe**
Mă 'mbătai în vase de-aur ca s'alung a mea tristeţe,

Mă culcai **pe-un pat de fildeş ce-l** trimise Orientul
Beat de-amor şi fericire am putut în tot momentul
Să **'ngenunchi cum** îngenunche Persianul la lumină
Inaintea frumuseţei cărei Grecia se 'nchină.

E. Augier:

J'ai moi-même exercé le luxe et l'insolence,
Connu l'oisivité, mieux encor: l'indolence!
Pratiqué les festins dans l'or et le cristal,
Le sommeil sur des lits d'ivoire oriental,
Et l'amour aux genoux d'une telle maîtresse
Qu'on n'en trouverait pas une seconde en Grèce.

Inceputul cam prozaic din originalul francez al acestor destăinuiri ale lui Chalkidias:

J'ai satisfait pendant huit jours, — huit jours de fête!
Les curiosités qui bouillaient dans ma tête;
J'ai goûté les plaisirs que j'enviais d'en bas.
Tout ce qu'il me troublait de ne connaitre pas;

îmbracă haină poetică în traducerea germană al lui **Karl Saar:**

Befriedigt hab' ich binnen **Wochenfrist**
Die **glühenden Begierden** meines Hirns,
Verkostet alle die **entbehrten Freuden,**
Nach denen ich in Niedrigkeit verschmachtet;

şi prinde avânt în versurile lui **Eminescu:**

In **răstimp de-o săptămână** am putut cu uşurinţă
Să îndestulez cu saţiu **toate poftele** acele,
Ce **ardeau ca un jeratec** lumea gândurilor mele
Şi am degustat în pace toate acele bucurii
Ce 'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii...

...„Poftele ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele"... Deşi Eminescu se ţine pas cu pas de textul german, când e vorba de **„poftele aprinse ale creerului"**, cum se exprimă traducătorul german, recunoaştem amplitudinea geniului eminescian în metafore plastice, folosite şi altă dată: **„Poftele ard ca un jeratic lumea gândurilor mele"**; el dematerializează „crerul" german şi prin cugetare metafisică, îl transformă în lumea gândurilor sale.

Din fiecare pagină ar fi cu putinţă să cităm exemple, cari dovedesc că **Eminescu** a avut la baza traducerii sale numai textul german al lui **Karl Saar** şi că nu s'a folosit deloc de originalul francez.

Modificările şi amputările lui **T. Maiorescu** sunt arbitrare; ele nu pornesc din vr'o sugestie a textului francez, iar de cel german Maiorescu nici n'a avut cunoştinţă; altfel nici n'ar fi îngăduit să se perpetueze informaţia anacronă asupra genezei traducerii lui Eminescu.

Retipărind la 1908 piesa după **„Conv. Lit."**, **I. Scurtu**, n'are nici o vină că reproduce toate falsele emendări, ca și ciuntirile operate de T. Maiorescu, deoarece nu știa că manuscriptul lui Eminescu există. O obiecțiune totuși i se poate face și anume asupra metodei greșite sau cel puțin incomplete. I. Scurtu a studiat în Germania, a lucrat în seminarul lui **G. Weigand**; și-a luat doctoratul cu teza: „Mihail Eminescu 's Leben und Prosaschriften". A pornit, așa dar, din tinerețe să studieze opera poetului român și această preocupare a avut-o până la sfârșitul vieții. Când a reeditat la 1908 piesa „Laïs", ca să fie în măsură a introduce pe cetitor în capitolul informației bibliografice și de istorie literară comparată, avea datoria să epuizeze toate mijloacele de investigație. Dela început trebuia să se întrebe: cum ajunge **Eminescu** la teatrul lui **Augier?** Pe cale directă sau indirectă? Și din moment ce s'ar fi gândit și la o eventuală cale indirectă, de obiceiu cea mai frecventă în asemenea cazuri, i se impunea să studieze soarta teatrului lui E. Augier în literatura germană și în lumea germană, unde tocmai studiase doar și Eminescu și unde chiar primul nostru eminescolog prin lucrarea sa lărgise cunoștințele despre poet. A preferit însă calea directă, care dacă-i cea mai ușoară și în tot cazul necesară, nu rămâne singura de urmat, deoarece adesea drumul cel mai drept ademenitor prin ușurință te duce la concluzii de suprafață. I. Scurtu se mărginește să confrunte lucrarea lui Eminescu „Laïs" cu originalul francez „Le joueur de flute" și citând versuri eminesciene în paralelă cu echivalentele lor franceze, stăruie asupra frumuseților din tălmăcirea românească, superioare originalului prin avânt și suflu, prin surprinzătoare plasticitate a figurilor. Apoi combate părerea de aservire a poetului literaturii germane și pe temeiul traducerii lui Eminescu din limba franceză, conchide în sensul pasiunii poetului român și pentru literatura franceză. Principial, da. Din acest caz însă special, premisa fiind greșită, concluzia trebue să cadă. Elaborarea piesei „Laïs" de către Eminescu se bazează pe o altă elaborare, cea germană, străbătută de prospețime, împodobită cu metafore, ceea ce dă traducerii lui **Karl Saar** caracter de originalitate, într'o pronunțată atmosferă poetică. In înțelesul propriu al cuvântului, opera **Shakespeare** în elaborarea lui **Aug. Wilh. von Schlegel** și **Ludwig Tieck** nu este o traducere, ci o desăvârșită integrare în opera clasicilor germani, sau cum la noi clasica măestrie a lui **G. Murnu** a încetățenit Iliada și Odiseea, păstrând firește proporțiile, în ceea ce privește dimensiunea și valoarea intrinsecă a lucrării, față de Shakespeare și Homer, Karl Saar înlătură orice urmă care ar trăda că lucrarea ar fi o traducere imprimându-i astfel timbrul originalității. Karl Saar în raport cu originalul lui E. Augier nu se simte că traduce. Și realisarea lui Eminescu trebue judecată din acest punct de vedere; textul românesc însă trebue comparat numai cu cel german, dela care pleacă poetul și de care se ține, cu rare excepții, fără îngenunchierea personalității.

Poate că periodicele de după 1888 ar da vre-o indicație, dacă „Laïs" în prelucrarea lui Eminescu s'a reprezentat la Teatrul Na-

De chiar Phidias maestrul. Oare nu te simți mișcat
Ca de-o mândră sărbătoare? [7]

Și în fine iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit dumnezeește de frumos în acest loc
Dintr'un singur, admirabil stan de marmură lucrat
De chiar Phidias maestrul Oare nu-ți simți mișcat
~~Ca de-o mândră sărbătoare?~~
De atâtea frumuseți
Bonnike

PSAMIS

...E-o curată nerozie... Bine **crede** [8] cine spune
Că femeile mai toate sunt deșerte ori nebune.

E-o curată nerozie. Bine ~~crede~~ zice cine spune
Că femeile mai toate sunt deserte ori nebune.

SCENA A DOUA

LAÏS

Inţeleg. Nişte prieteni fără milă şi **mândrie** [9]
Cari [şi] [10] recunoştinţa ne-o prefac în datorie
Şi în sarcină **cumplită** [11]. Care-i suma ce se cere?

Laïs

Înțeleg. Niște prieteni fără milă și mândrie, (și-omenie)
Cari și recunoștința ne-o prefac în datorie
Și în sarcină ~~cumplită~~ de bani. Care-i suma ce se cere?

LAÏS

...Totuși neîndemânatec, simte 'n el un dor nespus
Să s'apropie de a noastre obiceiuri mai senine

[7] **Ca de-o mândră sărbătoare** = versul final, prin care poetul vrea să arate că totul este astfel împodobit încât te transpune într'o atmosferă de „mândră sărbătoare", este înlocuit de către Maiorescu cu versul propriu: **„De atâtea frumusețe...".**

[8] **Eminescu:** Bine **crede** cine spune; **Maiorescu:** Bine zice, cine spune..

[9] **Em.: și mândrie — M. și-omenie.**

[10] **cari recunoștința** — Cari **și recunoștința.**

[11] sarcină **cumplită** — sarcină **de bani.**

Ca şi omul beat ce 'ncearcă în picioare a se ţine
Şi a merge [12].

PSAMIS

**Dar urîtu-i ciocârlanul ce l-ai prins.
Cum de te-ai deprins cu dânsul?**

BOMILCAR (a parte)

Jumulindu-l s'a deprins.

LAÏS

Oare ştiu eu vre odată de ce capăt guturaiu?

PSAMIS

De-acest monstru e prea bună chiar părerea care-o ai.

LAÏS [13]

Dar fiindcă astă seară pleacă, ar fi de dorit
Ca nimic să nu se zică rău de dânsul...

Totuşi nemdemânatec simte-n el un dor nespus
Să s'apropie de a noastre obiceiuri mai senine
Ca şi omul beat ce'ncearcă în picioare a se ţine
Şi a merge

Psamis

Dar urîtu-i ciocârlanul ce l-ai prins.
Cum de te-ai deprins cu dânsul?

Bomilcar a parte

Jumulindu-l s'a deprins

Laïs

Oare ştiu vre odată de ce capăt guturaiu...

Psamis

De acest monstru e prea bună chiar părerea care o ai.

Laïs

Dar fiindcă astă seară pleacă, ar fi de dorit
Ca nimic să nu se zică rău de dânsul...

12–13 Text suprimat de către Maiorescu, aşa încât Laïs continuă: Dar fiindcă astă seară pleacă...

SCENA A TREIA

LAÏS

Em.: O! de sigur. (A parte) **Câtă scârbă mie-mi fac a lui batjocuri!** [14]
M.: O! de sigur. (A parte) Cât de tare mă mâhnesc a lui batjocuri.

Lais
Sigur (aparte)
Cât de tare mă mâhnesc
O! de sigur (aparte) a lui batjocuri!

ARIOBARSANES

Are-un cântăreț din fluer care este [de] [15] prisos
Și vrea să mi-l treacă mie, ieftin, fără de folos,
Și eu cred că **chiar în clipă** [16] ne 'nvoim numai decât.
Cât cei tu?

PSAMIS

Em.: **Cum ajungi să știi aceasta și de unde până unde?**
M.: **Tu să-mi știi trebile mele?** Dar de unde până unde?

Psamis
Tu să mi știi trebile mele? de unde până unde

PSAMIS

Em.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, **fără ca să-l fi văzut,**
M.: Nu. Mi-l cumpără vatavul, făr ca eu să-l fi văzut.

BOMILKAR (către Psamis)

Em.: **De acuma ți se 'nfundă** toate planurile tale.
M.: **De acum ți se înfundă** toate planurile tale.

BOMILKAR

Pe **Joe** [17], de-o 'ndrăsneală foarte rară.

CHALKIDIAS (liniștit și leneș)

Dar nemernicul îți spune
Să nu uiți că **pân' atuncea pe când** [18] soarele apune

[14] **Scârbă** în Moldova nu înseamnă ca în Muntenia și Oltenia **desgust** ci chiar **mâhnire, întristare.** In acest înțeles expresia este frecventă în glosarul lui Eminescu. Dar și înțelesul muntenesc se potrivește în trad. lui Em.
[15] **de** = completat de Maiorescu.
[16] **chiar în clipă** — cuvintele sunt înlocuite de Maiorescu cu: **„prin urmare“.**
[17] Pe **Joe** = Maiorescu: Pe **Melkarth...**
[18] **Maiorescu:** Să nu uiți că **până 'n clipa 'n care** soarele apune.

El rămâne-egal cu tine. Ar putea să-ţi pară rău,
Nu de alta.

Dar nemernicul îţi spune
până'n clipa în care
Să nu uiţi că ~~pământurea pe când~~ soarele apune
El rămâne-egal cu tine Ar putea să ţi pară rău,

PSAMIS

Bine, bine, bucură-te!

LAÏS [19]

Nu-i curaj, ci nebunie
De-a mai irita călăul ce-ţi întinde ştreangul

CHALKIDIAS

Fie,
Dară ştreangul se va rupe. [20]

~~Laïs~~

~~Nu-i curaj, ci nebunie~~

~~De-a mai irita călăul ce-ţi întinde ştreangul~~

~~Chalkidias~~

~~Dară ştreangul se va rupe~~

LAÏS

Psamis, tu eşti econom,
Dar răutăcios nu eşti. Vinde-mi mie pe-acest om.

CHALKIDIAS

Da, căci tu mi-ai smintit capul. Am crezut cu-aşa tărie—
Nu prea râde de-o natângă dar pioasă erezie [21]
Cum că ţinta cea mai mare, cel mai scump odor al sorţii
E să te posed pe tine, fie chiar cu preţul morţii.

Da căci tu mi ai smintit capul Am crezut cu aşa tărie —
Poţi să râzi, eu îţi dau voie, de atâta nebunie —
~~Nu prea a râde de-o natângă dar pioasă erezie~~ —

[19]-[20] Ca şi versurile cuprinse între notele 12—13, şi acestea de aci sunt suprimate de Maiorescu.

[21] Versul întreg a fost înlocuit de Maiorescu prin următorul:
Poţi să râzi, eu îţi dau voe, de atâta nebunie.

CHALKIDIAS

Alungai de lângă tine
Pe 'ndrăsnețul care cearcă a ta cale a aține.
Bine ai făcut. [22]

PSAMIS

El spune ce se cade singur chiar.

CHALKIDIAS

Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar. [23]

Chalkidias

Alungai de lângă tine
Pe 'ndrăsnețul care cearcă a ta cale a aține.
~~Bine ai făcut.~~ Psamis
~~El spune ce se cade singur chiar~~

~~Chalkidias~~

~~Nu cu tine stau de vorbă, ticălosule avar.~~

CHALKIDIAS

Nu voiu tânguire și nici cântece de jale
Să urmeze după mine, să mă turbure pe cale
Nu regret nimic din toate [24] și nu simt nici o căință
In răstimp de-o săptămână am putut cu ușurință
Să îndestulez cu sațiu toate poftele acele,
Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și am degustat în pace toate acele bucurii [25]
Ce'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii.

Ce ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele,
Și m'am ~~degustat~~ adăpat în pace ~~toate~~ la acele bucurii
Ce'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii

22-23 — Text suprimat de M.
24 **M. Nu aşi vrea să schimb nimică** și nu am nici o căință.
25 **M.: Și m'am adăpat în pace la acele bucurii.**

Jur pe Zeus că fără pismă vă conced acest noroc
Și o singură părere îmi păstrez în a lui loc. [26]

CHALKIDIAS

Te liniștește,
N'a crescut încă copacul și nici cred cum că va crește,
Este sigur pentru mine: **acest om nu este omul** [27]
Care-și spânzură averea cu 'nlesnire de tot pomul.

PSAMIS

1. Mișele, te așteaptă în curând
2. Să plătești obrăznicia și purtarea ta de rând.
3. Ai să le spășești pe toate, jur pe cerul ce-l invoc.
4. M'ai făcut de râs și țintă la bătaia [ta] [28] de joc!
5. Doi talenți am dat pe tine, și tu chiar cu banii mei
6. Mi-ai răpit pe cea mai mândră, mai frumoasă 'ntre femei?
7. **O mișel, o peritorule de foame! Ce să fac**
8. **Ca onoarea mea atinsă pe deplin s'o satisfac?**

Acestea sunt ultimele modificări din partea întâia a manuscriptului. Partea a doua se tipărește în revistă, fără nici o schimbare. Sunt numai, față de ms., câteva erori de tipar. O dovadă mai mult că **Maiorescu** a cetit dela scena a cincea până la sfârșit cu mai

[26] **M.: Și o mare 'nvățătură îmi păstrez în al lui loc:**
[27] **M.:** Este sigur pentru mine **că acesta nu e omul.**
[28] ta = adăogat de **M.** Versurile urmează, după indicația lui Maiorescu, astfel: 1, 2, 5, 6, 3, 4, iar 7, 8 au fost tăiate de **M.**

puţină atenţiune sau cu o mai scăzută dispoziţie, este desacordul dintre modificările din partea întâia şi textul care urma şi în partea a doua să sufere aceleaşi modificări. D. ex. pag. 35 ms.:

Mistuind împotrivirea cu a soarelui lumină
De o patimă turbată a mea inimă fu plină
Şi atunci hotărîiu tare să câştig al tău amor
Fie-o zi, fie o oră, fie fulger trecător
De-o clipă, iar pe scurta **degustare** [29] — a fericirii
Să-mi arunc tot restul vieţii în noianul nimicirii.

Ms. pag. 35: Dar singur îmi ziceai cu stăruinţă
Cumcă nu regreţi nimica şi nu ai nici o căinţă [30]

Ori Maiorescu în scena a treia modifică versul şi-i dă forma aceasta: **Nu aşi vrea să schimb nimica şi nu am nici o căinţă...**, iar în scena a cincea nu-şi mai repetă versul transformat din scena a treia, ci lasă versul lui Eminescu, ceea ce denotă că traducătorul este atent la subtilitatea şi nuanţa replicilor dintre persoane, pe când criticului îi lipseşte controlul din perspectivă asupra întregului în organică înlănţuire de amănunte. Pe Maiorescu îl preocupă prea mult forma exterioară dela vers la vers. Când mai observăm că nici forma exterioară impusă de critic nu-i superioară celei a lui Eminescu, prin sonoritate sau prin vre-o surprinzătoare metaforă şi că adesea în locul interioarelor vibrări şi cadenţe poetice se aşează cuvinte de împlutură (= **Oare nu te simţi mişcat ca de-o mândră sărbătoare?** = **Oare** nu te simţi **mişcat** de atâtea frumuseţe? — **Bine crede, cine spune** = Bine zice, cine spune. — **Nu prea râde de-o nătângă dar pioasă erezie.** = Poţi să râzi, îţi dau voe, de atâta nebunie...) — intervenţia ne pare cu atât mai insolită, iar găsirea manuscriptului vine să dea şi mai mare putere de adevăr constatărilor noastre de până acum în legătură cu editarea operei lui Eminescu.

De astă dată: manuscriptul care a fost la tipografie există; schimbările făcute la şase ani dela moartea traducătorului se văd în manuscript; scrisul se recunoaşte al lui T. Maiorescu. In „Convorbiri Literare" (1895) comedia se tipăreşte cu transformările lui Maiorescu.

Emendările noastre în strictă concordanţă cu manuscriptul lui Eminescu nu admit nici o discuţie în contradictoriu. Manuscriptul îl depunem la **Academia Română.**

O altă problemă care se pune este aceea a textului folosit de Eminescu pentru traducere. S'a arătat că Augier s'a bucurat de o

[29] Cfr. nota 25. **Eminescu:** Şi am **degustat** în pace toate acele bucurii...
Maiorescu: Şi m'am adăpat în pace la acel ebucurii...

[30] **Laïs** îi răspunde aici lui **Chalkidias** cu propriile sale cuvinte din scena a treia (cfr. nota 24):
Nu regret nimic din toate şi nu simt nici o căinţă.

largă răspândire în Germania prin tălmăcirile din Reclams-Universal-Bibliothek. Faptul că amândouă, atât traducerea germană, cât şi cea românească, primesc ca titlu numele eroinei **Laïs** (în R. U. B. n-rul 2414) şi nu dau în traducere titlul autorului francez **„Le joueur de flûte“** ar fi numai o primă indicaţie şi aceasta de ordin editorial. Poate e şi o coincidenţă. In tot cazul până nu vor fi confruntate tustrele textele şi cercetate, până nu se va trece la examinarea în fond a problemei, ar fi prematură vre-o enunţare, mai cu seamă că prima traducere din E. Augier apare la n-rul 622 **(Der Pelikan)**, iar **Laïs** este penultima sub n-rul 2414. Autorul francez a fost contemporan cu Eminescu şi a murit în acelaş an. N'ar fi exclus ca la 1888 când Eminescu să fi lucrat traducerea, cea în limba germană încă să nu se fi tipărit. Pentru evitarea anacronismului în informaţia bibliografică ne-am adresat direcţiunii editurii Reclams-Universal-Bibliothek cu rugămintea să ne comunice data apariţiei celei dintâi ediţii din **Laïs**.

„Le joueur de flute“ s'a reprezintat întâia oară la Paris pe scena Comédie-Française în 19 Decemvrie 1850. **„La Cigue“** (Cucuta) se înfăţişa în Second Theatre-Française la 13 Mai 1844; de aici înainte **Émile Augier** devine un nume tot mai cunoscut şi tot mai preţuit de un anume public care preferă să i se expună calităţile şi defectele sub hlamida anticilor.

In Germania É. Augier umple golul comediilor lui **August v. Kotzebue,** asasinat la 23 Martie 1819 din cauza actelor de trădare împotriva Germaniei şi în folosul Rusiei, ca agent secret şi consilier intim al ţarului Alexandru al II-lea.

Pe temeiul scrisorii **Henriette Eminescu** [31], adresată domnişoarei **Cornelia Emilian,** atât revista **„Conv. Lit.“** din 1895, când publică întâia oară comedia **Laïs** în tălmăcirea lui Eminescu, precum şi **I. Scurtu,** care reproduce piesa în ediţia dela 1908, se opresc la informaţia surorii poetului în sensul că traducerea ar fi din 1888, „când mintea poetului se înseninase din nou pentru câtăva vreme“ [32].

Argumente de ordin interior, grafia şi lexicul, ne fac să credem că lucrarea lui Eminescu datează de mai demult, probabil din anii de studiu dela Berlin, iar un argument extern, de ordin bibliografic se adaogă şi susţine presupunerea noastră. După cum am spus mai înainte, ne-am adresat direcţiunii editurii Philipp Reclam jun. din Leipzig pentru a ne da o indicaţie privitoare la data apariţiei în traducerea germană a comediei „Laïs“ din Reclams Universal Bibliothek.

Ne răspunde însuş domnul **Philipp Reclam jun.,** directorul şi proprietarul celebrei edituri: ...„Vă fac cunoscut că în Biblioteca

[31] Botoşani, 26/14 Sept. 1888.
[32] „Conv. Lit.“ 1908 XLII 94—95.

mea Universală comedia „Laïs“ de Émil Augier a apărut întâia oară tradusă în limba germană la **1888**“...

Verlag Philipp Reclam jun.

IN LEIPZIG

INSELSTR. 22/24 · FERNSPR.: 72171 · POSTSCHECK LEIPZIG 295 · B 6520 u. B 7843

Dr.N/N Leipzig, am 17. 1. 1942

Herrn Professor I.E. T o r o u ţ i u

B u k a r e s t III

Str. Argentina 39

Sehr geehrter Herr Professor!

Auf Ihre freundliche Anfrage vom 25. Dezember teile ich Ihnen mit, daß das Lustspiel "Lais" von Emile Augier in meiner Universal-Bibliothek erstmals 1888 in deutscher Übersetzung erschienen ist. Die Ausgabe ist bereits seit längerer Zeit vergriffen. Ich kann Ihnen aber noch ein Archivexemplar aus meinen Beständen zur Verfügung stellen und lasse es mit Kreuzband wunschgemäß an die Buchhandlung Buchholz in Bukarest zugehen. Ich bitte, den Betrag von RM -.35 durch die Buchhandlung Buchholz zu begleichen.

Ich freue mich, Ihnen hiermit gefällig sein zu können und zeichne

hochachtungsvoll

Philipp Reclam jun.

Prin urmare „Laïs“ s'a tipărit în R.-U.-B. la 1888, în acelaşi an în care după spusa Henriettei, poetul ar fi lucrat traducerea; scrisoarea Henriettei este din 26/14 Sept. 1888. Ar însemna deci că poetul numai în 2—3 luni dela apariţie în limba germană să fi primit broşura, s'o fi citit, s'o fi tradus şi transcris în două exemplare. Am omis să menţionăm că manuscriptul lui Eminescu, pe care l-am predat **Acodemiei Române** poartă în faţă numărul de ordine **II,** scris cu creon albastru. Ulterior ne-am întrebat

ce va să însemne acest **II?** şi recitind scrisoarea Henriettei, ne-am oprit la propoziţiunea următoare subliniată de noi: ...„Piesa ce a lucrat-o, e la mine şi era aproape gata, s'a cetit într'un cerc intim şi a găsit-o că este bună. **S'a luat deciziunea de a se juca în sezonul iernei“**... Cercetând **Arhiva Teatrului Naţional din Bucureşti**, am dat, într'adevăr de urmele primului manuscript al traducerii **„Laïs“**. In registrul repertoire înfiinţat la 1885, transcris în altul de dată mai recentă, sub n-rul 16 litera L. se găseşte intrarea manuscriptului la Teatrul Naţional. Manuscriptul a dispărut însă din Arhivă. Directorul general al Teatrelor, romancierul nostru **Liviu Rebreanu**, care se osteneşte în prezent să pună în rânduială averea spirituală a Teatrului Naţional, a binevoit, să ne dea lămuriri, în măsură să explice pierderea nu numai a acestui manuscript, ci şi a altor preţioase urme din trecut. Se poate totuşi ca într'o bună zi să apară, cine ştie unde, şi acest ms.

Cu supoziţia că versiunea germană din **Reclam** ar fi apărut chiar la începutul anului 1888, că la o dată mai apropiată sau mai îndepărtată, textul german din 1888 a ajuns în posesiunea lui Eminescu, până la 17/27 April 1888 acesta trebuia să fi terminat traducerea în româneşte şi s'o fi transcris în dublu exemplar. Cine s'a iniţiat câtuşi de puţin în felul de lucru al poetului român şi timpul ce-l foloseşte pentru cea mai scurtă poezie originală sau şi tradusă, cine cunoaşte revenirile sale în variante, nu va admite acest scurt interval dintre Ianuarie—Aprilie pentru operaţia acestei tălmăciri, cu atât mai mult, pe cât poetul bolnav intră încă din primăvara anului 1887 pe mâna medicilor cari până la sfârşitul lunii Martie 1888, după relatările Henriettei, nu-i îngădue nici un răgaz în cura pe care i-o prescriu. Bolnavul este supraveghiat de aproape şi supus tratamentului până în primăvara anului 1888, când restabilit pleacă la Bucureşti [33]. Un asemenea ritm de lucru spiritual, care ar trebui încadrat şi în perioada culminantă a tratamentului, cu administrarea de puternice dose mercuriale, alternând cu băi de sulf pentru eliminarea mercurului, tratament, de pe urma căruia pacientul trece dela stări fizice în puternică febră, cu sleiri fizice şi psihice, exclude presupunerea unei posibilităţi de lucru, cu rezultat unitar, supraveghiat cu atenţiune dela primul până la cel din urmă vers.

Ipoteza că Eminescu ar fi tradus eventual mai înainte după textul original, francez, cade, pentru că traducerea nu s'a făcut după originalul francez, ci chiar după versiunea germană, aceeaşi din Reclam. Eminescu a avut însă aceeaşi traducere germană încă înainte, ca ea să se fi tipărit în Reclams Universal Bibliothek.

Mulţumită amabilităţii d-lui **Philipp Reclam** jun. ne găsim în faţa textului german: **„Laïs** / oder / Der Flötenspieler. / Schauspiel in Versen in einem Aufzug / von / **Emil Augier.** / Deutsch von **Karl Saar.** / Autorisierte Uebertragung. / **Reclams Universal** / **Bibliothek** / 2414 / Leipzig /“. Pe pagina a 2-a: „Den Bühnen gegenüber als Manuscript gedruckt“.

Deşi epuizată demult, d-l **Philipp Reclam** jun. binevoeşte a ne trimite un exemplar din arhiva d-sale, fapt pentru care istoria lite-

[33] Cfr. Scr. **Henriettei** din 15/27 April 1888.

raturii noastre în continuă căutare să limpezească și să pună la punct moștenirea literară a genialului poet român, îi exprimă și pe această cale toată recunoștința.

Textul francez se găsește în **Biblioteca Academiei Române** I/138.357.

Câteva date bio-bibliografice referitoare la traducătorul german **Karl Saar** ne vor apropia de sfârșitul cercetărilor în convingerea mai întărită că Eminescu a lucrat traducerea „Laïs" pe timpul studiilor dela Berlin.

Karl Saar este pseudonimul lui **Charles Claud.** De origină franceză, amândoi părinții au fost francezi, Charles Claud-Saar s'a născut în Viena la 3 Iulie 1850, (Eminescu la 20 Dec. 1849). Cunoscut în publicistica și istoria teatrului german sub numele de **Karl Saar**, după terminarea studiilor liceale, a încercat să urmeze Academia de Arte Plastice, simțindu-se atras de sculptură și pictură. Dar după moartea tatălui său s'a văzut silit să se îndrepte către un studiu mai practic, care să-i asigure existența. De aceea a audiat câtva timp cursuri de științe naturale și agricultură la Academia din Viena. Romantic din fire, născut pentru a trăi în mediu literar și artistic evadează curând din atmosfera rece a științelor practice și se dedică teatrului, se înscrie la Academia de Artă Dramatică din Viena. După terminarea stagiului de pregătire, în 1871 face parte din trupa artiștilor teatrului din Marburg (Stiria); pentru ca numai după două luni de popas în Marburg să fie chemat de teatrul municipal din Brünn. La 1873 urmează chemării onorifice la Hoftheater din Stuttgart. Din 1875 joacă pe diferite scene din Graz, Praga, Siegmaringen, Leipzig și Bremen; 1877 Viena ;1889 chemare onorifică la Hoftheater din Weimar; 1889 Berliner Theater; 1891 dramaturg și regisor în Nizza. — Lucrări originale: „Angebetene Elisabeth", comedie, 1876, „Die Lustspiel-Konkurenz", 1878. — Numeroase traduceri și localisări din limbra francez, după Dumas, Augier, Augier și Sandeau; altele din limba polonă [34].

Nu-i exclus ca Eminescu să fi cunoscut personal pe Charles Claud în Viena, pe când acesta studia Academia de Artă Dramatică și apoi să-l fi urmărit în cariera sa de artist al scenei, sub numele de Karl Saar. Sigur însă că poetul român a văzut piesa „Laïs" reprezintându-se în limba germană. Fie că există și altă ediție din „Laïs" în tălmăcirea lui Karl Saar decât cea de popularizare din Reclam, fie că Eminescu și-a procurat un exemplar dintre cele multiplicate numai pentru scenă („Den Bühnen als Manuscript gedruckt"), confruntând tustrele textele: originalul francez, traducerea germană a lui Karl Saar și traducerea românească a lui Eminescu, nu încape nici o îndoială că Eminescu a tradus din limba

[34] Toată această parte de note bio-bibliografice referitoare la Charles Claude (Karl Saar) o dăm după: **Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten** des neunzehnten Jahrhunderts. Bearbeitet von **Franz Brümmer**. Vierte, völlig neu bearbeitete und stark vermehrte Ausgabe. Leipzig. Druck, und Verlag von **Philipp Reclam** jun. In 2 vol. R. U. B. 1981-90, 3541-40.

germană, după traducerea lui Karl Saar, cu mult înainte de 1888, deci înainte ca versiunea germană să fi apărut în R. U. B.

DOVEZI :

Originalul francez	*Trad. Germană Karl Saar*	*Traducerea rom. M. Eminescu*
Le joueur de flute.	**Laïs.**	**Laïs.**
PSAUMIS.	PSAMIS.	PSAMIS.
Le théâtre représente une chambre antique richement ornée; pavé de mosaïque; tentures aux murs, vases d'argent, trépieds dorés; une statue de l'Amour, au fond, à droite du spectateur. — Sur le devant, du même côté, un lit de repos. — Sur le devant, à gauche, une table ronde; du même côté, au premier plan, un cabinet fermé par une portière; au deuxième plan, la chambre de Laïs. — Au fond, vers la droite, la porte du dehors, par laquelle on aperçoit l'atrium plein de fleurs.	Die Bühne stellt ein reich ausgeschmücktes, antikes Gemach vor. **Die Wände sind mit Purpurgeweben bespannt,** der Mosaikfussboden ist mit Teppichen belegt; vergoldete Dreifüsse, silberne Vasen **zieren dasselbe.** Rechts vom Zuschauer **steht in der Ecke des Gemaches** eine Bildsäule des Eros, im Vordergrunde auf derselben Seite ein Ruhebet, links vorn ein runder Tisch. **In der ersten Koulisse links befindet sich** eine mit einem Vorhang bedeckte Thüröffnung, **weiterhin im Mittelgrunde eine zweite Seitenthür zu den inneren Gemächern,** im Hintergrunde gegen rechts der offene Eingang, durch welchen man in das blumenerfüllte Atrium sieht.	Scena reprezintă un apartament antic împodobit cu opulenţă. **Păreţi acoperiţi cu ţesături de purpură; pe jos mosaic acoperit cu covoare,** tripoduri aurite, vase de argint **îl împodobesc.** In dreapta spectatorilor **stă într'un colţ al apartamentului** statua lui Eros, în prosceniu în aceeaşi parte un pat de repaos, în stânga înainte o masă rotundă. **In culisa întâia din stânga se află** o uşă, acoperită c'o perdea, **mai departe în fund la mijloc a doua uşă laterală spre apartamentul din lăuntru,** la fund spre dreapta intrarea deschisă, prin care se vede un atrium plin de flori.

Actor şi regisor, traducătorul german Karl Saar descrie scena mai amănunţit decât autorul francez. Probabil dispozitivul a fost folosit la reprezintarea germană, în care traducătorul pare să fi deţinut rolul lui Chalkidias, partenerul eroinei **Laïs.**

In traducerea sa Eminescu urmează de aproape textul german al lui Karl Saar.

MAI DEPARTE:

Timas sort. (Timas geht **zur linken Seite** ab.) Timas (ese **în stânga**).

S C E N A I.

Psaumis.

Elle a dû voir de tout. — Regardez, je vous prie,
Ces vases, ces trepieds, cette marqueterie,
Et, dans ce coin, l'Amour en marbre de Paros,
Chef — d'œvre sous les doigts de Phidias éclos,
Hein? comme tout cela vous porte un air de fête!

Psamis.

Die sah wohl mancherlei. — Doch schau' nur! Sieh' nur!
Welch' eine Pracht! **Der Dreifuss! Die Gefässe!**
Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden,
Und hier der Eros, Phidias Meisterhand
Aus einem wundervollen Marmorblock,
Von Paros **göttlich** schön entsprossen!... Was?
Da fühlt man sich gleich festlich **angemutet.**

Psamis.

A văzut şi ea cam multe. Dar şi tu ai ce să vezi.
Iată **un tripod de aur, iată vase** de argint.
Astfel cum nu le mai afli nicăiurea în Corint,
Şi podelele pestriţe, toate numai mozaic,
Ce 'n dispunerea măreaţă nu dau greş întru nimic,
Şi, în fine, iată Eros, zeul dragostei de foc,
Răsărit **dumneezeşte,** admirabil stan de marmură lucrat
De chiar Phidias maestrul. Oare nu te **simţi mişcat**
Ca de-o mândră sărbătoare?

In original replica lui Psamis se dă în 5 versuri; Karl Saar are nevoe de 7 versuri, iar Eminescu cuprinde ideile în 9 versuri. Succesiunea cuvintelor în tălmăcirea românească este aşijderea după cea germană: Der Dreifuss! Die Gefässe! = Iată un tripod de aur, iată vase..., pe când în l. franceză întâiu: Ces vases, şi apoi ces trepieds; în germ. şi rom. tripod, la singular, în fr. la plural; cette marquettérie, în trad. germ. un vers întreg, iar la Eminescu chiar două versuri; **göttlich schön** n'are corespondenţă de lexic în original; Eminescu redă aidoma: Răsărit **dumnezeeşte, admirabil** stan de marmură lucrat. Şi ultima idee Eminescu o exprimă prin cuvinte mai apropiate de alcătuirea germană: Oare nu te simţi mişcat / Ca de-o mandră sărbătoare? = Da fühlt man sich gleich festlich ange-

mutet! Dar poetul român nu devine sclavul textului german, deoarece pretutindeni unde crede că-i nevoe să completeze fie ideea, fie să împlinească un vers, îi stau la îndemână atribute, apoziții; uneori alcătuește versuri întregi; astfel pentru cette marqueterie, germanul folosește versul întreg. Der bunte, kunstvoll eingelegte Boden; Eminescu este și descriptiv ca și Karl Saar: pentru: Boden = podele; bunte = pestrițe; kunstvoll eingelegt = traducerea exactă a ideei germane prin: dispunere măreață, care nu dă greș întru nimic. De fapt, așa cum se prezintă, lucrarea lui Eminescu — este o traducere după Karl Saar, așa cum știm că a tradus din Keller sau Cerri, cu o bogată participare la amplificarea, creșterea sau desăvârșirea ideilor.

Bomilcar.

Vous en avez donné votre part?

Und dazu **hast du redlich beigesteuert?**

Și tu ai contribuit
Prea cinstit la toate astea?

Redlich înseamnă aci tüchtig, adecă din plin; **cinstit** din Eminescu este traducerea cuvântului german **redlich,** care în această ambianță are semnificația contribuției din belșug, din plin. Nu se poate dovadă mai convingătoare că poetul român a lucrat tălmăcirea sa după textul german.

In scena a doua, în care **Chalkidias** își mărturisește față de Laïs trecutul și unde Eminescu redă după textul german pleonasmul: ,,Nein, ich bedauere, ich bereue nichts", tot prin pleonasmul: „Nu regret nimic din toate și nu am nici o căință", vers pe care Maiorescu îl modifică alterând ideia: „Nu ași vrea să schimb nimica și nu am nici o căință" — versul francez este acesta: ,,Je ne regrette rien, ma belle, rien du tout"... Tot aici

Karl Saar:

In **Ueppigkeit** und **Hochmut** durft' ich **schwelgen,**
Im **süssen Nichtstun** bis zum **Stumpfsinn brüten,**
Beim Festgelag aus goldnen Schalen mich
Berauschen, ruhn auf morgenländischen Lager
Von Elfenbein und **liebestrunken knien**
Vor einer Schönheit, die ganz Griechenland
Als unvergleichlich preist.

Eminescu:

Dar acuma **în răsfățare, în trufie** și în bine
Eu **m'am tolănit. O dulce trândăvie** moleșită
Lâncezi a mea gândire pân' **la starea fericită**
De tâmpire. Iar încolo, la **solemnele ospețe**
Mă 'mbătai în vase de-aur ca s'alung a mea tristețe,

Mă culcai **pe-un pat de fildeș ce-l** trimise Orientul
Beat de-amor și fericire am putut în tot momentul
Să 'ngenunchi cum îngenunche Persianul la lumină
Inaintea frumuseței cărei Grecia se 'nchină.

E. Augier:

J'ai moi-même exercé le luxe et l'insolence,
Connu l'oisivité, mieux encor: l'indolence!
Pratiqué les festins dans l'or et le cristal,
Le sommeil sur des lits d'ivoire oriental,
Et l'amour aux genoux d'une telle maîtresse
Qu'on n'en trouverait pas une seconde en Grèce.

Inceputul cam prozaic din originalul francez al acestor destăinuiri ale lui Chalkidias:

J'ai satisfait pendant huit jours, — huit jours de fête!
Les curiosités qui bouillaient dans ma tête;
J'ai goûté les plaisirs que j'enviais d'en bas.
Tout ce qu'il me troublait de ne connaitre pas;

îmbracă haină poetică în traducerea germană al lui **Karl Saar**:

Befriedigt hab' ich binnen **Wochenfrist**
Die **glühenden Begierden** meines Hirns,
Verkostet alle die **entbehrten Freuden,**
Nach denen ich in Niedrigkeit verschmachtet;

și prinde avânt în versurile lui **Eminescu:**

In **răstimp de-o săptămână** am putut cu ușurință
Să îndestulez cu sațiu **toate poftele** acele,
Ce **ardeau ca un jeratec** lumea gândurilor mele
Și am degustat în pace toate acele bucurii
Ce 'n mizerie lipsindu-mi le vedeam cu ochii vii...

...„Poftele ardeau ca un jeratec lumea gândurilor mele"... Deși Eminescu se ține pas cu pas de textul german, când e vorba de **„poftele aprinse ale creerului"**, cum se exprimă traducătorul german, recunoaștem amplitudinea geniului eminescian în metafore plastice, folosite și altă dată: „**Poftele ard ca un jeratic lumea gândurilor mele"**; el dematerializează „crerul" german și prin cugetare metafisică, îl transformă în lumea gândurilor sale.

Din fiecare pagină ar fi cu putință să cităm exemple, cari dovedesc că **Eminescu** a avut la baza traducerii sale numai textul german al lui **Karl Saar** și că nu s'a folosit deloc de originalul francez.

Modificările și amputările lui **T. Maiorescu** sunt arbitrare; ele nu pornesc din vr'o sugestie a textului francez, iar de cel german Maiorescu nici n'a avut cunoștință; altfel nici n'ar fi îngăduit să se perpetueze informația anacronă asupra genezei traducerii lui Eminescu.

Retipărind la 1908 piesa după **„Conv. Lit.“**, **I. Scurtu**, n'are nici o vină că reproduce toate falsele emendări, ca și ciuntirile operate de T. Maiorescu, deoarece nu știa că manuscriptul lui Eminescu există. O obiecțiune totuși i se poate face și anume asupra metodei greșite sau cel puțin incomplete. I. Scurtu a studiat în Germania, a lucrat în seminarul lui **G. Weigand**; și-a luat doctoratul cu teza: „Mihail Eminescu 's Leben und Prosaschriften“. A pornit, așa dar, din tinerețe să studieze opera poetului român și această preocupare a avut-o până la sfârșitul vieții. Când a reeditat la 1908 piesa „Laïs“, ca să fie în măsură a introduce pe cetitor în capitolul informației bibliografice și de istorie literară comparată, avea datoria să epuizeze toate mijloacele de investigație. Dela început trebuia să se înîntrebe: cum ajunge **Eminescu** la teatrul lui **Augier?** Pe cale directă sau indirectă? Și din moment ce s'ar fi gândit și la o eventuală cale indirectă, de obiceiu cea mai frecventă în asemenea cazuri, i se impunea să studieze soarta teatrului lui E. Augier în literatura germană și în lumea germană, unde tocmai studiase doar și Eminescu și unde chiar primul nostru eminescolog prin lucrarea sa lărgise cunoștințele despre poet. A preferit însă calea directă, care dacă-i cea mai ușoară și în tot cazul necesară, nu rămâne singura de urmat, deoarece adesea drumul cel mai drept ademenitor prin ușurință te duce la concluzii de suprafață. I. Scurtu se mărginește să confrunte lucrarea lui Eminescu „Laïs“ cu originalul francez „Le joueur de flute“ și citând versuri eminesciene în paralelă cu echivalentele lor franceze, stăruie asupra frumuseților din tălmăcirea românească, superioare originalului prin avânt și suflu, prin surprinzătoare plasticitate a figurilor. Apoi combate părerea de aservire a poetului literaturii germane și pe temeiul traducerii lui Eminescu din limba franceză, conchide în sensul pasiunii poetului român și pentru literatura franceză. Principial, da. Din acest caz însă special, premisa fiind greșită, concluzia trebue să cadă. Elaborarea piesei „Laïs“ de către Eminescu se bazează pe o altă elaborare, cea germană, străbătută de prospețime, împodobită cu metafore, ceea ce dă traducerii lui **Karl Saar** caracter de originalitate, într'o pronunțată atmosferă poetică. In înțelesul propriu al cuvântului, opera **Shakespeare** în elaborarea lui **Aug. Wilh. von Schlegel** și **Ludwig Tieck** nu este o traducere, ci o desăvârșită integrare în opera clasicilor germani, sau cum la noi clasica măestrie a lui **G. Murnu** a încetățenit Iliada și Odiseea, păstrând firește proporțiile, în ceea ce privește dimensiunea și valoarea intrinsecă a lucrării, față de Shakespeare și Homer, Karl Saar înlătură orice urmă care ar trăda că lucrarea ar fi o traducere imprimându-i astfel timbrul originalității. Karl Saar în raport cu originalul lui E. Augier nu se simte că traduce. Și realisarea lui Eminescu trebue judecată din acest punct de vedere; textul românesc însă trebue comparat numai cu cel german, dela care pleacă poetul și de care se ține, cu rare excepții, fără îngenunchierea personalității.

Poate că periodicele de după 1888 ar da vre-o indicație, dacă „Laïs“ în prelucrarea lui Eminescu s'a reprezintat la Teatrul Na-

țional din București, după manuscriptul I. Manuscriptul II se găsește acum la **Academia Română**, grație prevederii lui **M. Dragomirescu** de a-l fi păstrat, după ce l-a tipărit în **„Conv. Lit.“**, cu adăogirile și ștersăturile lui T. Maiorescu.

După 20 ani dela moartea poetului, deci în 1909, **„Laïs“** s'a jucat pe scena Teatrului Național din București, la 5 și 7 Octomvrie împreună cu „Noaptea Invierii“ de A. de Herz și la 4 Noemvrie cu „Diavolul“ de Franz Molnar. Artiștii s'au folosit de textul ediției I. Scurtu reprodus după „Conv. Lit.“ cu greșelile semnalate. După I. Scurtu se retipărește și în ediția ieșană: Eminescu, Opere Complete din 1914, cunoscută sub denumirea ediția lui **A. C. Cuza.**

Informațiile dela Teatrul Național le-am obținut mulțumită amabilității lui **Liviu Rebreanu**, directorul general al Teatrelor, care, ajutat de d-ra **Novacovici**, stăruie să se facă rânduială în prețioasa arhivă a primei noastre scene.

Textul german al lui **Karl Saar** îl dăruim **Academiei Române**, pentru ca acolo să-i găsească întâlniți în bună tovărășie **Emil Augier — Karl Saar — M. Eminescu,** cine ar dori să stabilească raporturile de dependență și independență sau cine ar vrea să verifice expunerile de față.

I. E. Torouțiu

CRONICA LITERARĂ

ILARIU DOBRIDOR: CUM AU DIZOLVAT EVREII CULTURA EUROPEANĂ (Vol. I din „Decăderea dogmelor")

EDITURA „CUGETAREA", 1941, BUCUREŞTI

Ca ortodocşi, prin esenţa naturii Bisericii noastre, refuzăm *universalul* şi ancorăm în *naţional.* Aşa se explică de ce faţă de iudaism, care are caracterul internaţional, neamurile ortodoxe iau o poziţie de refuzare categorică. Pentrucă, într'adevăr, ce apropiere, între altele, poate fi între planul naţional, — prin aceasta nu ştirbim ecumenicitatea Bisericii ortodoxe, — pe care se mişcă ortodoxia şi între planul universal pe care se agită iudaismulL Nici una. De altfel, cum vom arăta mai departe, iudaismul este doar un *fenomen,* în timp ce creştinismul este o normă de viaţă şi prin aceasta o *religie.*

Iudaismul ca esenţă spirituală este *mesianic,* creştinismul este *religios.* Cel dintâi crede într'o împărăţie terestră; cel de al doilea într'una cerească. Creştinismul, prin iubire, duce în spre sfinţenie; iudaismul, prin materializarea spiritului, tinde la degradarea omului. Pe plan social, la *iubirea* de oameni pe care o reclamă Hristos, — iudaismul, prin Karl Marx, răspunde cu ura de clasă. Mesianic ca orice evreu şi nereligios ca orice evreu, Karl Marx, acest filozof contabil, refuză paradisul ceresc al lui Hristos pentru a creia paradisul terestru proletar. Prin mesianism el se declară contra *spiritului* şi pentru *materie.*

Şi, totuşi, poporul evreu se crede popor teofor şi prin aceasta popor mesianic. Adică acela care va naşte pe Mesia. Dar popoarele nu sunt şi nu pot fi teofore în întregime. Purtătoare de Dumnezeu, adică teoforă, e numai Biserica lui Hristos şi omul care se poate înălţa până la treapta sfinţeniei. Cum te poţi numi însă popor teofor, când ai refuzat să crezi în Fiul Omului? Şi cum se poate numi fapta unui popor, care, deşi avertizat de Dumnezeu prin profeţi şi prin semne că va fi ales drept trup pentru naştere Fiului, refuză totuşi să accepte acest fapt şi să-l nege atunci când el devine realitate?

Poporul evreu teofor şi mesianic? Nu. Refuzând să creadă în Hristos, l-a negat pe Dumnezeu însuşi. S'a dovedit, astfel, că monoteismul iudaic nu poate fi o religie, ci rămâne un simplu fenomen. Nostalgia mesianică n'a dispărut însă din spiritul iudaic. Evreii care nu cred în *spaţiu,* pentrucă geograficeşte nu l-au avut niciodată, întrucât Canaanul a fost făgăduit şi nu trăit organic în ei, ca să poată da naştere unui *instinct teluric,* — cred în schimb în *timp.* Accentul lor cade numai pe una din cele trei dimensiuni ale timpului şi anume: pe *dimensiunea viitorului.* De aceia, refuzând pe Hristos, ei aşteaptă pe Mesia care va trebui să vină. Poziţiile, prin noţiunea timp, se pot lămuri

pentru cele două lumi. Noi, creştinii, care credem că Hristos este Mesia, punem accentul pe *dimensiunea trecutului;* iar evreii, care îl aşteaptă de câteva milenii pe Mesia, pun accentul pe *dimensiunea viitorului.* Aşa stând lucrurile, mai pot evreii crede în valorile creştine indiferent de ce domeniu ar fi ele? Hotărît că nu. Prăpastia, care s'a deschis acum două mii de ani, se adânceşte an cu an şi veac cu veac şi aşa se va adânci până la sfârşitul sfârşitului. Şi odată cu adâncirea acestei prăpastii, neliniştea iudaică va creşte şi ea, haotică şi neîndurătoare, fără nici o posibilitate de izbăvire. Poarta salvării pentru evrei a fost închisă pentru totdeauna odată cu sărutarea lui Iuda dată lui Iisus în grădina Ghetsemani.

Pe marginea acestei prăpastii şi în faţa acestei *nelinişti* se opreşte Ilariu Dobridor. Faptul acesta îl confirmă cartea apărută în editura „Cugetarea" sub titlul „Cum au dizolvat evreii cultura europeană" şi care e prima din trilogia „Decăderea Dogmelor". Celelalte două volume, care vor complecta trilogia şi care se află subt tipar, se numesc „Mistica naţională" şi „Antisemitismul, forme şi etape".

Ilariu Dobridor porneşte dela o *întrebare: de ce omul contemporan e neliniştit?* Răspunsul la această întrebare el ni-l dă în aproape trei sute de pagini, categoric, precis şi documentat: „fiindcă s'au dizolvat *certitudinile,* adevărurile stabilite şi convenite, — dogmele". De către cine au fost dizolvate aceste dogme? De către spiritul iudaic, care, pătrunzând în cultura europeană, a dat naştere *incertitudinii.*

Filozofi contemporani, cari s'au manifestat cu succes în domeniul filozofiei culturii, cum sunt Spengler, Keyserling, Berdiaef şi alţii, au atribuit *neliniştei contimporane* diferite cauze, dar nici unul nu s'a oprit asupra iudaismului. Spengler spune, de pildă, că neliniştea contemporană se datoreşte dominării *spiritului faustic;* Keyserling vorbeşte de o anumită revoltă a aşa ziselor *forţe telurice;* iar Berdiaef, ca unul ce a părăsit raiul comunist rusesc, crede că neliniştea contemporană se datoreşte deplasării *centrilor spirituali* spre un *nou ev creştin.* Care este adevărul? De bună seamă altul şi mult mai grav şi mai adânc decât cele trei enumerate mai sus. Pentrucă neliniştea contemporană nu e un fenomen trecător şi numai de ordin psihologic. Ea a pătruns în fiinţa noastră organică, alterând anumite linişti vechi şi anumite discipline, substituindu-se lor într'atât, încât, astăzi, această nelinişte are aproape un *caracter organic.* O simţim trăind în noi, pulsând în sângele nostru şi bătând ciudat în inima noastră, statornicind, astfel, în eul nostru o normă, care, deşi străină liniştei noastre, n'o putem alunga. Amăgitoare ca o Fata Morgana, ea ne înşeală simţirile; plumburie ca ceaţa, ea ne întunecă raţiunea; tulburătoare ca mirosul sângelui, ea ne trezeşte instinctele. Această nelinişte contemporană, care sfarmă certitudinea spiritului eleno-roman şi tulbură împăcarea ce domină spiritul creştin al culturii europene, are toate semnele iudaismului. Indoială nu mai poate fi. Sau, poate tocmai *îndoiala* care naşte în noi această nelinişte, e semn că iudaismul s'a cuibărit în spiritul european.

Ilariu Dobridor, punând faţă în faţă două lumi: iudaismul, şi prin aceasta asiatismul; creştinismul, şi prin aceasta eleno-romanismul european, — stabileşte prin trei realităţi: a) *certitudine* şi *elenism,* b) *dogmă* şi c) *perspectivă crepusculară,* pericolul dizolvant pe care-l prezintă iudaismul pentru caracterul culturii europene. Şi acest pericol se datoreşte *dominanţei moisidice,* care tinde să europeizeze iudaismul. Dar cum se poate europeiza iudaismul? Dizolvând certitudinile culturii greco-romane. Şi certitudinile se dizolvă creind confuzia. Iar evreii, care trăiesc în spiritul iudaic, sunt un popor de contradicţii şi prin aceasta de confuzii. Ei nu l-au înţeles pe Hristos şi l-au răstignit, contrazicându-şi prin faptă menirea de popor ales. Nu înţeleg sensul din *împăcarea contrariilor* care rezidă în semnul crucii şi de aceia sufere şi nu se pot mântui. Şi nu înţeleg treimea creştină, fiindcă ei aduc din pustiurile Suhr şi Faran monada iudaică.

Pentru a avea certitudini, omul şi-a creiat *constante, absoluturi,* atât în lumea din afară de el, cât şi în lumea din el. Aceste certitudini, care se află în cultura eleno-romană şi pe care se sprijină cultura creştină a Europei de astăzi, nu şi-au modificat caracterul în decurs de milenii. La absolutul din afară, *substanta,* corespunde analogul dinlăuntru, *eul;* la *lucrul,* corespunde *conceptul;* la *lege,* avem analogul *norma.* E acesta felul driadic de a se manifesta al spiritului grec şi roman şi care e perfect armonic cu spiritul trini-

tar creştin. De aceia Platon se apropie de creştinism, căci *ideia* lui este o ipostaziere a *conceptului* şi prin aceasta un principiu de existenţă. In felul acesta, Platon trece dela planul logic care este ideia, la planul ontologic, care este ipostazierea conceptului. Dumnezeu este însă o expresie total ontologică a existenţei şi nu poate fi confundat nici cu *ideia* lui Platon, nici cu *substanţa* lui Spinoza şi nici cu lucrul *spiritualizat* al lui Leibnitz sau cu *eul* lui *Fichte*.

Care sunt certitudinile, care sunt dogmele pe care Ilariu Dobridor le vede căzând de pe soclul de marmură al culturii eleno-romane şi de subt semnul biruitor al crucii? Cea dintâi *dogmă*, pe care iudaismul a căutat s'o distrugă, a fost aceia a noţiunii de om în senz antic şi creştin; apoi, vin pe rând: dogma etică, dogma logică, socială, cosmologică, politică şi estetică; deci toate valorile culturii europene şi prin aceasta a spiritului creştin.

Ce înseamnă noţiunea *om degradat*? Pentru cultura europeană, şi mai ales dela apariţia creştinismului, omul este imagina lui Dumnezeu pe pământ. A degrada noţiunea de om, înseamnă a-i nega omului această imagină, ceiace echivalează cu o *des-sacrare*, o *des-creştinare* a senzului noţiunii de om. Tipul omului antic e armonic; o armonie mai mult formală, asemănătoare — cum spune Ilariu Dobridor — armoniei axiomelor lui Euclid sau conceptelor lui Aristot; iar tipul omului Renaşterii e tipul perfecţiunii şi al echilibrului ce rezultă din lupta care se dă între carne şi spirit, între Lucifer şi Dumnezeu. Omul modern, pe care Spengler îl numeşte omul faustic, se caracterizează prin ruperile de echilibru. Prin acesta, iudaismul şi-a ajuns ţinta: a degradat noţiunea de om.

Care a fost semnalul prin care iudaismul şi-a anunţat începerea acţiunii de degradare a omului? Revoluţia franceză şi corolarul acesteia, democraţia. Intr'adevăr, viziunea democraţiei este degradarea omului. Pentrucă „viziunea democrată detaşează omul de atributele umanităţii din el", abstractizându-l ca în iudeo-craţia franceză, creind „vidul logic" al noţiunii de om; sau reducându-l la formula de individ, ca in masono-craţia engleză şi situând, prin aceasta, noţiunea de om într'o sferă juridică.

Dar ce viziune are creştinismul despre om? Perfectibilitatea omului. Adică puterea de a se ridica din „cadrul material al existenţei la linia perfecţiei divine". Cu alte cuvinte, de a fi teofor, prin cunoaşterea şi trăirea sfinţeniei.

Ce crede omul creştin despre geniu? Că e o stare de înaltă tensiune spirituală în imediată vecinătate cu Dumnezeu. Omul iudaic crede însă cu totul altfel. El spune, prin gândirea lui Lombroso, că geniul e o stare patologică vecină cu nebunia, că se datoreşte de cele mai multe ori unor *tare* biologice şi că nici într'un caz nu poate fi vorba de un har ceresc. La primatul acesta patologic înscăunat în cultura europeană de către Lombroso, se adaugă primatul patologic al lui Otto Weininger, „teoreticianul subteranului nevrozelor sexuale". La Viena, pe vremuri, în jurul doctrinei acestui evreu, se alcătuise un fel de „comunitate religioasă". Ce afirmă Weininger? Că întreaga viaţă este *bisexuală*. Teoria aceasta se întemeiază pe confuzia dintre neutralitate şi bisexualitate. De aici, fără nici o ruşine, vine şi practica homosexualităţii, pe care, la Berlin, o susţine alt evreu, pe nume Hirschfeld. A fost oare Weininger un epileptic, un isteric şi un degenerat cum îl socoate dr. Ferdinand Probst? Nu — răspunde Ilariu Dobridor. Acest sexolog evreu, prin doctrina lui, introduce în spiritualitatea europeană morbul descompunerii iudaice, adică al polarităţii sexuale aflată, embrionar, în Cabala. Deci nu poate fi vorba la Weininger că ar fi suferit de vre-o obsesie sau de vre-o depresiune morală. In *teoria bipolarităţii sexuale* rezidă însăşi spiritul dizolvant iudaic, potenţialul nevăzut al *dominanţei moisidice*.

Omul creştin este mai mult o *normă* şi mai puţin un *fenomen*. El este, astfel, ca normă, „un purtător de relaţii, iar ca relaţie se veşniceşte prin iubire; şi prin *iubire* se mântuieşte". La Freud, *iubirea* nu este altceva decât *libido*. Cu alte cuvinte, iubirea nu mai este o *normă morală*, ci un fenomen de sexualitate. Iată iubirea, pentru care s'a lăsat spânzurat pe cruce Hristos, batjocorită şi degradată de spiritul iudaic!

Dogma etică, prin efortul milenar al culturii elene şi prin nu mai puţin milenarul spirit al creştinismului, este un bun cu caracter de *constantă*, de *absolut* pentru cultura europeană. La temelia acestei dogme etice, stă — cum

spune Ilariu Dobridor — „iubirea creştină, care nu este Eros, ci o iubire penetrată de spiritualitate, odihnitoare dincolo de biologic şi animalitate". Prin norma morală, viaţa poate fi depăşită, căci viaţa e pieritoare, iar norma este absolută. Astfel, *omul* — care e, cum afirmă Jacques Maritain, un animal metafizic şi are nevoie de absolut — prin *normă aparţine* sferelor de dincolo şi poate atinge perfecţiunea care e echilibru, linişte, armonie, seninătate.

Spiritul iudaic nu socoate însă *norma morală* de esenţă *absolută*, ci de esenţă *iraţională*. De aceia evreii s'au grăbit s'o degradeze. Norma morală, după Spinoza, are un singur criteriu: *seducţia euforică;* după Freud, un singur conţinut: *exaltarea sexuală;* iar după Nordau, norma morală are o singură rădăcină: *frenezia biologică*. Felul acesta monist de a vedea, de a reduce omul numai la partea lui animalică, este cu desăvârşire iudaic şi de departe anticreştin. Omul spinozist, freudist sau nordist este un om diformat, un om desarmonic, omul carnal. Or, creştinismul este în această privinţă dualist: *el afirmă armonia între carne şi spirit*.

Spinoza, vorbind despre pasiuni şi morală, trage concluzia că esenţa moralei nu este decât *bucuria*. Aceasta înseamnă că *norma morală* nu mai este o *constanţă*, un punct fix, un factor ordonator şi coordonator de relaţii sociale. Nu mai este o certitudine spirituală aflată în Aristot şi în definiţia imperativului categoric al lui Kant. De altfel, Spinoza, susţinând că orice existenţă este natură, ajunge la concluzia anti-creştină că Dumnezeu nu este altceva decât natură. Negând existenţa de esenţă absolută a lui Dumnezeu, nu poate afirma şi nu poate crede în absolutul normei morale. De aceia, eliminând din *normă* caracterul ei raţional, Spinoza ancorează în instinct, degradându-i puterea normatoare.

Max Nordau, discutând raporturile dintre morală şi biologie, ajunge aproape la aceleaşi concluzii ca şi Spinoza: socoate *norma morală* drept superstiţie antropomorfică. Deci scop pozitiv, concret; şi nu transcendenţă şi nu absolut.

Freud judecă şi el norma morală tot prin biologic. Iudaismul — cum spune Ilariu Dobridor — îşi apără, prin Freud, simţurile şi consideră spiritul drept un parazit al vieţii. Pentrucă în om el nu vede decât sexul. Până şi *ideia* la Freud nu este altceva decât sexualitate. Asta înseamnă exces de cauzalitate. Lucian Blaga, în „Orizont şi Stil", combătând freudismul, dovedeşte că subconştientul nu este un haos cum socoate Freud, ci un cosmos cu puteri creiatoare şi cu legi suverane. Am putea spune că Lucian Blaga opune *dominanţei moisidice dominanta nazariteană*, oprind, astfel dela rostogolire dogma etică.

Dogma logică este cea mai de preţ moştenire lăsată nouă de către cultura eleno-romană. Filozofia lui Toma de Aquino se sprijină pe aristotelism; dar înainte de filozoful catolic, în primul veac al erei creştine, Dionisie Areopagitul pornise tot dela Aristotel. In orice caz, filozofia creştină a împrumutat *conceptul logic* din cultura elenă. Socrate a statornicit un concept pur logic, reprezentând adevărul *subiectiv;* Platon formulează conceptul *ontologic*, îmbrăţişând adevărul *obiectiv;* iar Aristot rămâne în cadrul conceptului *relaţional*. Oricare dintre aceste *concepte* tind către stabilirea *absolutului*, către fixarea lui şi deci înlăturarea *relativului*. Altă *măsură* cu care să putem înţelege realitatea, afară de concept, nu avem. Aceasta o recunoaşte şi Kant şi Hegel şi Boutroux. Pentrucă, în fond, toţi filozofii antici şi creştini fac interpretările pe o ipoteză comună: *„intelecţia raţională"*.

Bergson însă caută să răstoarne, să degradeze conţinutul raţional al conceptului. Cum? După sistemul spiritului iudaic. Mută raţiunea din mediul spaţiului în mediul timpului, aruncând o nouă formulă de înţelegere a realităţii, *intuiţia*, al cărei conţinut este instinctual. Cu alte cuvinte, operează şi el ca şi Freud. Şi anume: Freud dizolvă norma etică prin sexualitate; Bergson dizolvă logicul prin intuiţie. Dar şi sexualismul celui dintâi, ca şi intuiţionismul celui de-al doilea pornesc dela temporal şi rămân în temporal: pentrucă pornesc dela realitatea cărnei, a trupului care este relativ, pieritor. Oare nu vrea sau nu poate înţelege Bergson esenţa cu caracter de absolut a conceptului logic? Ilariu Dobridor crede că nu vrea; noi spunem că nu poate. Ilariu Dobridor justifică: existenţa, pentru Bergson, e în timp. Exact. De ce însă? N'o spune. Iată că o mărturisim noi. Bergson este evreu. Şi ca orice evreu — care n'are spaţiu, dar doreşte spaţiu — pune accentul, cum am mai spus, pe dimensiunea viitorul din noţiunea timp. Deci el aşteaptă ceva. Ce este, ce

se află. în el şi în afară, e trecător. Adică nu e o realitate cu caracter de permanenţă. Lucrurile nu *sunt*, ci vor *fi*. Când? Cândva. Când va veni Mesia. Ş' atunci? Atunci, Mesia, care va fi un nou Macabeu, va da în stăpânire poporului evreu pământul întreg, că aşa spune Vechiul Aşezământ. Problema *spaţiului*, după care atâta a jinduit, va fi, astfel, rezolvată. Prin ce forţă va fi ea rezolvată? Prin forţa *timpului*, în care a crezut neamul lui Israel şi anume prin dimensiunea viitorului care trăeşte în el, organic, de milenii. Iată, în relaţia *timp-spaţiu* stă întreg misterul forţei spiritului iudaic. Şi iată de ce dominanta moisidică, prin potenţialul *timp* (dimensiunea viitor), atacă certitudinea eleno-romană şi prin aceasta creştină, al cărei mediu de existenţă e *spaţiul* (absolutul) şi al cărei accent cade pe dimensiunea *trecut* a timpului (căci Mesia a venit).

Distrugând principiile logice, cari înseamnă ierarhizare, — Bergson pune în loc intuiţia, care duce la anarhizare. Şi prin anarhizare noi înţelegem *primatul instinctului*.

Dar dacă Bergson răstoarnă conceptul logic, Karl Marx răstoarnă *conceptul social*, adică *dogma socială*. Cum s'a născut marxismul? Prin răsturnarea lui Hegel. In ce fel? Karl Marx şi-a luat ideia din Hegel, prin intermediul lui Feurbach, care, în calitate de discipol al lui Hegel, îmbrăţişase *senzul revoluţionar* al dialecticei hegeliene Pe acest senz revoluţionar, îşi clădeşte Karl Marx doctrina comunistă. Răsturnând triada lui Hegel, adică inversând-o, Marx nu porneşte ca filozoful german dela *ideie*, ci dela *materie*, având grijă, totuşi, pentru a creia confuzia iudaică, să păstreze dialectica ideilor. La triada metafizică a lui Hegel: *teză, antiteză, sinteză*, — Karl Marx răspunde cu triada materialistă, ca expresie a luptei de clasă: *exploatatori*, *exploataţi* şi *stat proletar*.

Răsturnând însă pe Hegel, Karl Marx cade în contradicţie dela început, împerechind — cum observă Dobridor —, virtuţile dialectice ale idealismului şi viciile iraţionale ale materialismului. La Hegel — idealismul absoarbe materia în ideie; la Marx — materialismul absoarbe ideia în materie Omul creştin este imagina lui Dumnezeu; omul marxist este imagina societăţii. Cel dintâi, aparţine personalismului creştin; cel de-al doilea, socio-centrismului marxist. Dar în timp ce creştinismul salvează, deopotrivă, spiritul şi materia, — marxismul separă aceste două elemente, punând accentul numai pe materie, intronând, astfel, materialismul şi ateismul. De altfel, marxismul — pe plan mesianic — nu este altceva decât un corolar al iudaismului. In el, zace larvar spiritul macabeic după a cărui imagină politică evreii aşteaptă să se nască Mesia. Dela această aşteptare nu-i poate opri nimeni. Şi nu noi vom fi aceia care să le luăm solzii de pe ochi. Karl Marx, în numele iudaismului internaţional, aruncă sământa fără de rod a comunismului, ca ultimă salvare dela prăbuşire a falsului mesianism moisidic. Zadarnic însă. Peste drama lui Israel cortina nu va cădea niciodată.

Dar evreii au ajuns să degradeze până şi *dogma politică*. Cum? Prin faptul că ei acordă preponderenţă *statului* şi nu *naţiunii*. Şi asta, pentru simplul motiv că statul se realizează în *timp*, iar naţiunea se mişcă numai în timp, având, prin *destinul* cu care se naşte, de îndeplinit o misiune. Or, noi ştim că ei confundă existenţa cu timpul. Şi pentrucă evreii sunt un popor fără spaţiu, ei nu cred în naţiune, ci în stat. Ei uită însă că o naţiune se naşte într'un anumit spaţiu geografic, în care se determină prin *etnic* şi *spirit*, creind astfel istorie şi deci echilibrul prin care se determină, de fapt, o naţiune. Neavând spaţiu, evreii urmăresc aşa zisa *spiritualizare a frontierelor*, prin extinderea spaţiului talmudic. Dar spaţiul talmudic nu este un spaţiu geografic, ci unul spiritual, cu ajutorul căruia ei cred că vor ajunge la pan-europeism, stabilindu-şi astfel pentru ei un *spaţiu geografic* european. Decât că pan-europeism nu înseamnă o federalizare de state, ci de naţiuni. Iar naţiunea nu e o simplă unitate matematică, ci un organism viu. Şi cum ea dă expresie de viaţă statului, acesta nu poate intra într'o formulă de solidarizare mecanică. Deci nu se poate făuri o spiritualizare a graniţelor, care echivalează, în fond, cu dizolvarea graniţelor. Liga Naţiunilor, care urmărea această spiritualizare şi care, de drept, ar fi trebuit să se cheme Liga Statelor, nu şi-a putut atinge scopul. Cei doi evrei, Litvinov şi Leon Blum, susţinătorii acestei viziuni iudeo-cratice, îşi văd partida pierdută. Teoria lor a dat greş: naţiunea nu este o unitate matematică susceptibilă de a fi mecanizată, ci un

organism viu cu o mare forţă spirituală şi cu o bine definită conştiinţă istorică. Astfel, scăpând de subt jugul democraţiei iudaice, Europa de mâine va creşte în spiritul naţional şi nu internaţional. Iar federalizarea, dacă va veni, va veni în numele lui Hristos şi nu altfel.

Iudaismul atacând formele culturii europene, atacă însăşi *dogma estetică* a acestei culturi. Pentrucă degradând fondul eleno-roman şi creştin totodată, iudaismul degrada şi forma, adică haina în care acest conţinut, această substanţă trebuia îmbrăcată. Care sunt ramurile, domeniile, în care cultura europeană îşi spusese cuvântul? Patru, ca patru puncte cardinale: *religia, metafizica, arta* şi *biogenetica*. Toate acestea au fost dizolvate şi negate prin iudaism în decursul veacului al XIX-lea. Religia creştină a fost negată şi înlocuită prin ateism; metafizica prefăcută în ţăndări şi întronat pozitivismul; biogenetica înlocuită cu practicele sodomice; iar în locul artei a fost cocoţat decadentismul.

Neputând face propriu zis artă, evreul n'are nici capacitate de expresie. Şi capacitatea de expresie noi ştim că înseamnă stil, estetică. Poetul german Heine şi poetul ceh Otokar Fischer, amândoi evrei, nu aduc în scrisul lor atât o nostalgie germană sau cehă, cât una oriental-iudaică. Muzicalitatea versurilor lor are ceva din melopee, ceva din murmurul cântecelor biblice; iar Marcel Proust, romancier francez, dar evreu, transpune în proză freudismul şi bergsonismul într'un stil chinuit şi răsucit care ne aminteşte stilul Talmudului.

După cum filozofii evrei au degradat filozofia europeană, literaţii evrei au devastat cultura europeană. Astfel avem: *druidism* cu Max Iacob; *sintetism* cu Jean de la Hire; *integralism* cu Adolphe Lacuzon; *impulsionism* cu Florian Parmentier; *sincerism* cu Louis Nazzi; *pluralism* cu Arthur Cravan, etc.

Ajungem astfel din certitudinea şi din armonia esteticei europene, la incertitudinea şi la distonanţa esteticei iudaice, plină de contradicţii şi de haos. Marcel Proust e prototipul acestei incertitudini estetice.

Dar dacă prin *empirismul aprioric* — fenomenul, ca expresie a realului, devenit mijloc de cunoaştere — Husserl tulbură şi întunecă apele *metafizicei contemporane*, — Einstein, prin *teoria relativităţii*, caută să răstoarne *dogma cosmologică* a culturii europene. El introduce perspectiva moisidică — după cum afirmă Dobridor — pentru a ajunge la „înlăturarea certitudinilor newtoniene a timpului absolut, pentru a sfărma spaţiul euclidian şi pentru a răsturna universul galileian".

Iată-ne ajunşi la sfârşitul înşiruirii unor *dogme*, a unor *adevăruri*, a unor *certitudini* europene degradate de spiritul iudaic. Ce-au pus sau ce vor să pună evreii în loc? Ilariu Dobridor spune că *perspectiva crepusculară* ca rezultantă a dominantei moisidice. Noi vom spune mai practic: ceiace pune vâscul în locul pădurilor a căror vlagă o sug până la secătuire. Punctul culminant, în care această perspectivă crepusculară ajunge să-şi satisfacă toate valenţele, este veacul al XIX-lea. Singură Rusia ortodoxă, în acest veac pustiu şi gol, rămâne neclintită pe poziţie, prin Tolstoi, Dostoiewski, Soloviev, Cehov şi alţii — aşa zişii „slavofili" — ca să poată cădea apoi, în a doua decadă a veacului al XX-lea, în braţele comunismului. De fapt, comunismul, născut în jumătatea veacului al XIX-lea, şi pus în practică în veacul acesta, a putut creşte şi s'a putut împlini numai cu concursul surorilor lui: *francmasoneria* şi *teosofia*. Pentrucă şi una şi alta sunt opere iudaice. Cea dintâi are menirea de a dizolva, prin metode oculte, forţele *naţionalului* în favoarea internaţionalului; cea de a doua, subt forma unei sinteze a tuturor religiilor, tinde să sfarme creştinismul, ca să poată înlocui o religie printr'un fenomen.

Perspectiva crepusculară, ca expresie ultimă a *moisismului*, este puterea iudaismului de a se urca pe piscuri, nu pentru a contempla, smerit, duhul lui Dumnezeu, ci acel „pământ al făgăduinţii", care, pentru neamul lui Israel, echivalează cu realizarea unui paradis terestru. Cu alte cuvinte, în timp ce *reminiscenţa harică* pentru lumea creştină este — cum spune Ilariu Doridor — nostalgia paradisului ca *„tendinţă de reîntoarcere* în lumea esenţelor, a formelor pure, incoruptibile, dintâi"; pentru lumea iudaică, perspectiva crepusculară nu este altceva decât mirajul „pământul făgăduinţii", adică detronarea *spiritului*, a absolutului şi întronarea *materiei*. Cu alte cuvinte, perspectiva crepusculară nu are drept obiect lumea dinlăuntru, ci lumea din afară. Lucrul e explicabil. Când iudaismul dizolvă prin intuiţie logicul, prin sexua-

lism etica și prin idolatria economicului socialul, — nu poate apela la frumuseța interioară a omului pe care l-a degradat de imaginea lui Dumnezeu. Pentru iudaism nu există forță spirituală, ci forță materială. Pentrucă pentru neamul lui Israel, Hristos nu este „proecția, în realitatea exterioară, a ideii absolute, ci este proecția ideologică a realului uman". In felul acesta, creștinismul n'ar fi o religie, ci un fenomen. Ceiace, pentru dogmele culturii europene, este de-adreptul fals și absurd.

Iudaismul, neînțelegând senzul creștin al iubirii, care nu este *identificare*, ci *drumul* până la Dumnezeu, nu poate năzui mântuirea și deci perfecția, care este finalitatea organică a imaginei lăuntrice. Derivând din *harmologia magică* și nu din *unitatea Dumnezeirii*, iudaismul este *diadic*, rezolvat însă în chip monoteic; creștinismul este însă *triadic*. Pentru iudaism, Mesia este așteptat și el trebuie să vină. De aceia, pentru Bergson intuiția coincide cu realul, iar pentru Durkeim societatea epuizează în sine individul. Pentru creștinism, Mesia a venit. Și *El* este mediator între creatural și creator, după cum între real și intelect mediator este conceptul, iar între individual și general este societatea. In creștinism, factorii mediatori refac unitatea lui Dumnezeu; în vreme ce în iudaism, dualitatea manicheică, presupusă ca esență a realității, se rezolvă într'un concept monoteic. Astfel stând lucrurile, putem spune că mistica iudaică este de esență magică, iar cea creștină de esență teologală.

Spiritualitatea ortodoxă rusă, care a rezistat de minune ofensivei iudaice din veacul al XIX-lea, a fost și ea dizolvată complect în veacul al XX-lea prin cele două decenii de marxism. Cum? „Viziunea creștină a crucii a fost înlocuită cu aversiunea ei". Din *religioasă*, prin ortodoxie, Rusia a devenit *mesianică* prin marxism; din năzuitoare către transcendență — pravoslavnica Rusie a dat doar naștere la atâția sfinți — se vede râvnind după o perfecție terestră. Există însă un mesianism rusesc, pe care l-a preconizat și visat Dostoiewski; dar el este de natură religioasă, și nu politică, socială și mai ales economică, așa cum îl prezintă marxismul. Iudaismul a substituit însă, prin comunism, mesianismul religios cu cel economic și astfel poporul rus care aștepta o *lume* mai bună, așteaptă acum un viitor mai bun.

Dar poporul rus nu este propriu zis un popor materialist. Pentru el, bunul material nu înseamnă o condiție *economică*, ci mai dgerabă o condiție de *existență*. Spațiul nesfârșit al stepei în care el trăește nu-l îndeamnă înspre *concret*, ci înspre *abstract*. Acum câțiva ani, discutând *sentimentul spațial* al lui Spengler în legătură cu fenomenul cultural rus, spuneam că, departe de a se lega de stepă printr'un *instinct teluric*, așa cum e cazul la țăranul român iubitor de pământ, — poporul rus se simte legat de *stepă* prin niște rădăcini, cari, în loc să-l apropie de pământ, îl înalță înspre cer. Iubind stepa, poporul rus iubește libertatea, nesfârșitul care se confundă cu cerul, cu însuși Dumnezeu. De aceia, el se simte prea puțin înlănțuit de bunurile pământești. Împărăția nesfârșită a stepei, care poate avea pentru el semnificația nesfârșitei împărății a lui Dumnezeu, nu i-a deprins ochiul cu o dimensiune limitată și n'a trezit în el simțul proprietății, al bunurilor materiale. Am putea spune că împărăția stepei l-a *spiritualizat*, apropiindu-l de împărăția cerului. Iar creștinismul pe care poporul rus l-a primit din mâinile Sfântului Vladimir, n'a făcut decât să mărească setea aceasta nesfârșită de libertate spirituală. De aceia, imperialismul ortodox visat de Dostoiewski, și care e fața cea mai caracteristică a „fenomenului rus", nu este altceva decât *duhul imperialist al stepei* răsfrânt peste imagina stepei cerești, care este *ortodoxia*.

Poate din suprapunerea acestor două stepe, cerești și pământești, în conștiința, ori poate mai mult în subconștientul sufletului, s'a născut acel maximalism religios și acea lipsă de măsură a poporului rus în mai toate manifestările lui politice, ori sociale. De aici și confuzia pe care el a făcut-o între Dumnezeu și Țar, socotindu-l ca trimis al stepei cerești în stepa rusească. Și poate tot datorită acestei confuzii de stepe, poporul rus a râvnit după un stat teocratic care să unească adevărul ceresc cu adevărul pământesc.

Dar statul teocratic, care trebuia să înlocuiască statul autocratic, n'a putut fi înfăptuit. In schimb, venind revoluția, a fost răsturnată autocrația și intronată satanocrația. Am putea spune că și imperialismul comunist, cu tendințe de uniformizare mondială, este tot o răsfrângere a stepei. Sau că și aici ar fi vorba de suprapunerea a două stepe, cu singura deosebire că suprapunerea s'ar face între stepa întunericului, adică marxismul, și stepa rusească.

Un lucru este cert: poporul rus nu se poate mişca şi realiza decât în extreme. De aceia el nu poate realiza o împărăţie umanitară mijlocie. El nu poate realiza — spune Berdiaef — decât „fraternitatea în Hristos, ori tovărăşia în Antihrist". Speculând aceste *extreme* ale spiritului slav, iudaismul a putut dizolva dogmele culturei ruseşti. Şi anume: dogma socială a dizolvat-o prin înscăunarea marxismului şi dogma etică prin corolarul acestuia, ateismul. Omul rus de astăzi nu mai are imagina lui Dumnezeu, ci imagina societăţii. Pentrucă evanghelia marxistă spune că la început n'a fost *cuvântul*, ci *fenomenul economic;* adică nu spiritul, ci materia.

Totuşi, poporul rus nu poate uita cuvintele lui Merejkowski, care preconiza o *moarte* pe plan politic a Rusiei pentru o *înviere* pe plan teocratic. El ştie că *salvarea* nu poate veni prin mesianism, ci prin religiositate. Şi iudaismul care n'are puterea de a se salva pe el, nu va putea salva pe alţii. Şi nu va putea salva, pentrucă îi lipseşte iubirea creştină, singurul drum către Dumnezeu. De aceia, cu toată mecanizarea, technicizarea şi industrializarea vieţii, scriitorii ruşi de astăzi sunt chinuiţi de întrebarea: *„care este senzul omului în lume?"*. Răspunsul la această întrebare ei nu-l pot afla în Karl Marx, ci tot în Dostoiewski sau în Gogol. Asta înseamnă că nostalgia paradisului ceresc, *reminiscenţa harică*, n'a fost înăbuşită definitiv în sufletul slav, ci numai răsturnată printr'o logică falsă. La scolastici, de pildă, raportul era între *existenţă* şi *conştiinţă;* în filozofia marxistă, raportul este între *producţie* şi *intelect*. La cei dintâi, rezultatul acestui raport este cunoaşterea; la cea de-a doua, sporirea producţiei e un rezultat al cunoaşterii. La scolastici, se îmbogăţia intelectul, la marxişti se îmbogăţeşte producţia. Răsturnarea raportului e astfel vizibil. Cu toate acestea, biruinţa iudaismului în Rusia rămâne iluzorie.

Iudaismul, degradând frumuseţa şi bogăţia dogmelor culturii europene, nu pune în loc altă frumuseţă şi altă bogăţie; ci urâţenie, pustiu şi sărăcie spirituală. Pentrucă spiritualitatea iudaică nu este constructivă, ci destructivă; nu este disciplinată, ci anarhică; şi nu este suverană, ci vasală. Şi este vasală spiritului asiatic din care se trage, cu care se amestecă şi se confundă.

Dar iudaismul este vasal şi spiritului european cu toate că a căutat să-l degradeze. Cugetarea filozofilor evrei nu are o valoare intrinsecă, ci extrinsecă. Originalitatea acestei cugetări nu trebuieşte căutată în iudaism, ci în afară de el. Unde? Chiar în esenţa dogmei pe care a degradat-o. Aşa, originalitatea *intuiţiei* lui Bergson trebue căutată în „sensul intim" al lui Maine de Biran, în „intueri" a lui Descartes sau în „intuiţia intelectuală" a lui Schelling. *Dialectica* lui Karl Marx o aflăm în metafizica lui Hegel, iar *economicul* şi *producţia* din doctrina acestuia în Malthus, Smith, Morelly şi alţii. Cât priveşte *lupta de clasă*, o găsim în Turgot, Mercier şi Mirabeau. Pe Spinoza îl aflăm fundamental în Descartes, iar pe Philon alexandrinul, în Platon şi Zenon.

Care e, totuşi, originalitatea spiritului iudaic? Felul monoteic de a explica senzul lumii şi care ia aspectul unei dramaturgii ideologice. Dar esenţa acestei dramaturgii ideologice este de cea mai tragică sterilitate. Aşteptând pe Mesia ca să sosiască, lucrurile pentru evrei *nu sunt*, ci *vor fi*. De aceia, ei nu pot creia *încă*, — ci au de gând să creieze. Adică aşteaptă deslegare pentru aceasta. Până atunci, populează vidul cu fantome. Şi pustiul şi întunericul hăuie în jurul lor ca ecourile în funduri de peşteră. Şi frigul îi cuprinde cu braţe de moarte.

Spânzurând pe Hristos pe Cruce, ei s'au rupt din armonia echilibrului. Au refuzat lui Dumnezeu dorinţa şi i-au nesocotit porunca. Pentru că dorinţa lui Dumnezeu a fost ca neamul lui Israel să dea naştere Fiului, iar porunca lui Dumnezeu consta din a se supune Noului Aşezământ. Israel le-a refuzat pe amândouă, negându-le, — negăsindu-şi prin aceasta însăşi misiunea milenară de popor ales. Refractari ascezei, iubirii şi perfecţiei, deci formelor pure, evreii au declarat război lumii spirituale pentru plăcerile şi frumuseţile trecătoare ale lumii universale. Aceasta nu înseamnă însă că Hristos a cerut moartea vieţii sau renunţarea la bucuriile ei. Din contra. Dar bucuriile vieţii creştine sunt bucurii abstracte. Ele se încadrează în ordinea armoniei universale şi finalitatea lor este *perfecţia* ca expresie lăuntrică a omului. Astfel, refuzând pe Hristos, evreii au rămas cu Iuda. Dar Iuda, istoric, reprezintă principiul distrugerii, în vreme ce Iisus reprezintă principiul constructiv. Cel dintâi practică *ura*, cel de-al doilea *iubirea*. Ura duce la anarhie, iubirea duce la armonie. Cea dintâi este drumul către Lucifer, cea de-a doua este drumul către Dumnezeu. Şi fără Dumnezeu salvare nu poate afla omul.

Căutând să împace Pământul cu Cerul, şi această împăcare se afla în chip armonios chiar în persoana lui, Hristos oferia omului posibilitatea reconcilierii cu Dumnezeu şi prin aceasta posibilitatea salvării. Evreii au negat însă, prin fapta şi cuvântul lor, întruparea Logosului în Om. Astfel se explică degradarea conceptului raţional şi înlocuirea lui cu intuiţia cu caracter instinctual. Tragedia lui Israel îşi are existenţa, astfel, înainte de apariţia lui Iisus, ea rămânând până la sfârşitul sfârşitului în imposibilitatea de a se rupe de păcatul adamic. In felul acesta, poporul evreu este sortit pentru totdeauna suferinţii. Şi suferinţa lui se datoreşte marei lui singurătăţi. Pentru că el, refuzând pe Fiul Omului, a refuzat tocmai pe Acela care face legătura între creatural şi Creator. De aici şi imposibilitatea de a se mântui şi de a avea o certitudine.

Blestemul şi suferinţa sunt singurele flori îngăduite lui Israel. Antisemitismul devine, astfel, justificabil şi necesar.

*

Spuneam la începutul acestor rânduri că neamurile ortodoxe, faţă de iudaism, iau o poziţie mai categorică decât neamurile catolice. Şi explicaţia o găsiam în faptul că esenţa *naţionalului* din ortodoxie nu poate duce casă bună cu internaţionalul ce caracterizează iudaismul.

Aversiunea lui Ilariu Dobridor faţă de iudaism de aici perneşte. O mărturiseşte el singur, de altfel, când afirmă că, în calitate de români, trebuie să „apărăm latinitatea pentru *certitudini* şi ortodoxia pentru *mântuire*". „Decăderea Dogmelor", deşi o carte amară şi plină de tristeţi metafizice, este o carte profund creştină şi de un robust optimism. Ilariu Dobridor se declară drept cruciat împotriva spiritului iudaic, în numele crucii şi al culturii eleno-romane. Poziţia lui însă nu este universal creştină — deşi formal pare a fi — ci naţional ortodovă. Ca ortodox, el nu face nici o concesiune iudaismului, aşa cum poate ar face-o un catolic sau un protestant. Un Jaques Maritain, de pildă, se mulţumeşte să spuie despre Bergson că e anti-catolic; Thoma de Aquino recunoaşte că evreii sunt duşmanii lui Iisus, dar ei sunt şi „literile vii care ne reprezintă pasiunea Dumnezeului nostru"; iar Nietzsche, în contradicţiile lui, când îi laudă, când îi afuriseşte, făcându-i vinovaţi de „caracterul femenin" al creştinismului sau de inventarea „principiului amorului". Dintre apuseni, se pare, că numai Schopenhauer şi Wagner au fost ceva mai drastici cu evreii.

Ilariu Dobridor nu se declară antisemit în senz biologic, în sens rassial. Şi nici nu se declară, de fapt, antisemit, ci anti-iudaic, înţelegând prin aceasta să ia o poziţie hotărîtă în contra *spiritualităţii iudaice* care macină zi de zi certitudinea spiritului european creştin. Observator fin şi logician serios, el ne dă în „Decăderea Dogmelor" o carte stufoasă, poate prea concisă şi prea de sinteză, de filozofia culturii. Interesantă prin conţinut şi unică în felul ei, cartea este mai mult de filozofie propriu zisă, decât de cultură. Pentrucă *fenomenul* cultură nu este tratat, cum se obişnuieşte în deobşte, cu ajutorul esteticei, criticei sau istoriei, — ci prin metoda teoriei cunoaşterii. Ilariu Dobridor nu face istorie şi nici estetică, ci logică. Cu cheia epistomologiei el descuie toate lacătele şi pătrunde în cele mai tăinuite unghere ale culturii europene, precum şi în piscurile cele mai înalte, pentru a surprinde spiritul iudaic furişat ca un tâlhar gata să lovească şi să fure. Nu *cauza* îl interesează pe Dobridor, aceasta fiind doar ştiinţă, cât *efectele* acestei cauze. Şi aceste *efecte*, pe care le produce iudaismul în toate sectoarele culturii europene, sunt cercetate şi analizate cu deamănuntul. Disecarea e fără milă. E făcută, totuşi, într'o înaltă ţinută academică şi de-o perfectă obiectivitate. In special capitolele privitoare la Freud, Bergson, Karl Marx şi Proust sunt adevărate pagini de antologie filosofică. Sunt unice la noi şi poate fără rival în cultura europeană.

Dar originalitatae „Decăderii Dogmelor" nu constă numai în natura ei epistomologică, care mai mult de ordin formal, — ci în însăşi esenţa problemei pe care Ilariu Dobridor o pune. Şi această *problemă* porneşte dela întrebarea: *de ce omul contemporan e neliniştit?* Şi autorul răspunde precis: fiindcă s'au dizolvat certitudinile, dogmele, prin infiltrarea spiritului iudaic în spiritul european. Cum a dizolvat iudaismul acestei dogme? E însuşi miezul şi problema pe care şi-o pune „Decăderea Dogmelor". Un lucru se desprinde limpede din conţinutul cărţii: neliniştea din noi, pe cari în calitate de creştini

şi de europeni n'ar trebui s'o avem, se datoreşte neliniştii iudaice furişate în casa noastră. Subminând temelia spiritului creştin, care înseamnă iubire, armonie, împăcare, — iudaismul pune în loc ura, anarhia şi neliniştea, adică toate atributele asiatice cu care el este înzestrat. Izgonirea lui din spiritul culturii europene se impune imperios şi repede pentru însăşi existenţa acestei culturi.

Ilariu Dobridor întrebuinţează aproape peste tot o dialectică *driadică*, senină, calmă, potrivită spiritului olimpian grec şi spiritului trinitar creştin. Pulsează în ea acea certitudine eleno-romană pe care atât de înverşunat o apără. Aflăm însă în ea şi spaima uşoară provocată de neliniştea iudaică. Şi ca un corolar al spaimei şi ţipetul reţinut, prin care Ilariu Dobridor îşi afirmă hotărît creştinătatea şi prin aceasta certitudinea şi deci anti-iudaismul. De aceia, aşteptăm dela el — şi e dator şi în măsură — să ne dea o istorie a filozofiei în care să ne dovedească, mărturisind ca un ortodox ce este, imixtiunea iudaică în spiritualitatea umană a lumii.

Incheind, vom spune că „Decăderea Dogmelor", extrem de bogată în conţinut, admirabilă ca stil şi de-o logică impecabilă, se impune ca o carte de filozofia culturii care cinsteşte nu numai cultura românească, dar chiar pe acea europeană.

Al. Al. Leontescu

ERNEST BERNEA: MOLDOVĂ TRISTĂ

TIP. „BUCOVINA", 1942, BUCUREŞTI

Ultimul volum al d-lui Ernest Bernea, „Moldovă tristă", este o culegere de poeme în proză, scrise într'o mare tensiune sufletească. Am spune chiar într'o tonalitate majoră care, de multe ori, este bătută, ca un vânt, de fiorul celei mai lucide tristeţi. (*„Un om chiamă începuturile. Dumnezeu îi spală durerile cu soare"*, pag. 67). In această chemare a lucrurilor începutului stă, de-altfel, toată tristeţea cărţii de faţă, care nu-i altceva decât ecoul propriului său strigăt peste munţii de nouri şi lumină a existenţii poetului. Tristeţea d-lui Bernea urcă spre cer în apele unei adevărate desnădejdi, aşa cum suie seva prin vinele frunzei. De-aceea cuvinte ca: *soare, lună, stele* sau *natură* îşi au justificarea în proza poetică a d-sale, ca o participare cosmică în toată cartea. Celelalte cuvinte sunt ecoul acestei vrăji tremurătoare, care desleagă şi întregesc sensul acestor poeme. Ele sunt mărturia unei autenticităţi a poetului. Şi când un poet scrie versurile: *„Nopţile mari ne desleagă de pământ"* (pag. 81), înseamnă că îşi are rădăcinile, adânc, înfipte în metafizic care îi dă posibilităţile unei creaţii mari şi durabile. Acesta este, de-altfel, drumul şi raţiunea oricărei culturi majore care se poate verifica, mai ales, prin substanţa poesiei pe care o crează. In ultima vreme bântue, ca o sete, dorul după această substanţă. Poeţii aleargă, regăsindu-se, după sensul acestei nopţi de care vorbeşte d. Ernest Bernea ca o necesitate firească şi dependentă de creaţia în sine. Coardele sufletului tind să se aplece către *„umbletul acelui svon nepământean"*. Cu aceste elemente d. Ernest Bernea reuşeşte să facă ceeace se numeşte cu adevărat poesie:

„E o noapte calmă şi majestoasă. Se lasă o melancolie mângâietoare; umblă svon nepământean peste dealurile întunecate".

sau:

„E o tăcere de piatră ca într'o viaţă de dincolo de timp; o linişte nepământeană. Nopţile mari ne desleagă de pământ".

(„Umblă svon nepământean", pag. 81)

Foarte semnificativă, pentru cele ce-am spus mai înainte, este prezenţa continuă a naturii în poesia d-lui Ernest Bernea.

„Şueră copacii frunze 'ngălbenite, acord minor de vânt şi umbre. Plopul cel mai înalt îşi apleacă fruntea; un pui de vrabie îşi ţipă neputinţa. Şueră copacii un cântec de durere. S'au răspândit tăcerile Moldovei".

(„Tăcerile Moldovei", pag. 52)

Acestor poeme, atât de bine închegate, le lipseşte doar rima vizibilă ca din punct de vedere formal să fie o poesie. Ele abundă de-o nesfârşită muzi-

calitate interioară, care împlineşte, în cele din urmă, rima. D. Bernea a rămas la această formă, de-altfel foarte greu de ajuns, prin care a reuşit să ne dea o poesie adevărată. In d-sa vibrează temperamentul unui autentic poet dublat de substanţa lui metafizică.

Ovid Caledoniu

ALEXANDRU MARCU: VALOAREA ARTEI IN RENAŞTERE

ED. „SCRISUL ROMÂNESC", 1942, CRAIOVA

De sub teascurile editurii *„Scrisul Românesc"* din Craiova a apărut recent o lucrare de mare valoare documentară sub raportul istoriei culturale şi civilizaţiei italiene. Este vorba de cartea d-lui prof. Alexandru Marcu, intitulată *„Valoarea Artei în Renaştere"*, care va face, suntem siguri, un adânc ecou în cercurile de specialitate atât dela noi, cât şi din străinătate.

Ţelul propus de autor este precizat chiar în prefaţă, unde stă scris:

„Cartea aceasta a noastră, în care ne propunem să înfăţişem o serie de aspecte ale vieţii din Renaşterea Italiană, să indicăm o serie de probleme, pe care le implică şi apoi să încercăm a ne spune cuvântul în privinţa deslegării unora dintre ele, va căuta, în primul rând, să stabilească raportul dintre noul om al renaşterii şi valorile artei, înţelese în totalitatea manifestărilor estetice, fără limitare deci, la acelea exclusiv plastice. Iar dacă acest raport se va stabili prevalent, faţă de celelalte atâtea, ale complexului de viaţă care a fost această excepţională epocă în istorie, denumită Renaştere, se va lămuri şi predilecţia autorului pentru titlul dat cărţii: „Valoarea artei în Renaştere".

Prin lucrarea de faţă, autorul nu a intenţionat să facă atât o istorie a artelor italiene din epoca Renaşterii, cât mai ales să stabilească raportul dintre noul om al acelei epoci şi valorile artei înţelese în totalitatea manifestărilor estetice. Că autorul a fost nevoit să stăruiască mai mult asupra unui grup de manifestări estetice, cum este cazul celor plastice, aceasta se explică prin realizările geniale ale artistului italian în direcţia sculpturii şi arhitecturii.

Dedicată lui Giovanni Papini, preşedintele Centrului Naţional de studii asupra Renaşterii, cartea este împărţită în 11 mari capitole, fiecare consacrat unui gen de îndeletnicire estetică. Fiecare capitol are la început un sumar, iar la sfârşit bibliografia autorilor citaţi sau a publicaţiunilor menţionate. Dintre autorii mai des folosiţi în alcătuirea acestei vaste lucrări de reconstrucţie a Quattrocento-ului, se întâlnesc: J. Burkhart (La Civilta del Rinascimento), V. Rossi (Il Quattrocento), Robert de la Sizeranne (Beatrice d'Este et sa Cour), C. Jacini, G. Portigliotti, G. Zonta, G. Papini, N. Festa, P. Borgelini, P. Misciateli, B. Ochini, Ph. Monnier, etc.

Bogăţia de informaţii este o dovadă de strădania pusă în închegarea acestei lucrări de migăloasă investigaţie şi pasiune ştiinţifică. In 370 pagini, d. prof. Alexandru Marcu a reuşit să dea o imagine completă a civilizaţiei şi culturii italiene din vremea Renaşterii, în tot ce are această epocă excepţională a istoriei mai înalt şi mai caracteristic: Artele. Operă de erudiţie, sprijinită pe o bogată bibliografie pusă la punct cu ultimele cercetări de istorie literară şi de istorie a artelor, scrisă cu pasiune pentru adevăr şi idealul estetic, cartea aceasta va afla o mare preţuire la noi şi peste hotare. Indrăgitor al peisagiului veşnic însorit al Italiei, care îi este atât de familiar, profesorul şi eseistul Alexandru Marcu nu putea să nu se îndrăgească şi de comorile de artă ale unei epoci care a corespuns cu o adevărată explozie a artelor plastice. Cartea d-lui Al. Marcu, pe lângă valoarea ei documentară şi didactică, va însemna desigur o nouă şi preţioasă verigă în acţiunea de cimentare a legăturilor culturale dintre cele două ţări surori, România şi Italia. Ea este un omagiu trimis de naţiunea latină dela Dunăre surorii ei dela gurile Tibrului, în amintirea originei lor comune şi a frăţietăţii în luptă şi destin.

Ion Muche

CRONICA REVISTELOR

■ *„Internationale Zeitschfrit für Erziehung“*, an. X, caiet 4/5, 1941, Berlin, închină, în semn de recunoștință pentru moștenirea spirituală lăsată de Johann Friedrich Herbart, un număr special, cu prilejul comemorării centenarului morții pedagogului german (14 August 1941). *Prof. Dr. Alf. Baeumler* semnează articolul de fond, în care după ce constată că principiile lui pedagogice sunt perimate, crede însă că este util să vedem imaginea pe care și-a făcut-o despre omul ce trebuie să fie educat.

Prof. *Dr. K. Seiler* scrie articolul „Herbart ca reformator al școlii“, căutând să scoată în evidență marile greșeli ale celor care nu l-au înțeles și nu l-au cunoscut cu adevărat. Marele reformator a fost acuzat de a fi fost repezentantul tuturor disciplinelor filosofice abstracte, când opera lui conținea principii de mare valoare reală. „N'a fost gânditor, sau reformator mare niciodată, spune autorul, — care să fie atât de rău înțeles și să rămână fără efect în scopurile pe care și le-a propus, decât Herbart. Totuși, alți oameni mari au avut o soartă asemănătoare. Dar faptul că a fost făcut răspunzător ba chiar vinovat, tocmai de greșelile și prostiile împotriva cărora a luptat o viață întreagă și împotriva cărora a fost clădit întregul său sistem pedagogic, — este o răsplată prea nemeritată“.

Dr. Olaf Carhen arată în alt articol care a fost contribuția lui Herbart în Danemarca, la formarea bazelor metodelor naționale de educație, cât și transformările suferite. Articole de conținut bogat, semnate de nume cunoscute, prezintă apoi influența lui Herbart în Finlanda, Italia, Spania, Statele-Unite și Grecia, cu multe amănunte utile. Se arată căror rătăciri și greșeli a fost expus învățământul în Grecia și cum toate reformele și legile dela început n'au reușit să aducă inovațiuni până târziu de tot. Tot metodei pedagogice a lui Herbart, — dar mai ales spiritului german, care a ajutat regăsirea căilor și energiilor proprii, — se datorește și progresul învățământului național grecesc.

■ In *„Die Literatur“*, an. 44, caiet 3, Dec. 1941, *W. Deubal* ocupându-se de problema recitării versurilor își pune întrebarea lămuririi înțelesului adevăratei poezii care se ascunde înapoia feței exterioare a versurilor. Consideră poezia ca o mistificare, o vrăjire a realității, în care poetul este suveranul unei lumi, necunoscută celorlalți. Cuvintele se despart prin linia aspră a realității. Poezia le dă totuși puteri noui, iar recitarea ar avea menirea de a urmări pe lângă stările de spirit și conținutul specific al cuvintelor.

Despre știința recitării versurilor spune, că în epoca lui Goethe a cunoscut o înflorire deosebită, în epoca naturalismului a fost însă uitată, astăzi când se crede din nou în suflet și în puterile sale ea primește frumoase imbolduri. Pentru a feri de greșeli a crezut necesară definiția poeziei. Exemplificările și cuvintele ce le însoțesc dau o cuprinzătoare ideie asupra unor părți de stil și de limbă prea puțin observate.

P. Karlsen (Berlin), după ce arată care sunt limitele limbii științifice și rolul ei în programul culturii, se îndreaptă cu toată energia împotriva celor care creiază cuvinte noui, greoaie și lipsite de înțeles. Dă sfaturi despre felul cum trebuie compuse cu parte egală atât pentru știință cât și pentru limbă. Cele două sfere trebuie să se sprijine reciproc în favorul clarității și ușurinței.

W. H. Baunert (Laubian) semnează articolul „Christian Wernigke, un precursor uitat al lui Lessing“, în care reevocă figura epigramistului clasic dimpreună cu multe reproduceri și bogat material bibliografic.

La rubrica „Probe și bucăți de lectură din noui cărți germane“ notăm fragmentul bine ales din romanul „Daniele Dorer“ al lui *H. Kaempfer*. La urmă aceleași recenzii bogate.

■ *„Die Aktion“*, an. 3, Februarie 1942, închină acest număr Finlandei.

In paginile caietului sunt reunite câteva nume cunoscute ale spiritualităţii finlandeze. Prof. *Dr. Witting*, ministru de externe, semnează prefaţa. *Dr. Eino Kaila*, prof. de filosofie la universitatea din Helsinki, examinează caracteristicele de rasă şi de suflet ale finlandezului: bărbat întreg, sincer, cu sufletul curat, muncitor dar şi plin de umor. Semenii lui n'au fost nomazi arctici, ocupaţi numai cu lupta împotriva pustiului, — ci adevăraţi pioneri ai culturii a căror menire a fost să ocupe una din cele mai sărace părţi ale lumii *M. Santavuori* scrie un articol, intitulat „Cele trei războaie de libertate ale Finlandei", iar Prof. *Br. Suviranta* se ocupă de „Economia Finlandei". Caietul se impune prin seriozitate şi varietatea părerilor expuse.

■ *„Europäische Revue"*, an. XVIII. Ianuarie 1942, cunoscută prin articolele ei de orientare sigură şi de mare suprafaţă, prezintă şi de această dată diferite probleme de imediată actualitate. *Ch. Em. Stangeland*, fost profesor de economie naţională la State College Washington, dă o seamă de informaţiuni şi idei preţioase asupra imperialismului american. *Alfredo Timenta*, istoric de seamă şi unul din membrii fondatori ai Academiei istorice portugheze, defineşte în termeni clari şi obiectivi poziţia patriei sale în războiul actual. Un fragment din cartea tânărului scriitor francez *G. Blond* „L'Angleterre en Guerre" conţine observaţiuni interesante asupra militarismului englez şi măsurile luate la învingerea Franţei. Paginile sunt mărturisiri luate din nemijlocita apropiere a faptelor întâmplate. Spre alte domenii duce articolul cunoscutului critic muzical *Richar Benz* întitulat „Umbre în jurul lui Mozart", oferind o bună sinteză a geniului compozitorului clasic. Rubrica „Europäische Umschau" conţine ca de obicei comentarii şi paranteze largi asupra faptelor şi cărţilor importante ale zilei. Notăm cronica „Despre teoria şi mitul puterii", o expunere fidelă a ideilor noui din cărţile lui *G. Ritter, H. Freyer, R. König, M. Weichert, W. Kaegi* şi *D. E. Muir* despre Machiavelli.

Caius Jiga

■ Sub titlul *„Profanare scelerată sau act de demenţă,* d. *Gh. A. Cuza* se ocupă în revista d-sale *„Cetatea Moldovei"* (anul III, vol. IV, nr. 1 — Ianuarie — 1942, Iaşi) de *„Istoria literaturii ROMÂNE"* a lui *G. Călinescu*, care a iscat, după cum se ştie, încă din primele zile dela apariţie, unanimă şi nezăgăzuită indignare. Ni se pare că studiul d-lui Gh. A. Cuza este cea mai amănunţită prezentare a acestui volum scris sub umbra protectoare a Sărindarului de odinioară. Autorul articolului desvăluie adevărata intenţie care l-a călăuzit pe G. Călinescu în înjghebarea „operei" sale de scandal, intenţie care nu poate fi iertată nici chiar dacă ea aparţine unui inconştient. Amintim, în treacăt, că volumul acesta, în care stau tolănite chipurile buhave ale tuturor jidanilor ridicaţi de G. Călinescu şi alte slugi ale Kahalului în rândurile scriitorilor români, apărea într'o vreme când, la porţile Odesei, în luptele crâncene dela Dalnik, ostaşii noştri cădeau cu arma în mână loviţi de bolşevicii comandaţi de Israel...

In nu mai puţin de 23 pagini, cu multe citate exemplificatoare din cartea împricinată şi într'un stil străbătut de îndreptăţite accente de revoltă, directorul *„Cetăţii Moldovei"* arată că „maniera d-lui Călinescu tinde sistematic la a inferioriza oriunde creaţia autohtonă în avantajul celeia cu zulufi. Urmând legea vrăjmaşă a Ghetoului şi prin coabitaţia îndelungă cu vermina Israelului, d-sa le-a căpătat specificul. In consecinţă are o repulzie, am putea-o numi organică, împotriva a tot ce este naţionalism. Ideologii rassişti sau cântăreţii datinei se bucură la d-sa de un tratament special. Epitetele sunt aici mai veninoase; reaua credinţă mai evidentă; subtilizările mai scelerate". Deoarece în Moldova „retrăzirea naţională e mai activă, mai ferventă, iar fenomenul acesta e profund dezagreabil omului intereselor judaice", G. Călinescu se năpusteşte cu toată ura asupra scriitorilor moldoveni mai ales din a doua jumătate a veacului trecut, ironizându-i pentru credinţa lor curată şi desfigurându-le personalitatea prin anecdote ticluite, — aşa dar asupra unei „epoci a scrutărilor de conştiinţă şi a verificării posibilităţilor autohtone".

Concluzia la care ajunge d. Gh. A. Cuza este că „G. Călinescu trebuie să plece dela Universitatea din Iaşi, pe care o necinsteşte, iar *„Istoria"* sa să fie nimicită".

T. Al. M.

B I B L I O G R A F I E

C Ă R Ț I

S. Mehedinți: Fruntaria României spre răsărit, 28 pag., Extras din „Revista Fundațiilor Regale", nr. Aug.-Sept. 1941, București.

S. Mehedinți: Intrebări, 1 vol. 20 pag., Extras „Revista Fundațiilor Regale", nr. Febr. 1942, București.

S. Mehedinți: Academia Instituției Etnopedagogică (Institutul — Organizarea internațională), 1 vol. 32 pag., An. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist., Seria III, Tom. XXIII, Mem. 15, București, 1941. Lei 25.

Al. Popescu-Telega: Două drame de Lope de Vega interesând istoria și literatura românească, 1 vol. 40 pag., Ed. „Ramuri", 1936, Craiova. Lei 25.

Ion Șiugariu: Paradisul peregrinar (Versuri), 1 vol. 80 pag., Ed. „Meșterul Manole", 1942, București. Lei 80.

Ovid Caledoniu: Vrăjitorul apelor (Poesii), 1 vol. 72 pag., Fundația Regală pentru literatură și artă, 1942, București.

D. Iov: Amintiri și lacrimi, 1 vol. 174 pag., Ed. „Cartea Românească", 1932, București. Lei 70.

F. Brânzeu: Ce este vocativul (In căutarea unei definiții), 1 vol. 24 pag., Tip. „Corvin", 1942, Lugoj.

Eugen Costant: Melancolii sub arcade florale (Versuri), 1 vol. 36 pag., Tip. „Sentinela", 1942, Focșani. Lei 30.

Gh. D. Rânzescu: Stiluri de viață, 1 vol. 88 pag., Imprimeria Națională, 1942, București.

Damian Stănoiu: Furtună în iad, 1 vol. 304 pag., Ed. „Cartea Românească", 1942, București. Lei 200.

F. Brânzeu: Italia și sufletul românesc, 1 vol. 12 pag., Tip. „Minerva", 1941, Lugoj.

Petre Stati: Interpretări din lirica latină, Ed. II-a, 1 vol. 84 pag., Colecția „Cuget Moldovenesc", 1942, Iași. Lei 50.

Emilia Șt. Milicescu: Dă-mi o fărâmă de lumină (Poeme), 1 vol. 64 pag., Ed. „Cugetarea", 1942, București.

Aurel Tudor: Toamnă bucovineană (Poeme), 1 vol. 16 pag., Ed. „Bucovina", 1942, Cernăuți.

Iosif Bâtiu: Inchinare învățătoriior eroi, 1 vol. 16 pag., Tip. „Doina", 1942, Beiuș. Lei 20.

Andrei Rădulescu: Dreptul și proprietatea rurală, 1 vol. 48 pag., Tip. „Cuvântul Românesc", 1940, București. Lei 40.

Teodor Bălan: Documente bucovinene (Vol. VI, 1760—1833), 1 vol. 504 pag., Editura Casei Școalelor, 1942, București. Lei 250.

Aurel Marin: Sonete, 1 vol. 120 pag., Tip. „Astra", 1942, Brașov. Lei 200.

Aurel Marin: Moartea lui Pan (Poem), 1 vol. 16 pag., Tip. „Astra", 1941, Brașov. Lei 25.

Const. Solomon: Calistrat Hogoș (Contribuții la biografia sa), 1 vol. 16 pag., Extras din „Analele Moldovei", 1942, Iași.

Leonida Secrețeanu: Cneaz peste furtuni (versuri), 1 vol. 112 pag., Colecția „Universul literar", 1942, București. Lei 80.

Al. Negură: Ardealul (Versuri), 1 vol. 96 pag., Tip. „Concordia", 1941, Arad. Lei 60.

G. Bezviconi: Mânăstirea Japca din județul Soroca, 1 vol. 280 pag., Tip. „Fântâna Darurilor", 1942, București.

Petru Sfetca: Echinox (Versuri), 1 vol. 40 pag., Ed. Institutul Cultural de Vest, 1941, Timișoara.

Pascu Ludeanu: Clopoțelul de argint (Nuvelă istorică), 1 vol. 40 pag., Tip. „Drotleff", 1941, Sibiu. Lei 20.

B. Jordan: Decebal, 1 vol. 348 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 120.

Prof. Gh. Macovei: O viață de muncă (Prof. I. Simionescu), 1 vol. 9: pag., Tip. „Cartea Românească", 1941, București.

Constantin Micu: Psyche (Versuri), 1 vol. 72 pag., Colecția „Meșterul Manole", 1942, București.

V. Alecsandri: Poezii (Opere complete), ediție îngrijită de Gabril Drăgan, 1 vol. 516 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 115.

V. Alecsandri: Proză (Opere alese), 1 vol. 340 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, București. Lei 100.

Leca Morariu: Ţara Scaunelor de Domnie, 1 vol. 12 pag., Extras „Revista Fundaţiilor Regale", nr. Aug.-Sept. 1941, Bucureşti.

Th. Şerbănescu: Poezii alese, cu introduceri de I. Petrovici şi N. Cartojan, 1 vol. 178 pag., Ed. „Scrisul Românesc", 1941, Craiova. Lei 80.

M. Kogălniceanu: Opere alese, ediţie îngrijită de Gabriel Drăgan, 1 vol. 328 pag., Ed. „Cugetarea", 1941, Bucureşti. Lei 65.

N. Gane: Novele, 2 vol. 510 pag., Ed. „Scrisul Românesc", 1941, Craiova. Lei 220.

I. Lupaş: Cronicari şi istorici români din Transilvania (Ediţia II-a), 1 vol. 552 pag., Ed. „Scrisul Românesc", Craiova. Lei 180.

D. Ionescu Morel: „Vă ordon: Treceţi Prutul" (Schiţă dramatică într'un act), 1 vol. 48 pag., Tip. „Universul", 1942, Bucureşti.

Horia Agarici: Acorduri şi nuanţe (Poezii), 1 vol. 254 pag., Tip. „Bucovina", 1942, Bucureşti. Lei 140.

Ioan Ichim: Gib. I. Mihăescu (Studiu literar), 1 vol. 72 pag., Tip. „Orghidan", Brăila. Lei 60.

George Vaida: Mătrăguna (Poeme), cu un cuvânt înainte de Mihail Chirnoagă, 1 vol. 96 pag., Ed. „Frize", 1942, Iaşi. Lei 60.

Al. Calotescu-Neicu: Alte vremuri, altă lume, 1 vol. 136 pag., Ed. „Ramuri", 1941, Craiova. Lei 80.

Ramiro Ortiz: Letteratura romena, 1 vol. 260 pag., Roma, 1941.

Enzo Loreti: La lingua italiana, 2 vol. 504 pag., Ed. Inst. de Cultură Italiană în România, 1941, Bucureşti. Lei 270.

REVISTE

„*Slova noastră*", anul I, nr. 2 (Ian.-Martie) 1942, Bucureşti.

„*Dacia rediviva*", anul II, nr. 3, 1942, Bucureşti.

„*Revista limbii şi culturii germane*", anul I, nr. 4 (Ian.-Martie) 1942, Bucureşti.

„*Luceafărul*", anul II, serie nouă, nr. 4 (Aprilie) 1942, Sibiu.

„*Licurici*", anul IV, nr. 2 (Feb.) 1942, Chişinău.

„*Meşterul Manole*", anul IV, nr. 1—4 (Ian.-Aprilie) 1942, Bucureşti.

„*Vremea*", anul XIV, nr. 646 (3 Mai 1942), Bucureşti.

„*Tribuna Tineretului*", anul VI, nr. 136-137 (1 Mai 1942), Bucureşti.

„*Cuget Moldovenesc*", anul XI, nr. 4-5 (Apr.-Mai) 1942, Iaşi.

„*Gândirea*", anul XXI, nr. 4 (Aprilie) 1942, Bucureşti.

COLECŢIA „CONVORBIRI LITERARE"

CĂRŢI APĂRUTE:

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domneşti (Poeme) Lei	60
C. FÂNTÂNERU, Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică (Studiu) . . . . „	100
G. MURNU, Tropare (Poezii) . . . . „	80
G. MURNU, Altare (Poezii) . . . . „	80
W. v. GOETHE, Faust, trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . „	80
I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească . . . . „	80
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri I . . „	80
EMIL VORA, Cartea Plecărilor (Poeme) . . . „	50
RONSARDA CASTRO, Opal (Poeme) . . . . „	70
W. v. GOETHE, Hermann şi Dorothea, trad. de **Laura M. Dragomirescu**. . . „	60
PETRE PAULESCU, Fuga în Azur (Poeme) . . . „	40
GEORGE BAICULESCU, Activitatea folkloristică a lui Nicolae Filimon . . . . „	60
PETRU IROAIE, Omenia românească . . . . . „	50
LUCIAN DUMITRESCU, Fraţii mei, oamenii (Poezii) . „	70
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri II . . „	80
D. NESTORESCU, Plaiul (Poeme) . . . . . . „	60
STELIAN METZULESCU, Hora Fantomelor . . . „	50
MARIN RADU VOINEA, Asceză (Poezii) . . . . „	80
O. PAPADIMA, O viziune Românească a lumii . . „	150
EUGEN MICU, Serenadă (în sol major) . . . . . „	100
LUCIA MIHNEA, Strune de argint (Poezii) . . . „	150

LEI 75.—

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI